

II 228A

ЦРНА

**АНТРОПОГЕОГРАФСКА ГРАЂА
ИЗ ЗАОСТАВШТИНЕ МАРИНКА
СТАНОЈЕВИЋА**

РЕКА

И 228А

ЦРНА РЕКА

СЪСТАВНИЦИТЕ НА ЦРНА РЕКА

ИЗВЕЩАНИЕ ЗА ПЪРВОТО ПОЛУЛЕТНО ПЕРИОД

ЦРНА РЕКА

ИЗВЕЩАНИЕ

ИЗВЕЩАНИЕ ЗА ПЪРВОТО ПОЛУЛЕТНО ПЕРИОД

1940 г. 4-13-1940

БИБЛИОТЕКА ЧАСОПИСА
„РАЗВИТАК“

РЕЦЕНЗЕНТИ

др МИЛИВОЈ ПАВЛОВИЋ, СВЕТИСЛАВ ПРВАНОВИЋ
др МИЉАНА РАДОВАНОВИЋ

ЧЛАНЦИ

УРЕДНИК
ТОМИСЛАВ МИЈОВИЋ

ИЗДАЈЕ :
НОВИНСКА УСТАНОВА „ТИМОК“ ЗАЈЕЧАР
Штампа: Штампарија Бор
Тираж: 600 примерака

23867-1

5329 52

Ц Р Н А Р Е К А

АНТРОПОГЕОГРАФСКА ГРАБА ИЗ ЗАОСТАВШТИНЕ
МАРИНКА СТАНОЈЕВИЋА

ПРИРЕДИО:
ЉУБИША РАЈКОВИЋ КОЖЕЉАЦ

ЗАЈЕЧАР
1975.

З.Ц-476

~~U-73982~~

МАРИНКО СТАНОЈЕВИЋ

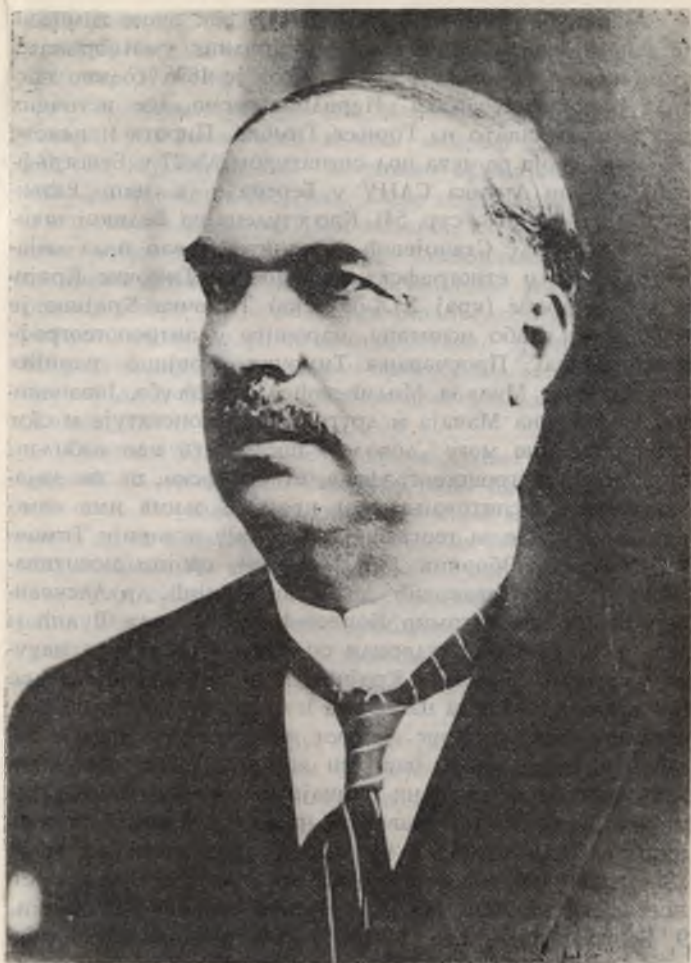
(1874 — 1949)

Маринко Станојевић је један од најзаслужнијих научника који су изучавали Тимочку Крајину. Цео свој живот посветио је антропогеографским, етнолошким и дијалектолошким испитивањима тога краја.

Рођен је 30. јула 1874. године у селу Јаковцу (бив. срез тимочки) од оца Томе Станојевића и мајке Магдалене. Био је шесто дете својих родитеља. Отац му је умро кад је Маринко имао тек годину дана. Цео терет око издржавања породице пао је на његову мајку. Она га је дала у основну школу, коју је похађао у Новом Хану (данас Минићево). Већ по природи бистар, Маринко се показао као одличан ђак и мајка га је по завршеној основној школи, једно видећи како је књигољубив а више по наговору учитеља, дала у нижу гимназију у Књажевцу. Надничила је да би га могла издржавати. И сам Маринко је морао да послужује код Лазе бојације, у чијој је кући становао. Настојао је да пошто-пото продужи школовање. Вишу гимназију је учио у Пироту и Београду. Често није имао ни најпотребнијег новца за књиге, обућу и одећу. Једно време је, захваљујући опет залагању своје

мајке, примао од државе „благодјејаније“. Пошто је завршио вишу гимназију, уписао се на славистичко-литерарни одсек Велике школе у Београду. Да би га дошколовала, његова мајка је продала и оно мало земље што су имали. По дипломирању Маринко Станојевић је 1900. године постављен за суплента, а 1902. за професора гимназије у Зајечару. Још као студент почео је да се бави научним радом, а интересовао се и за политику, па је 1906. године изабран за народног посланика. Као професор Станојевић је предавао српски и руски језик, а једне године и филозофску пропедевтику. Године 1923. Станојевић је постављен за директора гимназије и на тој дужности је (с изузетком 1927. год., кад је премештен у Пожаревац) остао све до пензионисања 1932. Као директор гимназије Станојевић је показао много смисла и воље за рад, тако да је ова просветна установа за време његовог директоровања пребродила многе невоље с којима се дотле борила. Кабинсти и збирке су оспособљени за рад, професорска и бачка библиотека доведене скоро на предратно стање, школска зграда реновирана, учионице и канцеларије снабдевене потребним намештајем, административне књиге сређене, основан археолошки, геолошко-рударски, природњачки и нумизматички музеј, свечана сала премалана итд. Поново су се почели штампати годишњи извештаји о раду школе (са научним прилозима), расписивати за ученике темати (углавном из прошлости Тимочке Крајине) и др. По пензионисању Станојевић је био на челу зајечарског одбора за прославу Стогодишњице ослобођења Тимочке Крајине 1933. године, а од 1935. године председник Народног универзитета. Иначе био је уредник „Службеног листа Тимочке области“ и листа „Тимочка Крајина“. Неуморно је радио готово до краја живота. Умро је 9. марта 1949. године у Зајечару, где је и сахрањен.

Целокупно научно дело Маринка Станојевића обимно је. Овде ћемо учинити само један осврт на њега.

Маријко Станојевић

Маринко Станојевић се још као ђак више гимназије почео бавити прикупљањем народних умотворина у тимочком и пиротском крају. Тако је 1896. године настала рукописна збирка „Народне песме из источних крајева, поглавито из Горњег Тимока, Пирота и његове околине“, која се чува под сигнатуром № 27 у Етнографској збирци Архива САНУ у Београду (в. још „Развизитак“ бр. 6 од 1963., стр. 54). Као студент на Великој школи у Београду Станојевић се заинтересовао и за дијалектолошка и етнографска испитивања Тимочке Крајине. У то време (крај XIX-ог века) Тимочка Крајина је била врло слабо испитана, нарочито у антропогеографском погледу. Проучавања Тимочке Крајине ранијих писаца, као: Милана Милићевића, Драгољуба Јовановића, др Стевана Мачаја и других, како констатује и сам Станојевић, не могу „довољно послужити као озбиљни прилози за антропогеографска, етнографска, па ни дијалектолошка испитивања овог краја. У њима има само прилично грађе за географију и новију историју Тимочке Крајине“ (Зборник IV). Међутим, својим испитивањима Стојан Новаковић, др Јован Цвијић, др Александар Белић, др Тихомир Борђевић, др Никола Вулић и још неки научници ударили су солидан темељ за научно изучавање Тимочке Крајине. Маринко Станојевић се придружио њиховим напорима и одушевљено пошао неутрвеним стазама. Круг његовог интересовања био је велики: занимао га је народни живот, језик, фолклор, занимали су га народни обичаји, веровања итд. Пасионирано се бавио проучавањем насеља и порекла становништва. Тако је дошло до његових најзначајнијих дела: „Заглавак“ (антропогеографска проучавања, Српски етнографски зборник, књ. XX, Насеља српских земаља књ. 9, Београд, 1913., стр. 3—184), „Северно-тимочки дијалекат“ (Дијалектолошки зборник САН, књ. II, Београд, 1911., стр. 360—463), „Зборник прилога за познавање Тимочке Крајине“ (I — 1929., II — 1930, III — 1931. и IV —

1937, Београд), „Тимок“ (Српски етнографски зборник, књ. LV, Насеља и порекло становништва књ. 29, Београд, 1940, стр. 391—544).

На озбиљан научни рад Маринка Станојевића је, у ствари, подстакао наш велики географ др Јован Цвијић. Он је 1903. године затражио од Маринка Станојевића да прошири свој рад „Опис села среза тимочкога“ (светосавски темат из 1897. године), за који је као студент добио награду. Маринко Станојевић је управо у то време вршио своја дијалектолошка проучавања у родном крају, те је радо усвојио предлог уваженог научника и још му уз то дао пристајак да проучи насеља у Заглавку. На тај начин прикупљена је грађа за два крупна дела Маринка Станојевића: „Заглавак“ (1913) и „Тимок“ (1940).

Године 1903, највише за време летњег распуста, Станојевић је путовао по Заглавку ради проучавања његових села. Поуздане литературе о овом крају, којом би могао да се послужи, скоро да није ни било, па се углавном ослањао на своја запажања. Једина помоћна средства била су му: „Упутства за проучавање села у Србији“ и „Антропогеографски проблеми Балканског полуострва“ од др Ј. Цвијића. Након десетогодишњег изучавања овог краја појавио се 1913. године његов оригинални рад „Заглавак“.

Намена овог прегледа не допушта нам да исцрпније размотримо садржај овог Станојевићевог дела. Овде ћемо само навести нека поглавља, из којих се може видети шта је у њему третирано:

- I Пространство и име
- II Физичке прилике ове области
 - 1. Орографија
 - 2. Хидрографија
- III Опште особине села
 - 1. Положај села и економске прилике
 - 2. Тип села

3. Опште црте, језик, ношња, веровање
4. Двориште, ижа и стасине
5. Државе и појате
6. Имена
7. Старине
8. Постанак села и порекло становништва

Осим овога, дат је врло детаљан опис свих 22 села у Заглавку, што чини посебну вредност овог рада.

По много чему сличан овом раду јесте Станојевићев рад „Тимок“ (издат тек 1940. године). Дobar део грађе за њега Станојевић је имао још пре но што је почео да проучава Заглавак, али су његова проучавања тимочког краја прекинули крупни историјски догађаји од 1912—1918. године.

„Насеља Заглавка и Тимока су у сваком погледу истоветна. И можда је боље било да се место два рада (о Заглавку и Тимоку) дао само један“ — вели Станојевић у предговору „Тимока“.

Ево шта садржи општи део овог рада:

- I Област и њено име. Главније природне особине
- II Положај села
- III Типови села
- IV Кућа и двор
- V Зграде у пољу и планини
- VI Постанак села и порекло становништва
 1. Стара селишта и постанак данашњих села
 2. Разни други трагови старијег становништва. Антички споменици. Градови Равна и Кожељ. Градишта. Историјске успомене из доба ратова Немањиних у Тимоку. Старе цркве и манастири. Натписи и записи у Тимочкој Крајини.
 3. Стариначко становништво
 4. Досељеници у Тимоку. Сеоске славе и заветине
 5. Исељавања из области

VII Привреда и саобраћај

Посебни пак део овог рада садржи опис 26 села.

Станојевић је „Тимок“ радио слично као и „Заглавак“. Полазећи од савета који су му дали С. Новаковић и Ј. Цвијић, он се готово није ни служио литературом о Тимоку, која, и колико је има, мало вреди. Станојевић је једноставно заребао од села до села и добро „пригнуо ухо“ а отворио очи и потрудио се да лепо каже оно што је „марљиво, обазриво и с критиком“ сазнао. Тако су настала оба његова антропогеографска рада, и „Заглавак“ и „Тимок“. Да ли су Новаковић, Цвијић и остали научници из „старе гарде“ били „опчарани“, то не знамо, али да су били задовољни, то је ван сваке сумње, јер је Маринко Станојевић обавио замашан посао и оставио за собом два значајна дела. Може бити да је њихова највећа вредност у подацима које је о постанку села и пореклу становништва Станојевић добио од људи који су услед старости већ једном ногом били у гробу. Станојевић је, такође у последњем тренутку, забележио многа народна предања, обичаје, веровања итд. На тај начин сачувао је од заборава много штошта што је пред неумитним историјским развојем и разним променама у скоро свим видовима народног живота све бржим темпом одлазило у неповрат, а што за етнологију и данас представља занимљив материјал.

Станојевић је био веома критичан према научној истини. На податке које налазимо у његовим радовима можемо се у потпуности ослонити. То је познато свима који су у вези с овим или оним писали о Тимочној Крајини и који за многе чињенице у својим радовима дугују захваљност управо Маринку Станојевићу.

Будући на самом извору етнолошке науке, међу народом, одакле је искључиво црпео грађу за своје радове, Станојевић је био у стању да на основу нових података укаже на неке погрешне тврдње наших еминентних научника и да их коригује или сасвим побије, чега се није

либио јер је то чинио у интересу науке. Такав је, рецимо, случај с Цвијићевом тврђом о времену досељења Тетевенаца у тимочки слив и др. У овоме се огледа посебан значај Станојевићевог рада.

Станојевићева изучавања Заглавка и Тимока свестрано су извршена. Он је радио на широј основи. Није се задовољавао дајући само етнографске особине народа, већ је, колико је могао, давао и његове психичке одлике. Особито га је интересовало стариначко (тзв. ћутуклијско) становништво, а оно је у Тимоку и Заглавку претежније. Нарочиту пажњу је посветио старим културним споменицима, градиштима, црквинама итд. Помно је трагао за записима и натписима, верно их бележио и проучавао. Неки од њих су од великог значаја за нашу културну баштину уопште.

Године 1929. Маринко Станојевић је покренуо „Зборник прилога за познавање Тимочке Крајине“, у који су ушли углавном његови радови, расејани по разним листовима и часописима. „Зборник“ је изашао у четири књиге и он, како истиче и сам Станојевић у предговору прве књиге, има у неку руку карактер његових сабраних списа, насталих као резултат његовог тридесетогодишњег рада на пољу науке. Поред већ публикованих радова, Станојевић је у „Зборнику“ штампао и неке своје необјављене чланке, расправе, белешке итд.

По вредности обухваћених радова прве три књиге одскачу од четврте. Простор нам овде не допушта да се позабавимо сваким радом понаособ. Навешћемо оне који нам се чине значајнијим.

књ. I

Зајечар у прошлости и садашњости

Нежит. (Прилог познавању народне апокрифне књижевности)

Свадебни обичаји у Тимоку

Неколико фонетских црта заглавског говора

Трагови црквеног певања у народу

Прве године по ослобођењу Црне Реке
Прилози речнику тимочкога говора
Дијалектолошка грађа за познавање тимочкога го-
вора. Приповетке

књ. II

Бурђев-дан
Прве гимназије у Србији
Народна песма у средњем Тимоку
Кнез Милош први пут у Тимочној Крајини 1833. год.
Дијалектолошка грађа
Хајдук Вељко у народној успомени
Гора Талалејска

књ. III

Манастир Суводол
Зањевачка црква
Црна Река. (Антропологеографски прилози) — четири
села: Злот, Подгорац, Планиница и Ласово
Баја-Цора (у 22 приповетке — прим. Љ. Р. К.
Како су се изгубили трвељи у Тимоку
Прилози речнику тимочкога говора
Комка
Из народног живота на Тимоку

књ. IV

Антропологеографски преглед Тимочке Крајине
Свадебни обичаји у Новом Кориту и Врбици
Итд.

Станојевићев „Зборник“ врло добро је примљен од читалачке публике јер је третирао занимљиву материју. У њему су штампани радови строго научни, али их има писаних и на популаран начин, за ширу читалачку публику. „Зборник“ је својим, по много чему драгоценим, прилозима побудио интересовање међу научним круговима и ван земље (проф. др Геземан: „Slavische Rundschau“, Jahrgang II, № 2; 3) итд.

Данас је „Зборник“ незаменљива литература свакоме ко зажели да се ближе упозна са Тимочком Крајином, односно са њеном прошлостју.

Већ и по струци Маринко Станојевић се, сасвим природно, интересовао и за тимочки говор, који је и до данашњег дана задржао доста старине у фонетици, морфологији, па и синтакси, а развио је и неке своје црте. Још 1876. године С. Новаковић је писао Ватрославу Јагићу: „Тимочки дијалекат вредио би озбиљне студије. По мом испитивању, које чиних летос од једног урођеника сад професора и који га добро познаје, у дијалекту па и у ношају и обичајима још се види толико црта, да познаваоцу старине ових красних земаља није тешко познати можда последње трагове некадашњих Тимочана. Нешто се али не много види у књизи Милићевића“ (В. Јагић: „Спомен мојега живота“). Такву озбиљну студију написао је и издао 1905. године проф. др Александар Белић: „Дијалекти Источне и Јужне Србије“ (Дијалектолошки зборник СКА, књ. I). Пре тога из ове области постојала је једино вреднија књига Олафа Броха: „Die Dialekte des südlichsten Serbiens“ (linguistische Abtheilung III, 1903, Wien). Маринко Станојевић је упоредо са проучавањем насеља у Тимоку прикупљао и грађу за студију о тимочком говору. То му је било тим лакше да чини што је и сам био домородац. Овим послом нарочито се бавио у времену од 1900—1905. године. Тако је настао његов најзначајнији дијалектолошки рад „Северно-тимочки дијалекат“ — говор среза тимочког (Дијалектолошки зборник СКА, књ. II, Београд, 1911, стр. 360—461). Приказ овог рада дао је Белић. Он је одао признање Станојевићу и његовом труду, али му је на извесним погрешкама и замерио. Да овај рад, и поред све вредности, има и неке недостатке, сасвим је разумљиво јер је Станојевић био више филолог но лингвист. У сваком случају, овај рад је крупан прилог дијалектологији источне Србије.

Дијалектолошку и лексичку грађу Станојевић је скупио безмало целог живота. Нешто од тога је објавио у свом „Зборнику“, нешто у „Дијалектолошком зборни-

ку“, нешто је предао Академији, а нешто се данас налази у његовој заоставштини.

Рад Маринка Станојевића на изучавању народног говора и прикупљању речи вредан је сваке пажње. Мало је код нас људи који су тај посао радили с толико воље, марљивости и упорности. (При крстарењу, на пример, по Заглавку ради испитивања заглавског говора добио је тифус, а затим и запаљење плућа, но чим се придигао из кревета, кренуо је опет пут Заглавка). Станојевић је имао ванредну моћ запажања, аналитички дар и истанчано језичко осећање. Језичке појаве бележио је веома верно, у акцентовању речи био је непогрешив. Тумачио је само оно што му је било јасно, у нагабања се није упуштао. Сваку своју тврдњу гледао је да поткрепи чињеницама, да је образложи и докаже.

Упоредо са прикупљањем грађе за своје етнографске и дијалектолошке радове Маринко Станојевић је трагао за старим рукописима. Пронађене рукописе поклањао је Српској академији наука у Београду. Највреднија су два рукописа: „Октоих... са словима св. Отаца, на пергаменту XIV века српске рецензије — непотпун...“, који је Академија, како видимо из писма А. Белића бр. 1020 од 1. X 1923. године, завела у својој збирци рукописа под бр. 335 као „Маринков октоих“ и „Службеник“ који је заведен у Академијиној збирци старих рукописа под бр. 356 и који је, како се види из Белићевог писма, бр. 1056 од 8. X 1923. године, добио назив „Маринков службеник“. Из октоиха је Станојевић узео мото за прву књигу „Зборника“:

**„Спиши и поспѣши, многогрѣшнаа
роѣко, добраа и слаткаа словеса, дои'-
деже не постигнеть те смъртны ко-
нѣць“.**

Одмах по оснивању Етнографског института САН, 1947. године, Станојевић је, мада у то време већ тешко болестан, понудио Институту своју сарадњу и поклоном књига пружио помоћ у стварању институтске библиотеке. Том приликом је, како сазнајемо из написа Даринке Зечевић (Гласник Етн. инст. САН, Београд, 1952), приложио Архиву фолклорног одељења једну збирку народних песама из Тимочке Крајине. Из истог написа се види да се „његове богате збирке народних песама епских и лирских из Тимочке Крајине налазе у Архиву рукописа Српске академије наука, као и обилата збирка народних речи из ове области намењена Речнику Академије“.

Маринко Станојевић има и радове из области политике: „Закулисна политика на Блиском истоку“ (Les dessous de la Politique en Orient — превод и предговор) — Зајечар, 1928, 1—50; „Једна глава из наше парламентарне историје“ (Београд, 1933, 1—18).

Међу знатније радове Маринка Станојевића спада и његова књижица „Успомене с пута у изгнанство (1915—1916)“, Београд, 1932, стр. 1—51. Од осталих његових радова вредни су помена: „Из Горњег Тимока“ (Слава, 1896, VI), „Немирни дух богумилски“ (Летопис Епархије тимочке, 1929, VII), „Кнез Милош и Агатангел, митрополит београдски“ (Ниш, 1929, 3—13, — прештампано из Лет. Еп. тим., VII), „Пашићево родно место“ (часопис „Пашић“, књ. III), „Појаве новијих дублетних облика код неких именица“ (Наш језик, Београд, 1938), „Из народне књижевности“ (Гласник Етнографског музеја, Београд, 1939, књ. XIV), „Из народног живота на Тимоку“ — Веровања и празноверице (Гл. Етн. муз., Београд) итд. Његови су радови расути по разним часописима, листовима и алманасима. Сарађивао је у: Караџићу, Нашем језику, Браству, Новом Животу, Летопису Матице српске, Дијалектолошком зборнику САН, Гласнику Етнографског музеја, Летопису Епархије тимочке итд. Добар број својих, углавном ситнијих, радова објавио је у Годишњим изве-

штајима зајечарске гимназије. Неке од њих је касније прештампао у „Зборник прилога за познавање Тимочке Крајине“.

Пред други светски рат Маринко Станојевић је имао и завршен рукопис „Црна Река“ (насеља и порекло становништва — нешто као „Тимок“ и „Заглавак“), али му је пропао у лето 1944. године јер је у његовој кући била смештена немачка болница. Каква је то штета, особито за етнологију, не треба ни напомињати. Тек, Црна Река ни до данас нема озбиљне антропогеографске студије. (Поред осталог изгубљен је и Станојевићев рад о великоизворском говору и рад о влашким селима с десне стране Тимока).

Маринко Станојевић је био веома комуникативан човек. Дописивао се с многим научницима и политичарима из земље и иностранства, а најчешће са: др Јованом Цвијићем, Стојаном Новаковићем, др Тихомиром Борђевићем, др Александром Белићем, Јашом Продановићем, академиком Петром Павловићем, др Костом Тодоровићем, др Душаном Пантелићем, др Николом Вулићем, др Фехимом Барјактаровићем, Бором Ж. Милојевићем, Антом Радићем, Јеремијом Живановићем, Драгишом Лапчевићем, Борћем Генчићем, Савом Дацевим, др Х. Геземаном, Венделом Херманом, Бернекером и др. Водио је преписку још и са: Геолошко-палеонтолошким заводом, Академијом знаности и умјетности, Институтом за скупљање извора, Српском академијом наука, Етнографским музејем итд.

Заоставштина Маринка Станојевића налази се у зајечарском Историјском архиву. Из чланка „Поклони државном архиву у Зајечару“ (Архивски преглед, Београд, април 1956) види се да се међу необјављеним рукописима налази „студија о првом окружном физикусу и радикалном вођи у Зајечару др Лази Илићу (објављена је у „Развитку“ бр. 2 од 1961. год.), затим забелешке из фонетике, забелешке о постанку села и пореклу становништва, за-

белешке о Тимочком говору, недовршена студија „Бүра
лақшић у Тимоку“ и др.“ (види и чланак Р. Панајотовића
„Неколико писама из заоставштине Маринка Станојеви-
ћа“, „Развитак“, бр. 4—5, 1961).

Маринко Станојевић је, нема сумње, један од најбо-
љих познавалаца Тимочке Крајине. Његови радови биће
увек од научног интереса.

Љубиша Рајковић Кожељац

Научној је јавности познато да је „Црна Река“ Маринка Станојевића изгубљена. У лето 1944. године немачки војници, пошто је у Станојевићеву кућу била усељена њихова болница, ложили су ватру овим његовим рукописом. Међутим, крајем 1968. године, уз помоћ супруге покојног научника Ружице Станојевић, пронађен је део грабе која је скупљана за овај спис.

Станојевић је на „Црној Реци“ (за чије је штампање имао и уговор са САН) радио читав низ година. О томе нам и сам даје неке податке. Тако он у напису „Црна Река“ — Антропогеографски прилози — („Зборник...“, књ. III, стр. 45) каже и ово:

„Насеља Источне Србије су до сада врло слабо проучена. Једино је проучен и објављен њен најкршевитији део **Заглавак**. Проучио сам, али нисам још објавио и насеља у тимочкоме басену, села између Књажевца, Вратарничке клисуре, планине Тупижнице и граничних огранка Старе планине. **Из Црне Реке имам такође двадесетак проучених села**, (курзив Љ. Р. К.) од којих се овде сада штампају **Злот, Подгорац, Планиница и Ласово** (из Бољевачкога среза).“

Значи, већ 1931. год. Станојевић је имао из Црне Реке „двадесетак проучених села“. Но још у писму од 13. септембра 1926. год., упућеном Станојевићу, др Јован Цвијић пита:

„Шта је са Вашим радом о Црној Реци? Чини ми се да сте ми рекли да ћете бити с њим готови ове јесени. Немојте се збуњивати литературом које мало има, и махом је од врло малог значаја за Ваш рад. У осталом, пок. Ст. Новаковић Вам је у писму које сте штампали исказао мњење о старој литератури, које је и моје. Радите на широј основи: и етнографске особине народа и психолошке (ако икако можете) при крају општег дела о насељима.

Изоставите из посебног дела положај и тип села: само порекло становништва детаљно представите.

Вама одани
Јован Цвијић¹⁾

П. С. Надам се да ћете ме о свему горњем обавестити.“

Дакле, Станојевић је великом географу нашем обећавао „Црну Реку“ већ за 1926. годину. Стога није без основа веровање да је он у 1944. години имао комплетан рукопис за штампу. Како је тај рукопис изгледао, шта је све садржавао и у којој је мери био припремљен за штампање остаће можда заувек тајна о којој се може нагађати једино по ономе што је сачувано.

Пронађени свежањ хартије садржи следеће: сажете изводе М. Станојевића (тј. резимеа) из описа села појединих деловођа општина или управитеља основних школа, и то за села: Горња Бела Река (редни број 5), Лесковац (6), Грлиште (7), Лубница (9), Звездан (10), Гамзиград (11),

¹⁾ Пишући о III књ. „Зборника...“ у „Гласнику Југословенског Просветног Друштва“ (књ. XII, стр. 870—872) Павле Соколов о Станојевићу вели и ово: „Био је вредан сарадник пок. Цвијића и са њим остао у тесној вези све до његове смрти. Познато нам је да га је Цвијић као научног радника ценио.“

Метовница (12), Брестовац (13), Бучје (14) и Велики Извор (15) — укупно 10 села. Осим тога, ту је материјал за опис још и ових 15 села: Вражогрнац, Вратарница, Градсково, Грљан, Доња Бела Река, Заграбе, Кривељ, Николичево, Општрељ, Прлита, Рготина, Слатина, Трнавац, Халово и Шљивар. Тај се материјал састоји у подацима из извештаја које су деловође општина и управитељи школа слали среском начелнику у Зајечару (за просветног референта). Из овога се види и како је Станојевић долазио до основних података о селима. Наиме, деловође и учитељи по селима добијали су од среског начелства званичан акт на који су у одређеном року по званичној дужности одговарали. Тај је акт садржао ова питања: 1. Како се зове река или поток на коме је село, које је седиште те општине? Колико је кућа на левој, колико на десној страни, рачунајући према ушћу реке, односно потока? Да ли ова река или поток наноси штете селу или сеоским имањима?, 2. Који ветрови дувају у селу и како их народ зове?, 3. Која се вода пије у селу: изворска или бунарска? Ако се пије изворска, како се извори зову? Колико бунара има у селу?, 4. Да ли се село дели на поједине крајеве и како се они зову? Колико су крајеви удаљени у метрима или корацима један од другог? Који су крајеви села најгушће насељени?, 5. Има ли село салаша, држава или појата, у којим су местима и колико их у коме месту има? Шта све има од зграда на њима и шта се на њима ради преко године?, 6. Колики је број кућа у селу по славама?, 7. Која је сеоска слава и кад се слави? Има ли село заветине и где се налазе?, 8. Које су породице у селу најстарије? Какав је њихов старински надимак или презиме? Које су куће досељеници? Одакле су се и када доселиле? Какав је распоред слава по породицама?, 9. Шта причају старији разборити људи о томе кад се и како заселило село? Је ли село било раније на коме другом месту? Има ли селишта у атару тога села? Прича ли се о њима што год?, 10. Колико гробља има у селу и где се налазе? Има ли старих гробишта и шта се о њима прича?, 11. Има ли

старих предмета у околини и где се налазе? Шта се о њима прича? Има ли трагова старих путева у атару села и куда су водили? и 12. Колико је свега погинулих и умрлих ратника из тога села у ратовима од 1912—1919. г.? Има ли подигнутих споменика у томе селу борцима изгинулим за ослобођење и уједињење нашега народа? — Уз овај материјал су и описи појединих села у Црној Реци с краја прошлога века које су радили сеоски свештеници и учитељи и које је Географски завод Велике школе у Београду (или управо рећи др Јован Цвијић) уступио Станојевићу.¹⁾ Ту су, у досијеу за свако село, и Станојевићеве исписе из старе литературе: из „Пућа лицејских питомаца по Србији год. 1863.“ Косте Поповића, из „Финансија и установа обновљене Србије“ (књ. I—III) Мите Петровића, из „Кнежевине Србије“ Милана Б. Милићевића, итд.

Као што се види, све су ово подаци који се тичу Посебног дела, Општи део опште не постоји.

Нађена грађа је извештајног карактера и у доста сировом стању, но мишљења смо да она, уз обраду коју смо извршили може за етнографску науку бити од интереса. При обради смо настојали да грађу пласирамо у што из-

¹⁾ На полеђини хартије бр. 153 на којој је Географски завод Велике школе у Београду дао план за зграду основне школе у Грљану, а која је по свој прилици, упућена учитељу К. Марковићу, стоји написано вероватно руком Цвијићевом, ово:

„Добили смо ваш изв. о селу Грљану. Из њега видимо да сте радили по „Упуствима за проуч. села“, која је Геогр. завод издао 1896. г., дакле да нисте имали при руци нова Упуства издана 1898. г. С тога вам шаљемо овај један примерак нових Упуства с молбом, да ваш први извештај допуните према њима. Овде вам нарочито обраћамо пажњу на VI одељак, где се говори о постанку села, пореклу становништва итд., и желео бих, да га поново израдите, придржавајући се у свему овога реда, којим су удешена питања у новим Упуствима. Ту је главно, да се јасно изложи: ко је први засновао село и кад је то било (шта причају становници о томе), које су породице доцније дошле и одакле и како су се даље развијале; затим за најновије досељенике казати, одакле је који и кад је дошао.“

ворнијем облику и да је учинимо употребљивом за науку. У свему томе пошли смо од принципа да објавимо само оне податке које смо у грађи нашли, услед чега је дошло и до неравномерности у обиму описа појединих села.

Кад се то има у виду, онда ће бити јасно зашто нису обухваћена и ова насеља Црне Реке: Бачевица, Боговина, Бољевац, Бор, Валакоње, Врбовац, Добро Поље, Добрујевац, Илино, Јабланица, Криви Вир, Леновац, Луково, Мали Извор, Мирово, Оснић, Сумраковац и Шарбановац. За њих, једноставно, у грађи није било никаквих података.

У припремању грађе радили смо овако: задржали смо у непромењеном облику Станојевићеве сажете изводе из описа поменутих 10 села које су му послали поједини учитељи и деловође општина — других података о тим селима скоро да и није било. Треба, дакле, знати да то нису целовити Станојевићеви текстови и коначна њихова верзија спремна за штампу већ само језгровита резимеа из расплинутих, често и недовољно писмених, описа села — једном речју чињенична срж. Једино смо нашли за потребно да у заградама ставимо скраћене напомене које заче: (Б) = белешка са стране, поред текста; (ДИГ) = допуна из грађе; (П) = прецртано; и (У) = уметак.

За преосталих 15 села сами смо, од расположивих података, начинили синтезу, попут оних Станојевићевих из „Заглавка“ и „Тимока“ и попут његових радова о Злоту, Подгорцу, Ласову и Планиници. На крају смо сачинили и регистар назива из Црне Реке.

Одмах треба да кажемо да смо свесни неких недостатака ове грађе. Текстови су махом стереотипни и недорађени, мањкави у подацима, штурџи. У називима места, особито у атарима влашких села, могућно је да су се поткрале неке ситније грешке. Такође је за жаљење што је правопис остао неуједначен.

И поред наведених недостатака, свима онима који се баве изучавањем етнологије и антропогеографије Тимочке Крајине ова грађа може бити од извесне користи. Пис-

цима хроника насеља из Црне Реке, штавише, она ће значити полазну тачку у њиховом раду. Вредност је њена углавном у појединим аутентичним, изворним подацима који се тичу прошлости села, у казивањима старих људи о постанку села, пореклу становништва и сл. Од значаја је и мноштво података из области микротопономастике.

Већ са даном свога изласка ова грађа донекле је научни анахронизам, међутим ми смо се чак трудили да она и у језичком и у стилском погледу задржи патину прошлости. Потребу која постоји за једном стручном, научном и савремено конципираном студијом о Црној Реци она, разуме се, неће, нити може, укинүти, али ће у недостатку такве студије испунити, надамо се, — колико толико, — једну празнину која се, кад је реч о Црној Реци, у нашој стручној литератури одавно осећа.

Маринко Станојевић био је, без сумње, један од најбољих познавалаца Тимочке Крајине и њен ревносни изучавалац. Оставио је за собом вредна научна дела којима је задужио Тимочане. Ако публикувањем ове грађе из заоставштине Маринка Станојевића, макар и делимично, одужујемо тај дуг, наше су намере за овај пут испуњене.

Љ. Р. К.

ЦРНА РЕКА (АНТРОПОГЕОГРАФСКА ГРАБА)

БРЕСТОВАЦ

П о л о ж а ј с е л а. — Село је поред реке, на странама речне долине, на левој (присојној) и десној (осојној) страни. Места на којима је село зову се: **Чока Бунарулуј, Огашу Деуд и Огрез.**

Село је поред реке, али га она по правилу не плави. Поплава од 1915. год. је ретка појава.

У селу има три безимена извора са којих се пије вода. Вода се пије и из бунара. Речна вода служи само за прање и појење стоке.

Село је у једном удубљењу, те је заклоњено брди-ма и није у њему много хладно. Ветрови су кошава, се-вер, југ и горњак. Кишу доноси југ; најјачи је горњак, а најхладнији север.

Село има довољно земље за обрађивање по целом атару. Најудаљеније је место **Црни Врх** (око 20 км).

Заједничке утрине и пашњака село нема, али сваки сељак има своје попаше.

Сеоске шуме има у **Црном Врху** и **Општини**. **Црни Врх** је изнад села (20 км), Општина испод села (2,5 км).

Земље плодне има (свега) једна петина (од целог атара).

У атару села местимично се може наћи и нешто руде. Милићевић је записао: „Код села **Брестовца**, испод брестовачке бање, Барон Хердер је нашао жицу гвоздене руде, оне исте која је у Мајданпеку, само нема бакра, и није онако богата.“ („Кнежевина Србија“, стр. 878) (ДИГ)

Т и п с е л а. — Село је збијеног типа. Има два краја: **Палилула** и **Чока Бунарулуј**. Први је удаљен од села око 200, а други око 400 метара. Палилула има улица; у другом су крају куће без реда начињене.

Куће су у селу, као и у поменутих крајевима, подједнако удаљене једна од друге. Куће су груписане по родовима, па тако се често групе кућа и зову по породичним именима.

Има 5—6 кућа које живе одвојено од села, на својим салашима.

Куће се помичу на косе, услед могућих поплава. Раније је село било све у долини реке и куће су биле врло густо подигнуте.

Постанак села и порекло становништва. — Предања о постанку села и пореклу његова становништва су врло тамна. Зна се само о новим досељеницима: **Микуловићи**, **Барбуловићи**, **Човикановићи** и **Илићи**, који су се доселили из Кривеља или Бора.

Породица **Брестовљани** у Злоту доселила се из Брестовца, па је Злоћани зато тако и зову. Славе св. Јована. (в. М. С.: „Зборник. . .“, књ. III, стр. 51)

Село је увек било на овом месту. Нема селишта.

Село слави ове славе: св. Марка, Митров дан, Петковицу, св. Јована, Аранђелов дан итд. — **Илићи** славе св. Марка; **Петковицу** (св. Параскеву) славе **Човикановићи**, **Барбуловићи** и **Поповићи**; **Кржановићи** славе Митров дан;

Трујкићи — Бурђицу; Алимпију — **Руђићи**; Аранђелов-дан — **Бугариновићи**; св. Јована — **Вучинићи**, итд.

Подаци: Вој. Вукадиновић, упр. школе у Брестовцу, Бр. 156 од 12. VI 1931.

БУЧЈЕ

Сређено 26/ХП 940. (Б)

Положај села. — Налази се испод кршевите планине Стола, у равници званој **Балу Бучје**.

Вода се пије у селу са многих мањих извора. Има 70 бунара у Бучју, а 35 у **Топли**, али се из њих вода не пије, већ се употребљава за прање веша и појење стоке. Куће су груписане махом око извора.

У Бучју је хладније но у осталим околним селима. Највише дува источни ветар — кошава, а најхладнији је северни ветар или горњак. (?) Кишу доноси најчешће јужни ветар.

Село нема добре земље за обраду. Сва му је земља кршевита и погоднија за сточарство, за неговање оваца и коза. Пашњаци и утрине су у непосредној близини села и има их довољно.

— Зиратне земље има у местима: **Дупа Тилва**, **Балу Бучји**, **Пабин**, **Ваља Станкулуј**, **Ваља Бучји**, **Стари виногради**, **Бањица**, **Везурињ**, **Штубеј**, **Пабина Ларга**, **Приод**, **Балта**, **Крау Пакү**, **Јастребовац**, **Облеж**, **Дос**, **Поље**, **Бордељ**, **Вртеш** итд. (ДИГ)

— Пашњака има највише у местима: **Дупа Тилва**, **Балу Бучји**, **Ваља Станкулуј**, **Атор**, **Пабин**, **Корњету Марре**, **Коса под Крш**, **Пабина Андреј**, **Стол**, **Штубеј**, **Локури**, **Балта**, **Крш**, **Дос**, **Облеж**, **Бранишће**, **Бањица** итд. (ДИГ)

— Шума има у местима званим: Стари виногради, Ваља Станкулуј, Паџин, Везурињ, Стол, Пе кеја, Тилва, Дос, Облеж, Јастребовац, Под Стол итд. (ДИГ)

— Сеоске шуме има у месту званом Черет. Заједничких испаша и утрина нема. (II)

Т и п с е л а. — Бучје се дели у поједине крајеве који се зову: Ваља Станкул, Виногради, Баџица и Припод. Између крајева одстојање је око 2 км. Поједини су крајеви густо насељени, а најгушће су насељени Ваља Станкул и Виногради. — Заселак пак Топла дели се у два краја: Черет и Ваља Маре. Одстојање је 1,5 км међу њима. Најгушће је насељен Черет.

Село има своје појате или салаше. Има кућа које су се одселиле сасвим на своја имања, на појате или салаше.

У Бучју има 223 кућа, а у Топли 68 кућа (1935.).

Постанак села и порекло становништва. — Старији људи причају да је раније село било испод садашњег места званог Ваља Бучје. Доказ је место на коме је било старо гробље.

Бучје је млађе насеље, вероватно с краја XVIII века. За њега је познато да су се 1817. год. преселиле шест породице у Влаоле, да је ово село имало 1837. год. 54 к., 1844. год. 74 куће.¹⁾ — Данас има школу и чини са Топлом политичку општину.

У Глоговици има досељен један род из Топле, зван Топљани (2 к., св. Никола).²⁾ Јовановић бележи 2 рода досељеника из Топле у Неготинској Крајини.³⁾ Село Топлу погрешно бележи Јовановић да припада дунавском Поречу, док оно припада области Црне Реке.⁴⁾

1) Милан Цветинчанин: Споменица стогодишњице Тимочке Епархије, 1834—1934., с. 99—100.

2) Коста Јовановић: Неготинска Крајина и Кључ, с. 183, Насеља, књ. 29.

3) Ibidem, с. 79.

4) Ibidem, с. 377.

Село се увек звало тако, а име му је дошло, по свој прилици, од **букве, бучине, букове** шуме.

Становници су Власи, Румуни, пореклом „Турци“. Многе се породице зову и данас „Турцима“. Мисли се да су то заостали потомци оних Турака који су се, по ослобођењу овог краја, одселили.

Сеоке славе (су): Спасов дан, Духови (у Бучју), а у Топли Петров дан и св. Илија.

У селу се слави већином Петковица.

Бучје има своје гробље, а Топла такође своје. Старих гробља нема.

Подаци: Жив. Здравковић, упр. шк. у Бучју, № 122, од 17. VI 1931.

Извештај опш. суда: № 1965, од 31. XII 1935.

Потеси, утрине и шуме по пописној књизи пореске Зајечарске управе (Б)

Питати Милана за попис од 1837. год.

Има ли попис за Црну Реку у истој години? —

Од куда зна да су се 6 пород. иселиле у Влаоле 1817. год.? (Б)

ВЕЛИКИ ИЗВОР

Положај села. — Велики Извор се протеже између две косе. Горњи крај притешњен је с источне и јужне стране брдима, а доњи крај се шири избијајући у равницу. Места на којима се налази горњи крај зову се **Градиште, Пањак, Цигански Врх** и „**Поред реке**“; места на којима је доњи крај јесу **Пањак, Цигански Врх, Криви Поток** и равница поред реке, у дубодolini.

Речица, која протиче кроз село, плави га, нарочито у доба топљења великих снегова и јаких киша. Нарочито се плави онај део села који је непосредно уз реку. Поплаве долазе отуда што су околна брда оголела, те, кад

кише падају, вода се нагло слива у речицу, али се село ипак због тога не помера.

У самом селу има два извора. Један је без имена, а други се зове **Нешковска чесма**. Вода се пије са ових извора, али се пије више са бунара, којих има у селу преко три стотине. Вода из бунара је тешка, али се пије јер нема боље.

Речна се вода не пије.

У селу дувају ветрови: северац, кошава и горњак. Најхладнији је северац.

Село има довољно земље за обрађивање. Налази се у овим местима: **Могили, Шонтолову, Вршкој Чуки, Рајковом Савату, Билу, Безданици, Шашкој, Граници, Селишту, Тимоку, Локви, Великом Ступњу, Калилки, Нешковој Круши, Грозјову Врху, Алапину, Кривом Потоку, Дубоком Долу, Стаменском Долу, Кривуљани, Пањаку, Кошуту, Турском Блату, Драгољеву Кривуљу** и испод села. — Најудаљенија су места од села 15—20 км.

Село има пашњаке и утрине у непосредној близини села: у **Пањаку, Дубоком Долу, Градишту, Пландишту, Османову Шанцу** и **Циганском Врху**.

Општинске и заједничке шуме нема. У последње време, нарочито од 1927—1930. год., врши се пошумљавање оголелих брда багремом, особито у Дубоком Долу и Кривом Потоку.

Земља је поред Тимока врло плодна, по брдима слаба.

Тип села. — Село је збијеног типа. Дели се на два краја: Горњи и Доњи. Растављени су једним сокаком који је у исто време граница двеју великоизворских парохија. Куће су без реда поребане. Горњи крај је гушћи, док су куће у доњем крају нешто размакнуте. Када је (1833. год.) повучена граница између Кнежевине Србије и турске царевине, остала су имања појединих

Великоизвораца на турској (сада бугарској) територији. Многе су, због тога, породице биле принуђене иселити се на турску (одн. бугарску) територију и на тај су начин образовале ново село **Извор-махала**.

Поред тога и село **Дубље**, близу Свилајнца, насељено је у целини одавде.

Село је 1876. године, за време српско-турског рата, спаљено и поново подигнуто на истоме месту. — Сада (1931. г.) има у В. И. 830 кућа.) (Б)

Постанак села. — На ово место, на коме је данас село, дошло је неколико породица и заселило село. То су: **Узунска**, **Лилковска** (раније **Трошановска**), **Нешковска** и **Мачовска**. Доселиле су се пре 200, па и више година. Велики Извор је старији од Зајечара. Ове су породице образовале сеоце, које је мало времена овде остало, јер се, под притиском Турака, иселило у место звано **Стаменово селиште**, удаљено од села око 4 км. Одавде се иселило село у **Трниво селиште**, које је удаљено 7—8 км. Из Трнивог селишта пресели се село у место, данас звано **Селиште**, а одавде се опет врати на првобитно своје место.

У доњем крају су досељеници из **Тетова** (Тетевена?), поглавито породица **Нешковска**. На средини села су **Узуновци**, а у горњем крају поглавито **Лилковска**, раније **Трошановска** породица. Последње су две, по традицији, досељене са Волге (?).

Село се умножавало прираштајем, а после минулих ратова знатно се раселило, поглавито у **Зајечар** (преко 200 породица). Има их прилично и у **Вражогрнци** (срезу **Зајечарском**), поглавито као **домазети**.

1) У свом извештају о путовању које је извршио овуда августа 1784. год. аустроугарски потпоручник Франц Ксавер Покорни наводи: Veliki Izvor besteht aus 250 Christen Häuser und einem Hann. — Велики Извор се састоји из 250 хришћанских кућа и једнога хана.

Расељавање се врши поглавито због тога што се више, услед тескобе места на коме је село, не могу подизати куће. Други је разлог расељавању што Великоизворци купују змељу за обрађивање у атару општине Зајечара, па се у Зајечар, због тога, и селе.

У околини има више селишта: **Стаменово селиште**, **Трњаво селиште** и **Селиште**.

У близини села налази се место **Градиште**, на коме су остаци неког градића — **Кале**. Ништа се не прича о њему.

Сеоске су славе: **Спасов-дан** и **Духови** (Тројица). **Црквена слава** (је) **св. Илија**.

Старинци славе **св. Николу**, као и већи део села.

Подаци: Љуб. Рашић, упр. школе у В. Извору, № 119, 12. VI 1931.

ВРАЖОГРНАЦ

Положај села. — Налази се у равници на обалама **Беле** или **Рготинске** реке. Једним делом село се налази и под брдом **Јама**. Ранијих година је плавила доњи крај и прекоречки крај. Данас врло ретко. Кад река надође, она често плави пољска имања, особито испод села.

У селу се пије бунарска вода. Ван села, у потеси-ма, има три извора: **Крчољ**, **Вртача** и **Бубан**. Речна се вода не пије.

У селу дувају ветрови: **кошава** (са истока), **горњак** (са запада), **југ** (са југа) и **зла кошава** (са севера). Југ доноси кишу, кошава снег.

Сеоски потеси налазе се у околини села и зову се: **Татарин**, **Коса**, **Пивница**, **Погоревац**, **Тимочиште**, **Ливаће**, **Вртача**, **Пожерак**, **Дугачки поток**, **Велики Голинац**, **Крчољ**, **Равница**, **Под страном**, **Мали Голинац**, **Доњи део Чу-**

ке, Велика пољана, Острво, Супиште, Бара, Испод Великог Голинца, Златаја, Рујиште, Сврачар, Алапин, Топољар, Под Јаме, Попов поток, Чука, Преовац, Црквина, Дренов поток, Ковилово поље, Селиште, Велика Порадина, Луковац и Село.

Пашњака има мало и налазе се у: Пивници, Чуки, Малом Голинцу, Коси, Погоревцу, Златаји, Пожерку, Великој Пољани, Чуки Малог Голинца, Малој Порадини, Јами, Луковцу, Бари, Алапину, Преовцу, Крчољу и Црквини.

Шума је такође мало. Има је овде-онде у овим местима: Бари, Погоревцу, Дугачком потоку, Вртачи, Дреновом потоку, Пожерку, Алапину, Коси, Малој Порадини, Великој Пољани, Великом Голинцу, Чуки, Топољару, Преовцу, Пивници, Златаји, Селу, Поповом потоку, Великој Порадини и Ковиловом пољу.

Вражогрначка је земља врло плодна и врло добро се обделава, боље но у целој околини.

Становништво се већином бави земљорадњом и сточарством, а мало и воћарством. Најпознатији производ сеоског рада је кукуруз.

Из података које даје вражогрначки парох Јеремија Рашић види се да је село 1898. године имало 3 механе („механције су два са стране и један овдашњи који се и земљорадњом бави“), 8 ћурчија и 7 ковача Циганина домороца „који су до 1892. године били неправославни, а 4. маја 1892. год. прешли су сви у хришћанску веру“.

„Селаци не иду у аргатовање“ — наводи Јер. Рашић — „а мучно је и надничаре овде наћи, јер су сви добри радници код својих кућа.“

У „Кнежевини Србији“ М. Б. Милићевића о овоме селу могу се наћи још и подаци о томе да „у Вражогрнци, у брду и у реци, (има) злата у песку“ (стр. 877) и да је Хајдук Вељко у време првог српског устанка „поградио шанчеве, у Вражогрнци“ (стр. 887) којима је, као и осталима у том крају, управљао неки Х. Никола из Сарајева.

На стр. 914. и 915. Милићевић, говорећи о местима у црноречком округу која су „чим било знатна“, вели о Вражогрнцу још и ово:

„**Вражогрнац**, село, на североисток од Зајечара, 1 сат далеко низ Тимок. И овде је, местимице на **Просини**, Вељко начинио шанац у ком су били после разни заповедници.

Татарна, красна равница испод села Вражогрнца, између Тимока и рготске реке, где роди најбоља трава и кукуруз.

Прича се да је некад пала била татарска војска на то поље, па се за то прозвало **Татарна**.

Друга прича додаје да је ово била имовина **Љутице Богдана**, који је, веле, седео у Кули (турској варошици), 2 сата онамо преко границе.

Јаме (говори се на Јамах место на Јамама), више Вражогрнца, где је био други шанац за време рата за слободу, а начињен је и један нов, године 1862.“

Тип села. — Село је збијеног типа. Подељено је у три краја или мале: **горњи крај**, **доњи крај** и **прекоречки крај**. Према опису села који је 10. децембра 1898. године извршио Јер. Рашић, село је имало тада свега 412 кућа, и то: у горњој махали 140, у доњој 138 и у прекоречкој 134.¹⁾ Крајеви су сада развојени само сокацима, а прекоречки крај реком. Године 1935. на левој страни реке било је 180, а на десној страни 332 дома, укупно, дакле — 512 домова.²⁾ Куће су у целом селу поређане те праве

¹⁾ Код Покорног налазимо: Vrasogernicza bestehet aus 40 Christen Häuser und einem Türkischen Absteigs Quartier, welches eine Char-daken unterhalb gemauert, der 1-te Stok aber von Holz erbauet ist. — Вразогерница се састоји из 40 хришћанских кућа и једног турског конака (хана), који је један чардак доле озидан, а први спрат саграђен од дрвета. (1784. год.)

²⁾ Према подацима из извештаја који су на основу наређења бр. 34585 од 6. децембра 1935. год. послали среском начелнику у Зајечару председник општине вражогрначке А. Бајић и деловођа Жив. Н. Петровић.

улице или шорове, а особито поред главног друма који води из Зајечара за Неготин, „гди постоји школа са два одељења и два квартира по најновијем плану подигнута и црква са одељеним звоником, која је подигнута пре 6 година по византијском плану“ (Јер. Рашић). У свим крајевима куће су врло густо саграђене.

„Двор је ограђен већином тарабом и плотом. У двору се само налази једна кућа (нема гостинске, која је или у сред двора или и на искрајку. — Куће сеоске су: **брвнаре, плетаре и зидане**. Куће су раније прављене од брвана и плота а у доцније време сви зидају куће од цигле.

Кућа има: „кућу“ (кујну), собу за живљење и по једну велику собу за госте. Кров на кући је висок, димњаци су широки и високи а има их са и без шара. — Прозори су од стакла. — На кући су једна а налазе се и по двоја врата. — Под је од цигаља, а где где и од дасака.

У сваком двору поред куће има: **кош** за кукуруз, **амбар** за жито, **штала** за коње и волове, **пивница** за посуће и пиће и друге стаје за овце, свиње, живину. — Кућа је већином уз башту а остале су зграде по авлији распоређене.

И ако је село збијеног типа, ипак свака кућа има: **двор, окућницу и поткућницу** (башту или како је тамо зову: градину).

Појата, пивница (мисли на оне у пољу — прим. Љ. Р.) и др. нема у овом селу.“ (Ibidem)

Крајевима или мале по броју кућа су скоро једнаки.

Име села. — О имену села постоје читаве приче које су ушле и у нашу научну литературу. Неоспорна је истина да су досељеници Вражогрчани донели име из своје старе постојбине по селу које и данас тамо постоји.

О постанку имена овога села Д. К. Јовановић је записао следеће:

„Дружини пак од истих дошљака, које је он (Хергот) довео, више се опет допадне место, где је данашње

село Вражогрнац, и они зажеле тамо да се настане, јер је тај крај као и рготски био пуста. „Па идите — рекао им је Хергот — у оно вражје грне, кад вам се тамо више допада, а ја ћу овде остати.“ Отуда се после прозове село „Вражогрнац“, које и данас носи исти назив.“ (Драгољуб К. Јовановић: „Црна Река“ Гласник Срп. Уч. Др., књ. 54., стр. 9.; види постанак Рготине)

Порекло становништва, — „Стари људи причају да се становништво доселило са Косова; прво се доселило неколико фамилија. Доселили су се, веле, због зулума турских.

Место на коме је данас село било је под шумом и први досељеници крчили су шуму, те су се настањивали. Село је даље расло само делењем задруга, са стране се нико није досељавао.

Село се није помештало.“ (Јер. Рашић)

„Не памти се кад је село досељено. Не може се ни то знати колико је фамилија од једном дошло. Нити је по пореклу која фамилија своје презиме задржала, те да се по овоме може одредити које су заједничког порекла. Од старих породица највише кућа има фамилија „**Степановићева**“ од којих има многи и у Белој цркви преко, који су одаве тамо прешли да живе, пре много година“ (Ibidem, допуна).

Село Вражогрнац досељено је овде за време велике сеобе нашега народа под патријархом Арсенијем Чарнојевићем. Један, источни део, тог таласа који се кретао с југа на север, прелио се и преко Честобродице у долину Црне Реке, и, поред осталих, заселио и село **Вражогрнац**. Вражогрнци су из истоименог села у Постоњској општини, близу Бурђевих Ступова, у Дежевском срезу. Постоји предање да се један део Вражогрнци пребацио преко Дунава и населио у Белој Цркви, у Банату. По забелешкама пок. попа Миленка Рашића, њихових рођака налази се тамо око 40 кућа (М. Б. Милићевић: „Кнежевина Србија“, Бгд, 1876., стр. 886).

Близу Вражогрнца, на путу ка Рготини, налази се место **Толовац**. Предање вели да се то село иселило преко Дунава и населило близу Панчева, образовавши село **Долово**. О овоме је један писац (Јовановић К. Д.: „Црна Река“, стр. 8) забележио ову интересантну традицију:

„У „Селишту пак, не далеко одавде, од прилике по казивању пре 200 година, постојало је велико српско село које се звало **Толовац**. Једног летњег дана, причају кад се је народ био искупио код цркве и празновао, изненада од некуда ударе Татари на село, учине јуриш на народ, који се безбрижно веселио, многе исеку, поробе, и опљачкају село, па оду затим на другу страну. Тек незнатан део, по казивању, добије прилику да умакне, дохвати се Дунава и пређе у Аустрију, и тамо насели данашње село **Долово**, код Панчева. После њих добу садашњи становници из Косова, који су и данас задржали чист, непоковарен српски језик.“¹⁾

„Код села Вражогрнца, у месту тако званом „Селиште“ постоји једна повећа хумка, у којој се често ископавају кости људске. Испод села опет зове се једно поље, једна питома раван — „Татари“. Казују да је ту некада био велики рит, и да се је доцније исушио. По причању, а то је морало бити давно, један Татарин, путујући на коњу, смотри путем у рит у девојку, која му се допадне и полети за њом. Бежећи, веле, она испред њега, и прескачући с бусења на бусење, намами га некако на гротло, те пропадне заједно с коњем и ту се удави. Од то доба, прозове се рит „Татарин“, па и данас је пољу остало то исто име.“²⁾ Ор. cit.; Јовановић је забележио пре 50—60 год. ово предање — прим. М. С.)

¹⁾ И Милићевић истиче правилан говор мештана: „Али у селима: **Вражогрнци**, **Трнавцу** и **Рготини**, говори се готово сасвим правилно. У њих се зове: шира мас; брзо се каже брго; а палица у јарму зове се жагла.“ („Кнежевина Србија“, стр. 92)

²⁾ Г. Милићевић, на стр. 881 свога дела „Кнежевина Србија“ вели да се ова раван зове „Татарна“. („није беспутно“ — каже он — „поменути овде још и народну причу, по којој је и Љутица

По причању старијих људи село је засновано из два насеља. **Горњи крај** је из насеља које је било најпре у данашњем Селишту. Преко Тимока, у месту званом **Вучак**, било је друго насеље, истог порекла. Како су оба насеља често страдала од Черкеза, ова два насеља доселе се споразумно на данашње место, тако да они из Вучака образују **доњи крај**, а они из Селишта **горњи крај**. Родови из Селишта су **Старчевићи** и **Гојићи**, а они из Вучака су **Степановићи**, **Радојкаши** и **Милинци**.¹⁾

Становници села славе различите славе, а заветине имају две: о Спасовдану и св. Тројици (у месту зв. **Пивница**).

Св. Теодора славе 15 домова (**Лекићи** и **Бранковићи**), св. Параскеву 16 домова (**Кранчићи** и **Лилићи**), св. Димитрија 39 домова (**Чолићи**, **Степановићи** и **Бебићи**), св. Бурба 114 домова (**Павковићи**, **Томићи**, **Влајнићи**, **Коларци**, **Љиљанићи** и др.), св. Аранђела 75 домова (**Рашићи**, **Цонићи**, **Бурићи**, **Милићи** и др.), св. Јована Златоустог 33 дома (**Парапаћинци** и др.), св. Николу 48 домова (**Тодоровићи**, **Јаковљевићи** и **Шутићи**), св. Стевана 3 дома, св. Василија 9 домова (Цигани — бритвари **Омеровићи** и **Кадрићи**), св. Јована Крститеља 151 дом (**Танчићи**, **Бојацићи**, **Пешићи**, **Гологлавкићи**, **Гојићи** и др.) и св. Симеона Мироточивог 4 дома (**Цуцићи**).

Погинулих или умрлих ратника у ратовима од 1912—1918. год. из Вражогрнца има 167. Споменик им је подигнут у црквеној порти, поред самог друма.

Вогдан, војвода загорски, седео у **Кули**, садашњој турској варошици, 2 сата од границе, а добра је своја имао у Тимоку, испод села Вражогрнца, у равни „Татарни“.) Колико ми опет знамо, номинатив је „Татарин“, а чује се у говору ради краткоће, где кажу мештани и „био сам у Татарни“. (Фуснота М. С.)

1) Према подацима из описа села које је у прилогу писма бр. 609 од 22. октобра 1931. год. послао ереском начелнику у Зајечару — по наређењу бр. 33973/31. — управитељ основне школе у Вражогрнцу Јевтић Миливоје.

Старине. „Близу Зајечара наишао сам на такозвано Џиновско гробље (Riesengräber)“ — каже се у „Старинару“, VI, 1, с. 29. „Извесно би се раскопавањем истих нашле драгоцене старине, остаци из првих векова после Христа.“ Ово гробље је по свој прилици у атару села Вражогрнца.

Знатно више података има о развалинама града на месту које се зове **Костолац**, где је, по једној народној легенди, била тврђава Мине од Костура. Занимљиво је оно што о њему каже М. Б. Милићевић, који је у вези с њим забележио и следеће предање:

„**Костолац**, град испод Зајечара. На $\frac{1}{4}$ сата од вароши, испод утока Црнога Тимока у Бели, стоји стари градић тога имена који се баш сад раскопава. Од тога града налазе се тамници до воде самога Тимока, а неки оловни олуци налазе се у земљи чак близу Вел. Извора. Костолац је дело римско. Народ прича да је у потоње време седела ту некаква **краљица**. А кад су је непријатељи опколили у томе граду, она покупи све своје благо и драго камење, па се узмакне на брдо јужно од Зајечара. Ту се крила неко време са својим благом. Опазивши да ће је потера и ту наћи, закопа код неке водиче све своје благо, а сама штукне некуд уневрат. Од тога слушаја, кажу, прозвало се то брдо „**краљевица**“, те се и данас зове тако.“ (стр. 879)

Потом Милићевић додаје:

„У пољу испод села Рготине, 2 сата на север од Зајечара, више села Вражогрнца, имају развалине од некаквог старог града, које се зову **Градиште**. Сад су ту да њиве и ливаде.“ (стр. 879)

О Костолцу, или како се још краће зове **Костол**, налазимо у стручној литератури још и на следеће податке:

„На левој обали Тимока, на $\frac{1}{4}$ часа ниже Зајечара, а онда испод састава Белог (Књажевачког) Тимока и Црне Реке (Кривовирског Тимока), код утока потока Дубо-

ког дола у Тимок, а између Тимока, Дубоког дола и Зајечарског насипа, налазе се зидине градића **Костола** или Тимочког **Костолаца**, за разлику од Млавскога Костолаца (Виминациума).

И по архитектури, и по положају, може се рећи, да је овај Костолац више био какав племићки замак, него ли државни град, и ако му је првобитни основ још из римскога доба.

Обично су познији векови следовали у насеобинама и комуникацијама, ранијим генерацијама, само је извођење било удешено према потребама и ступњу образованости дотичнога столећа.

Овај Костолац у народу је познат као кула „браће Танкосића“, који су живели у време деспота Бурђа Бранковића.“ („Старинар“, IV, бр. 3, стр. 72)

„Драгашевић мисли, да је и код овог Костолаца био римски *castrum* или *castellum*.“ (Ibidem, стр. 73)

Костолац је снимио Мита Димић, инж., 1889. год. када је неки сељак распаковао град тражећи новац. Ево његовог извештаја:

„Шаљем вам за „Старинара“ тачно израђену скицу Костолаца овдашњег, уколико је до сада откопан. По свима знацима изгледа, да је и друга половина ове грађевине потпуно једнака са овом. Ово откопавање чини притежаоц имања на коме је Костолац, у намери да нађе закопан новац. Пошто је он сав камен од Костолаца продао, то ускоро једва ће се познавати место где је ова римска грађевина била. Костолац је зидан од ломљеног камена а изравњаван опекама. Код врата је тесан камен. Опеке су 45 цм дугачке, 30 цм широке и 6 цм дебеле.“ („Старинар“, VIII, бр. 1—2 од 1. X 1891., стр. 21)

ВРАТАРНИЦА

Положај села. — Вратарница је стешњена између огранака Старе планине који чине Вратарнички теснац кроз који се пробија Бели Тимок. С леве стране Тимока има 175 а с десне 205 кућа, укупно 380. Када је велика киша, Тимок надође и вода његова прелива се из речног корита и плави имања, авлије и куће у низини.

У селу дувају **северац** са севера и **кошава** са истока.

Пије се изворска и бунарска вода. Извора има 3, а бунара 50.

Притоке Тимока су **Змијанац**, који „излази из Голе Стене“ (Мач. Гл., XIX, 295) и **Шашка река**. „Шашка река извире из брега Баволскога дола у Бугарској на један пушкомет од наше границе, прима у себе помање речице и поточиће и као последњи поток с десне стране код села Вратарнице улива се у Тимок, и ретко пресушује.“ (Мач. Гл., XIX, 295) Речица је добила назив по Сасима који су у средњем веку ту вадили руду.¹⁾

Зиратне земље има у потесима званим: **Село, Старо бачиште, Кошучи вир, Владова ливада, Липак, Колесар, Тавна алуга, Војинова шија, Бачиште, Голина, Кулашова ливада, Илина падина, Мртвина, Врла страна, Градиште, Остричевица, Задна, Трпчиште, Џонино било, Запис, Бездет, Свињски вис, Локва, Доња Војнова шија, Доњи Бездет, Гарда, Дикин камен, Дуго било, Ајдучка падина, Ливаџе, Стара Вратарница, Умни дол, Цакина језава, Река и Горња Војнова шија.**

¹⁾ „Главна индустријско предузеће у Србији било је рударство, које се први пут јавља у XIII веку, под владом краља Владислава, који је владао од краја 1233. до 1243. године. Владислав је довео Сасе рударе, које су Татари растерали из Угарске, са којима је отпочео копати руде, и први у Србији ковати новце. За овим није дуго времена прошло, а за Сасима су дошли рудари Дубровчани и Которани.“ (М. Петровић: „Финансије и установе обновљене Србије“, књ. I, стр. 18)

Пашњака има на местима: Кошучи вр, Бездет, Липак, Бачиште, Врла стран, Дуго било, Џонино било, Голина, Кулашова ливада, Дикин камен, Тавна алуга, Доња Војнова шија, Свињски вис, Остричевица, Мртвина, Ајдучка падина, Горњи Бездет, Запис, Старо бачиште, Горња Војнова шија, Задна, Владова ливада, Аоква и Трпчиште.

Шума има на местима: Старо бачиште, Кошучи вр, Липак, Војнова шија, Дуго било, Џонино било, Илина падина, Кулашова ливада, Бачиште, Бездет, Мртвина, Свињски вис, Врла стран, Остричевица, Дикин камен, Ајдучка падина, Локва, Гарда, Задна, Трпчиште, Горња Војнова шија и Запис.

Т и п с е л а. — Село је донекле збијеног типа. Дели се на мале које се зову: Тавна алуга, доња мала, Девичи вир, Владова ливада и Кале, а заселака има у местима Змијанац и Равна дубрава. Од Тавне алуге до доње мале удаљеност је око 150 м., од мале Девичи вир до доње мале око 250 м., од Владове ливаде до мале Девичи вир око 100 м., а засеоци су удаљени: од Тавне алуге до Змијанца има 4 км., а од мале Девичи вир до Равне дубраве 5 км.

Куће су најгушће груписане у доњој мали, где је и средина села.

Село има доста салаша, и то у местима: Голина (64), Остричевица (12), Свињски вис (13), Липак (49), Војнова шија (20), Река (8) и Локва (8). На салашима су колибе за становање пастира и појате за затварање стоке.

С т а н о в н и ш т в о. — Најстарије породице у селу су: Милинска, Јанчинска, Гочлијска, Симионовска, Дамњановска и Пајтинска. Њихови преци су се доселили из Заграба пре неких 100 година.

Село се није селило, ту је где је и било, само се проширује.

Има једно селиште од раније у месту зв. Пчелиниште, где је, по причању, некада било село (не зна се од

које вере), и ту постоји старо гробље са плочама на којима ништа не пише. Једно старо гробиште постоји и на месту зв. **Ливаће**, али такође без знакова и натписа.

Иначе, вратарничко гробље је у месту зв. **Река**, идући ка Заграђу, с десне стране до пута.

У селу се славе ове славе: св. Василија 3 куће, св. Јована 66 (**Симионовска, Пајтинска и Спасинска** фамилија), св. Николу 252 (**Митинска, Јанчинска, Гочлијска, Дамјановска и Данчуловска**), св. Ранбела 14 (**Ристинска**), св. Параскеву 15, Митровдан 3 (**Буљанска**), св. Врач 1, св. Борба 7, св. Стевана 11 и св. Саву 8.

Сеоска слава је св. Архангел (св. Ранбел), а заветине су: Духови (у месту зв. **Река**), Спасовдан (код цркве у селу) и Прокопије (на месту зв. **Бачијиште**).

У ратовима од 1912—1919. год. погинуло је или умрло 130 ратника из овог села, али им споменик још није подигнут (1935.).

Старине. — У месту зв. **Сегменски поток** на камену у пећинама налазе се ту и тамо неки стари натписи који се слабо познају, па их је тешко разумети. Потичу, веле, још од некаквих **Сегмена**, који су ту насељени били, па је по њима и поток име добио.

Повише једне пећине „без дна“ у месту зв. **Бездет** налази се каменито старо кале, а код железничке станице, на месту зв. **Владова ливада**, или како га још зову **Орешак**, стоји кале римљанско и „има вазда ствари који се из земље појављују“¹⁾

Путева старих има: први од Вратарнице преко места **Липак** за **Чуку** и даље за **Видин** у Бугарској, а други од **Ладуловог врха** према **Мијином кладенцу**.

„И ако не припада у непосредну околину Костолца, опет ни тако далеко, налази се код села Вратарнице

¹⁾ Према опису села који је по наређењу начелства бр. 34585 од 6. децембра 1935. год. послао среском начелнику у Зајечару деловођа општине вратарничке Љуб. М. Цветковић у писму од 31. децембра исте године, заведеном под бр. 3683.

(Pass augusto, за време турско-немачких ратова) на вису остаци некакве куле, а у селу поред пута с леве стране, идући из Зајечара, руине некакве црквице правоугаонога темеља.

Народ о овој цркви прича, да је подигнута у спомен некаквим војницима, који су ту некада од Турака изгинули. И по форми цркве, и по историји, у томе има истине. Јер је у турско-немачком рату 1737. године 28. Септембра (9. Октобра по новом кал.) уништен један батаљон (Bayrenth) ђенерала Kevenhilera тако, да су само 2 официра и 30 војника жива умакла из овог окршаја, а од њих само двојица доспели Кевенхилеровој војсци на Дунав.“¹⁾ („Старинар“, IV, бр. 3, стр. 73)

„У Вратарници има стара развалина цркве која се по причању старих људи озидала у спомен оних јунака, који су се за отачанство борили и славну смрт на бојишту претрпили. Ту — вели предање — Немци бијаху изненадно нападнути и до ногу потучени.“ (Гласн., XIX, 345)

Ево још неколика исписа из старе литературе која се односи на село Вратарницу.

„И Вратарница је велико и лепо село. Становници су већином Бугари, Срба има нешто. — На једном пристранку више села беше нека зидина готово сасвим порушена; неки казиваху да је ту био манастир и да је зидан у оно исто време кад заљевачка црква. Ненађосмо трагова од живописа или што подобно.“ (Коста Поповић: „Пут лицејских питомаца по Србији год. 1863.“, стр. 93)

„У Вратарници — као што је већ примећено — готово су све били Бугари а мало Срба. Овде смо имали прилику проматрати особито карактерно женско ноштво кога сад има још само у два села у Заграбу и Новом Кориту. — Коса је у девојака оплетена у много ситних плетеница које правилно око главе једна до друге сто-

¹⁾ Годишњица Николе Чупића, књ. VIII, стр. 302.

је, осем чела. Те су плетенице врховима састављене у једну главну плетеницу која иде од затиока управо низ леђа; тако оплетена коса изгледа као нека мрежа. Укосници су искићени новцима и другим накитом. На глави не носе девојке обично више ништа, само кад је сунце онда носе мараму да их жега не преплане. Жене носе косу и друго на глави са свим друкчије али не баш тако укусно. Бердане од новаца и њинџуве носе и жене и девојке. Што се тиче женског одела то је ово. Кошуља обично испод грла скопчана, дужа од свог одела, спред на прсима и по рукавима ишарана памуком. По кошуљи носе вунене сукње — зову их **вленик**, кратке као долама, допиру до колена, и спред нису састављене него се види прежина или запрега, тако исто вунена, дужа од сукње. Сукње су мало убране, и затворене боје; прежине су шаране од пртине онако исто као што се још носи у горњој Морави. На ногама носе чарапе од сукна и опанке од пресне коже утегнуте костретном или тежаном вршном.“ (Ibidem, стр. 100—101)

„Видимо доста угледно село, стасит и здрав народ, како мушкиње тако и женскиње. Најпосле одведе нас на игралиште где бежаху момчад и девојке те играху јер је данас била недеља. Чудно нам је било како је овде народ слободан у разговору и понашању, како мушкиње тако и женскиње. Ето сад је недеља па све село стекло се у коло. По Шумадији, где је једно село дугачко по два сахата, тога нема. Једино тада су сви на скупу кад је какав годет. Па ваљда за то и јест онако у Шумадији женскиње претерано стидљиво, где ће на прилику странца пре исцепати папчад, него што ће које од женскиња из куће изаћи да види ко је и шта тражи. Тога овде већ нема, нити претераног стида нити безобразлука. Кад ми приђосмо колу, зваше нас да играмо, што ми не хтесмо. Понајвише су нам њине игре било непознате. Ми смо стајали и гледали како играју. Морамо казати да су овде добри играчи као што су и радници; али игре овога

краја врло се разликују од игара другог краја Србије на пр. Мачве. У овом крају овде главно је у нози да се учини леп скок, да се лепо човек покрене, или штоно кажу да се учини фигура. Овде нога игра. У Мачвана је обрнуто. У њих нема трчања, извијања и фигурисања. Њима ноге тек служе за игру али управо игра само тело. Ми бисмо могли игре овога краја назвати елегантним а мачванске мушким. У Шумадији је прелаз; ту је покрет изгубио своју финоћу, а игре нису у место као мачванске, али су опет тешке.“ (Ibidem, стр. 101—102)

Ево, на крају, и једног интересантног предања.

„„Величанствени пролаз“, Вратарницу, гледали смо као да га први пут у веку видимо!

Покрај пута, до саме воде, има ту једна стена необичнога имена и спомена. Та се стена зове „Размили-брат“.¹⁾ Прича вели, да је то име добила оваквим начином:

Два се брата дуго не видела. Повуче их жеља, да један другог виде. Дигну се у свет да траже један другог. Дошавши до те стене, и видећи да се ту пут цепа, те један иде изнад стене, поред брда, а други испод стене, поред Тимока, један брат рекне у себи:

— Да ударим изнад стене! Не ће зар брат мој угонити баш у овај мах, да прође оздо испод стене!

У тај исти мах други брат, идући уз Тимок, рече:

— Да ударим испод ове стене; дако брат мој не угоди баш сад, да прође с горње стране!

Оба ураде како мишљаху да је добро; оба се доцније уверише да нису радили срећно. На тој стени **разминули** су се! За то стену ту назову људи „**Размили-брат**!“ (Годишњ. IV, стр. 229)

¹⁾ Треба: „Размини-брат“ прим. Љ. Р. К.

ГАМЗИГРАД

Положај села. — Лежи на десној обали Кривовирског Тимока или Црне Реке. Куће су на узаној равници, кроз коју протиче један безимени поток.

Тимок село не плави, па ни поменути поток. — У селу се пије бунарска вода, док у околини са извора, од којих су најпознатији: **Баба Јонин поток, Страхин Поток, Поток** итд. Ове године (1931) село је добило три чесме са извора **Страхин Поток**.

Село је заклоњено до ветрова, те је клима једнолика, врло пријатна. Кишу доноси кошава.

Село нема довољно земље за обрађивање. На 2175,02 хектара настањено је 243 куће. Земља за обраду растурена је по разним потесима и измењана шумом и пашњацима. Потеси су ови: **Тимок, Цулумово (Цуново) Поље, Било, Теиш, Петроње (Петроњи камен), Бељевина, Потоци, Селиште, Гњилак, Пландиште и Велико Поље.** — Нешто зиратне земље има и у местима: **Микудов Сават, Дудица, Мустафа, Кравање, Баба Јона, Бањски Кривуљ, Краварник, Коста Маре и Будањи.** (ДИГ)

Пашњаци су у **Теишу** (зап. од села) и **Пландишту** (југо-источно од села), — као и на месту званом **Комора.** (ДИГ)

Има мало шуме, за огрев, у **Теишу, Баба Јони, Петроњу** и **Бељевини.**

Заједничка је утрина **Пландиште.**

Тип села. — Гамзиград је збијеног типа, без нарочитих имена за поједине крајеве. Око 500 породица живи на својим појатама — салашима у **Тимоку, Баба Јони, Теишу, Петроњу** и **Селишту.**

Куће су ушорене поред главног пута, али без нарочитог плана, произвољно. Подједнако су густо начињене, а на салашима размак зависи од имања појединаца.

У раније доба, у доба засељавања, породице су биле груписане и носиле називе: **Вељковци, Илинци, Беже-**

нарци, Јоновци, Митрановци, Драгуловци, Матићи, Радићи и Бекићи. Ова је груписаност доцније унеколико поремећена из разних узрока, особито женидбама и удајама.

Засеока нема, а појаташи живе на своме груписаном имању.

Приче н тумачења о имену села.
— Село је добило име по оближњем граду Гамзиграду, који се налази у непосредној близини села. — По Б. Јакшићу град је добио име по властелину Гамзи („Син се дога Гамзе“). Постоји и ова прича о Гамзиграду:

Властелин овога краја имао је две кћери: **Виду** и **Гамзу**, по којима је прозвао градове **Видин** и **Гамзиград**. По очевој смрти Вида и Гамза наследе земљу очеву и договоре се да земљу између Гамзиграда и Видина поделе на тај начин, што ће и једна и друга истовремено потерати гуске из својих градова, па где се састану, ту да им буде међа. Гамза превари Виду, натоваривши гуске на кола, те на тај начин заузме више земље. Због тога Вида прокуне своју сестру Гамзу и тако јој град опусте.

Гамзиград је несумњиво римског порекла, о чему сведоче многобројни остаци и ископине.

Порекло становништва и постанак села. — О постанку села, као и пореклу становништва, у народу се не прича ништа.

Село се није померало.

Трагова старих гробишта има, по свој прилици из старијег доба.

Има трагова старог пута, који је водно од развалина градских на север ка цркви, која се налазила на левој обали Тимока (В. **Зањевачка црква** у Летопису Епархије Тимочке за 1925. год.) — Јужно од села налази се и данас т. зв. **Московски пут**, који је, веле, радила руска војска за време првога српскога устанка, кад је долазила у помоћ.

Сеоске су славе свети Никола и Петковица.

Подаци: Најдан Тошић, управ. школе у Гамзиграду, Бр. 109 од 19. јуна 1931.

ГОРЊА БЕЛА РЕКА

П о л о ж а ј с е л а. — Налази се на десној обали истоимене реке. Доњи крај села пресеца (с десне стране) поток **Бибер**, а горњи — **Бела Вода** или **Бела Река**. Село је без мало све у присоју. — У присоју је 246 кућа, док у осоју (на левој обали речној) свега 6 кућа. (Б) С источне стране уздижу се каменити висови **Мала Глама**, огранци тупижничког планинског ланца, што дели воде Белој Реци и Тимоку; с јужне и југоисточне стране, између Бибера и Беле Воде, изнад села, су **Дубрава** и **Пештер**; са северне је стране **Дел**, а преко њега **Рељево**. Село је опкољено брдима и висовима, а само западно отворено долином **Големе Реке**, која, пошто у горњем делу села прими Белу Реку или Белу Воду, добија општи назив **Бела Река**. Голема Река извире испод Тупижнице у леновачком атару, а **Бела Река** или **Бела Вода** из белоречког **Врела** на међи атара белоречког и мариновачког.

Поменуће реке и речице, иако су бујне, скоро никакве штете не наносе селу. Голема Река само каткад потоци долинску узану равницу, изнад села.

У селу се пије вода са две чесме, од којих је једна у горњем крају, а друга (Дејанска чешма) у доњем. Пије се и бунарска вода, али ређе. Пије се и са кладенаца, од којих је један у Стрчи-крају. Зимом се пије радо речна вода. — У целом атару има такође доста извора и то: у Влашком кладенцу, Рељеву, Раденковцу, Изварни, Врелу, Пландишту и Црквишту. Са њих се пије вода кад је на-

род на послу у пољу. Најјачи је извор у Врелу (одмах испод њега меље воденица). (Б)

У селу има један извор који зову **Слана Бара**. Не пије се вода с њега јер је бљутава, те стока „налаги“ на њу и радо је пије. Она никад не пресише.

Преко зиме овде је топлије него на пример у оближњем селу Мариновцу, јер је ово место заклонитије, али је преко лета врућина овде мања него у Мариновцу. Снега пада овуда доста рано, почетком новембра, а некад и раније. Напада често по један метар дебљине и траје најчешће до Младенаца, особито на вишим местима, на пр. на **Глоговици**.

У селу дубају: са истока **белограчанка** или **кошава**; са запада **горњак**, са севера **дунавска кошава**, а са југа југ. Југ је најсилнији: он обара дрвеће, скида кровове са зграда. Најхладнији су белограчанка и дунавска кошава. Кишу доноси кошава и југ, особито зими. И горњак доноси кишу, али плаховиту („на ветар“), док кошава носи обично тиху и дуготрајну кишу.

Земље и шуме. — Село има земље за обрађивање, али је она сва ван села, често поудаљена по околним висовима и косама. Највише је обрадиве земље у местима: **Глама, Осење, Миина Ливада, Вилипово, Река, Крушје, Арнаут, Крстово, Скробна, Рељево** итд.

Пашњаци су у овим местима: (Б) **Пештар, Чуђер, Мртвина, Панчина Падина, Мађарска Рудина, Пчелин Камен, Јастребов Камен, Трешњево, Сечине, Вражи Камен, Златковци, Ваљинска Падина, Попадичев Камен, Голаш, Чука, Рогопиновац, Трмчиште, Стражерац, Оградања, Љупкова Падина, Капџа, Петкова Чука, Никин Брег, Угари, Станин Поток, Блато, Кошавински поток** итд. (ДИГ) — Заједничке утрине су на **Делу, Глами, Каменитој Рудини, Голашу и Големој Орници**. (Б)

Шума има у целом атару, слабе су и носе ове називе: **Белоречки Брег, Падинке, Остри, Шалитрин Камен,**

Качуновица итд. Све су око села. На њима расте дрвеће: јасен, липа, граб, цер, граница, буква, брекиња, јавор итд. Има овде онде руја који се употребљује за бојење плетива и пребе. Сеоске шуме су у **Брзаковици** и на северном подножју **Тупижнице**.

Ораћа земља је танка, јер је сва по брду. Нешто боље земље има у долини речној, изнад села, али врло мало.

— Село има појате по целом атару, на којима се чува ситна и крупна стока. На појатама је обично груписано имање појединаца, те се ту, особито преко лега, цела породица налази ради обделавања земље. Појате се често не разликују од кућа у селу. Преко зиме ту остаје само по један пастир, док се остали укућани спусте у село. (Б)

Т и п с е л а. — Г. Бела Река је збијеног типа. Дели се у три краја: Горњи-крај, Доњи-крај и Стрчи-крај. — Састају се у средини села. По броју кућа су скоро једнаки. (Б) Сва три су повезана тако, да између њих нема никаква размака. Горњи-крај је у потоку Бибер, доњи од утока Бибера па низ Белу Реку, а Стрчи-крај од ушћа Биберова уз реку. Куће су у горњем и доњем крају без реда распоређене иако средином оба води сеоски пут. Најзбијеније је село у доњем и горњем крају, особито онде где се доњи и горњи крај састају, око школе, дућана и механе. У Стрчи-крају, као новијем, куће су поређане и с једне и с друге стране пута и нешто су разређеније. Најгушћи су крајеви и најстарији. Ту су махом ћутуклијске породице, а има их и у Стрчи-крају. Узрок збијености је уско земљиште на које је ограничено насељавање, само да се ширењем села не заузме плодна земља изнад села.

— У селу има 252 куће (1935. г.), распоређене тако да их има у горњем крају 100 к., у доњем крају 90 к., а у Стрчи-крају 62. (Б)

— Задруге су пропале. Највећа задруга једва ако има 8—10 душа. Узрок пропасти задруге је у томе што се жене (јетрве) не трпе заједно и у превеликој тежњи за самосталним животом код мушкараца. (II)

И м е с е л а. — Село је добило име по **Белој Реци** на којој је село. А назив Горња је службени, административни да би се разликовало од **Доње Беле Реке**, која се налази у северном делу Зајечарског среза.

П о с т а н а к с е л а и п о р е к л о с т а н о в н и ш т в а. — Старији људи о постанку овога села причају ово: Овде, где је данас село, биле су у старо доба обложине и велике шуме. Први су дошли два брата **Дејан** и **Татомир** и њихов рођак (пашеног једнога од њих) **Драгомир** из Јелашнице, у тимочком срезу. Веле да их је Турчин овде населио, обећавши им згодну земљу колико хоће за обрађивање, воде за воденице и ваљавице. Те су три породице и најстарије у селу: **Дејанци**, **Татомирци** и **Драгомирци**. Дејанци и Татомирци славе св. Алимпија а преслављују Бурђев-дан, а Драгомировци славе св. Николу. Према традицији која живи у породици Татомироваца, данашње колено је пето, те ће и село бити старо око 150—200 година. Старија презимена (Татомировци, Дејанци и Драгомировци) већ се скоро изгубила. Место њих јављају се новија, н. пр. место Татомироваца и Дејанаца јављају се: **Дејанци**, **Илинци**, **Калинчићи**, **Јонкинци**, **Шоведелци**, **Павковци**, **Дуњашовци**, **Малкинци**, **Љупковци**, **Пачаризовци**, **Бердинци**, а место Драгомироваца: **Близничарци**, **Бошкинци** или **Дражинци**, **Попадијичи**, **Кошавинци**, **Модинци**, **Милошевци**, **Кљуцичи**, **Петковци**, **Ратковци**, **Катичи**, **Степановци**, **Коњарци**, **Грањичи**, **Кунчинци** итд. — Они су се данас толико изродили да се и не сматрају за род. — Сем ових има неколико досељеника из најближе околине, који се уселили као **накалемци**, па се тако и зову. Такви су по свој прилици: **Василинци** (славе св. Јована); **Чучковци** (св. Јована); **Давњановци** (св. Јована); **Смиљаничи** (св. Борба); **Миши-**

чи (св. Јована); Симинци (св. Борџа); Љубинци (св. Борџа); Цонинци (св. Јована); Буринци (св. Јована) итд. За Томинце се мисли да су се врло рано доселили из Арнау-тлука; има их 6 к. (славе св. Николу); Бугари (2 к.) из Ре-јановаца у Бугарској, новији су насељеници — славе св. Николу. За Камењарце (5 к.) не зна се откуда су се досе-лили (славе св. Арханђела).

Све ове породице разређене су овако по поједи-ним крајевима: У доњем крају: Цепинци, Чилинци или Татомировци, Смиљаничи, Петковци, Чучковци, Давња-новци, Милошевци, Кошавинци, Грањичи, Дејанци, Бу-ринци, Кунчинци, Бердинци, Томинци и Пешичи (нака-лемци из Мариновца); у Горњем крају: Павковци, Мо-динци, Циланеловци, Попадијичи, Катичи, Дуњашовци, Мишичи, Малкинци, Илинци, Симинци, Љубинци, Љуп-ковци, Ардинци или Бошкинци, Давњановци, Василин-ци, Пачаризовци, Мијајловци, Степановци и Коњарци, и у Стрчи-крају: Камењарци, Василинци, Близначарци, Илинци, Бошкинци, Чучуковци, Давњановци, Попадији-чи, Јонкинци, Шоведелци или Шевелци, Кошавинци, Модинци, Милошевци, Павковци, Кљуцичи, Смиљаничи, Бунарчичи, Петковци и Рагковци или Копилаши. — Да је Стрчи-крај, као што је речено, доиста млађи, види се по томе, што у њему има по једна или две куће од доста развијених породица из горњег или доњег краја, као што су: Василинци, Дејанци, Илинци, Бошкинци или Ардин-ци, Чучуковци, Давњановци, Попадијичи, Кошавинци, Модинци, Милошевци, Павковци, Смиљаничи и Петков-ци.

У црноречком селу Ласову има једна породица ко-ју зову Белоречани јер је старином из Г. Б. Реке. Те је Белоречане довела мајка преудајом. „Неки држе да им је „ћутуковина“ око Куле у Бугарској. Славе св. Николу.“ (в. М. С.: Зборник... , стр. 69)

Љупковци у Ласову такође су „уљези“ из Г. Б. Ре-ке. Славе св. Николу. (Ibidem)

— Село нема заједничке славе, али има много **заветина**, и то: Велику Госпођу (у селу), Духове и Русалницу у Рељеву, Спасовдан у Вражем Камену, Вартоломеј (Вртоломеј) у Глами, Панталеј у Цераку и св. Архангела у Врелу. (Б)

— Да је Бела Река насељена највише из Тимока, као што традиција тврди, доказује ношња, особито језик. Карактерне особине тимочкога дијалекта овде су скоро потпуно очуване: полуглас реда **а** коме је (у) основи кратко **а**: дѣн, пѣс, опњѣк, итд.; консонантно (треба: вокално — прим. Љ. Р.) **л** (л'): вѣна, качина, вак поред вуна, кучина, што је утицај западних говора са промењеним **л** у **у**: **ц** м. старог **жа** (дј) и **ч** м. шт (тј): меца, свеча; акценат: жена (жена), рука (рука) итд. и уза све то до краја ослабљена деklinација. Осећа се (по где-где) доста умекшано **е** (еи) у неким речима, на пр. **пѣт** (ѣ од **ѣ** — сѣно) итд. — што је рефлекс сличног изговора у западњим говорима.¹⁾ (П)

* * *

Село није одувек овде било. Прича се да је за време устанка село било разбијено по целој околини белоречкој, — живело се по збеговима. Најјаче је село било у **Изворни**, месту изнад данашњег села, уз **Голему Реку**, те се и данас то место зове **Селиште**. Прича се да је за време ратова село било одсељено чак у Јабланицу (у Бољевачком срезу), али се доцније вратило на своје огњиште. По ослобођењу село се саселило стално овде где је данас, где је и кула субашина била.

— У ратовима од 1912—1918. год. погинуло је или умрло 89 ратника којима је 1923. год. у средини села подигнута спомен-чесма. (ДИГ)

Подаци: Бошко Крстић, деловођа, и Алекса М. Живановић, председник општине Г. Б. Реке, № 2267 од 30. XII 1935. (ДИГ)

¹⁾ В. Маринко Станојевић: Зборник прилога за познавање Тимочке Крајине, књ. III, стр. 45—74.

ГРАДСКОВО

Положај села. — Село Градсково налази се источно од Тимока, на брду **Орловац**. Тимок при надоласку наноси штету имању које лежи поред саме реке, према Трнавцу, а село је поштеђено бујица и поплава јер се налази на великој надморској висини.

Ветрови дувају: **горњак** са запада, **северац** са севера и са истока **кошава**.

Извора у селу има четири, али су слаби, те народ већином пије бунарску воду. Бунари су увек дубоки, обично 15 до 20 метара, и има их 46, а вода садржи много кречњака.¹⁾ Речна се вода не пије. Куће око извора нису груписане.

Клима је оштрија но у околним селима, јер је Градсково издигнуто и на ветрометини.

Село оскудева у обрадивој земљи, а њена родност је слаба. Зиратне земље има у потесима: **Балу Маре**, **Велики Кључ**, **Мали Кључ**, **Цер**, **Облеци**, **Селиште**, **Суваја**, **Клисџра**, **Крлига**, **Ново Селиште**, **Теиш**, **Четате**, **Краку Чокоњар**, **Чер'ш**, **Старо Селиште**, **Вркан**, **Ковеј**, **Ограда**, **Поповац**, **Оровац**, **Челебија**, **Вркобила**, **Краку Паце** и **Село**. Најбоља је она у **Церу**, **Челебији** и **Теишу**, који су удаљени 2—3 км. од села.

Пашњака има на местима: **Старо Селиште**, **Коста Маре**, **Краку Чокоњар**, **Оровац**, **Облеци**, **Вркан**, **Четате**, **Ковеј** и **Пјатра Лунга**. Утрине су близу од села.

Шуме су на местима: **Чер'ш**, **Балу Маре**, **Старо Селиште**, **Челебија**, **Ново Селиште**, **Крлига**, **Вркан**, **Четате**, **Краку Чокоњар**, **Теиш**, **Поповац**, **Мали Кључ**, **Пржол Кочина**, **Клисџра**, **Вркобила** и **Цер**.

Тип села. — Село је збијеног типа. Нема махала и заселака. Куће су поређане дуж сокака које раз-

¹⁾ Према извештају бр. 184 од 11. маја 1931. год. који је управитељ школе у Градскому Љ. Пајкић сачинио по наређењу начелника среза зајечарског бр. 11999 од 24. марта исте године.

двајају једино четири потока који протичу кроз село. Године 1922. иселило се у Бугарску, на своја имања која су разграничењем између Југославије и Бугарске припала Бугарима, 80 кућа, образовавши тако сеоце које називају **Градсковски колибари**. У селу је 1931. године било 272 куће, а већ 1935. године 261 кућа.¹⁾

Градсково има око 130 салаша, од којих је највећи број у јужном делу атара, а има их и поред Тимока. На појатама се живи преко лета, док се ради земља и чува стока. Ту су штале, кошаре, трљаци за ситну стоку и по неки кош за кукуруз.

И м е с е л а — Село је добило име, како се прича, по једном римљанском градишту чији остаци и сада постоје у близини села.

Порекло становништва, — По причању мештана Пауна Русојевића и Алаксе Микајловића село Градсково се формирало око 1809. године. Прво се населила једна породица из Румуније, зв. **Маринешћа**. Она је, веле, дошла из Пољане, око Калафата. Од те су породице данашњи **Гомицеловићи** и **Диновићи**. Затим је дошла једна породица из села Буковче, срез крајински, и звала се **Чебукање**. Од ње су **Радуцовићи**, **Васиљевићи** и **Николићи**. Једна се група доселила из села **Тетева (Плевенско)** и зову је **Бугарање**. Она води порекло од неког Николе Тетевенца, довео ју је неки Јон Вакарон. Од те су групе данашњи **Џуровићи**, **Калчовићи**, **Тошковићи**, **Јотовићи**, **Тодоровићи** и **Коловићи**. Једна је породица пореклом из села Мале Јасикове, срез Крајински, и она се и данас зове **Флокање**.

Село је раније било на месту зв. **Селиште**. Ту је било близу пута којим су се кретали Турци из Видина,

¹⁾ Према извештају бр. 2343 од 30. децембра 1935. год. који је по наређењу среског начелства бр. 34585 од 6. децембра исте године послао среском начелнику у Зајечару деловођа општине градсковске Р. Витановић, а који је потписао још и председник општинске управе П. Јотовић.

тако да је стално трпело од пљачке. Из тих разлога село се пресели на садашње место, где је некада била шума погодна за скривање.

У селу се славе ове славе: св. Параскева — 146 кућа, св. Арханђел — 70 (**Бугарање**), св. Никола — 30 и св. Јован — 15. Сеоске славе нема. Заветине су о Св. Борбу (летњем) и о св. Јовану (Ивањдан), а одржавају се у дворишту цркве.

Гробље је у сред села.

Поузданих података о броју погинулих и умрлих у ратовима од 1912—1919. год. у Градскову нема. Село је до 1920. год. припадало Бугарској, па изгинулим ратницима није ни подигнут споменик.

Старине. — Стари предмети налазе се у северном делу атара градсковог, особито на месту зв. **Чегате** (неки га зову и **Чеспате**), где је по свој прилици у римско доба био рудокоп. Ту су налажени предмети од гвожђа и угљенисано зрнење пшенице.

Старо гробиште је на западном крају села, изнад Тимока, на месту зв. **Лилијеч**. Од њега се до данас мало шта сачувало.

Такође су ишчезли трагови старог пута који је од Тимока преко Градскова водио за Видин.

ГРЛИШТЕ

Положај села. — Грлиште се налази поред **Грлишке реке**, делом на брду, тако да је половина села окренута југу, друга половина североистоку. Мањи део је у равници. На левој страни Грлишке реке има 257 а на десној 246 кућа. Грлишка река није велика. За време суше јако ослаби, а кад су велике

кише или кад отпочне топљење снега, река надође и причињава штете имањима испод села.

Куће, које су у равници, поред реке, не плави река никада, пошто је обала речна прилично висока.

Половина села, с десне стране реке, окренута североистоку, има доста топлих и хладних, притом јаких извора, који су од велике користи селу при наводњавању градина. С тих извора или врела вода се употребљава и за воденице. Извори се зову: **Бањица, Велико Врело, Мало Врело, Бубок, Манастириште и Баба Николијин кладенац.**

У селу се пије изворска и бунарска вода. Становници с десне стране реке пију изворску, с леве пак бунарску воду. — Отприлике једна трећина становништва пије воду са извора и чесама, а две трећине пије бунарску воду. У целом селу има око 150 бунара (1935. г.). (Б)

Грлиште има блажу климу но што је у околним селима. Дувају ови ветрови: северац, југ, горњак (сев-зап.) и бочна кошава (с. — и), која најчешће доноси кишу. Најјачи је северац.

Село има довољно земље за обрађивање. Сва је у близини села. Најбоља је у долини Грлишке реке и Тимока. — Зиратна земља је у **Шумаку, Трешњеву, Бачишту, Подвису, Обрежу, Караули, Поповцу, Краварнику, Кошучем Врху, Угарима, Љиљачишту, Разбитом Камену, Стублици, Крупном Камену, Осењу, Рудини** и Селу. Пашњаци су у **Кошучем Врху, Поповцу, Рудини, Љиљачишту, Крупном Камену, Разбитом Камену, Караули, Угарима, Стублици и Утрини.** — Шуме су у **Трешњеву, Бачишту, Угарима, Кошучем Врху, Караули, Поповцу, Шумаку, Разбитом Камену, Стублици, Рудини, Крупном Камену, Краварнику, Подвису и Утрини.**

Грлиште има 126 појата и то: у **Шумаку** 13, у **Стублици** 9, у **Застењу** 6, у **Поповцу** 6, у **Рудини** 9, у **Ки-**

черу 10, у Царинама 3, Лиљачишту 11, у Карапанцеву 10, у Подвису 3, у Угарима 8, Кошучем Врху 9, у Караули 20, у Трешњеву 3, у „Преко-Тимок“ (-у), Бучаку, Липаку и Крварнику 6 појата. (Б)

Поједини грађани код својих појата, саграђених за становање, имају подигнуте зграде за смештај сточне хране, а за стоку имају подигнуте штале и трла. На појатама поједини чланови задруге остају преко целе године и ту чувају стоку. Неки пак на појатама живе само преко лета ради чувања стоке, а преко зиме је дотерују у село код својих кућа. Нарочито они који имају имања преко Тимока (у Бучаку, Липаку и Крварнику) истерују своју стоку на папу рано спролећа, па тамо остају до почетка зиме, пошто тамо има добре паше за стоку. Други чак и преко зиме остају тамо ако спреме довољно хране за стоку. Неки, пак, ако и немају имања а имају стоку, иду овим сопственицима појата, те су код њих на преноћишту, а стоку своју истерују на пашишта где су општинске утрине. (У)

Т и п с е л а. — Село је збијеног типа. Нема одвојених крајева, сем што је реком подељено у два скоро једнака дела.

Куће нису правилно ушорене, али нису ни без реда. Готово су све поред главних и споредних сеоских путова.

Има 503 куће (1935. г.).

Постанак села и порекло становништва. — Село се, по казивању најстаријих људи, пре триста и више година налазило на странама Манастирског потока и (с) десне стране Грлишке реке, западно од данашњег села, у месту **Застење**, па је доласком неке велике воде порушено и однесено. Становници су онда сишли низ клисуру кроз **Грло** (или **Ждрело**), по чему је и данашње село добило име. Испод ове клисуре почну подизати своје домове, јер им је ово било сигурније од поплава но раније место.

Становници Грлишта су сви скоро староседеоци. — Својом старином истичу се нарочито **Цокићи** или **Цокићини** и **Јовановићи** или **Скаковци** (то им је старински надимак). Оне су и најмногобројније. По језику, обичајима, ношњи и др. Грлиште у свему припада Тимочанима. — У селу се слави најчешће св. Никола, а потом св. Арханђел, Бурђиц, св. Јован, св. Стеван, Ваведене, Алимпије и св. Лука. (Б)

Из Грлишта су се одселили у Ласово: **Влаињини** (славе св. Николу), **Петрикинци** (св. Борба), **Марковци** (св. Николу) и **Живковци** (св. Николу). (в. М. С.: „Зборник...“, књ. III, стр. 69)

Јужно од села има једно старо гробље од пре 250 година. Ту су се, верује се као поуздано, сахрањивали Грлиштани, док су били још у Застењу. — На старим надгробним плочама постоје урезана, данас нечитка, слова. (Б)

Западно на 2,5 км. налази се **Грлиштански манастир** или Грлиштанска црква. До европског рата чувао се у окр. начелству у Зајечару један споменик чисто српске редакције из XIV века. Фотографски снимак инжењера М. Ј. Раленте Љуб. Стојановић прочитао је овако:

На име отца и сина и светаго доуха, а к дни цара Странмира, престави се рабъ Божи Ниванк, а зовомъ Хрквимиръ июля 15 дна. Да кратне, господа и шци престите и благословите и именете раба Божиа Хрквимира, а вась Богъ.

Овај је споменик нађен код Грлиштанског манастира или цркве.

¹⁾ Љуб. Стојановић: Стари српски записи и натписи, књ. I, с. 60. — Маринко Станојевић: Тимок. Насеља и порекло становништва. Књ. 29, с. 424.; Милан Цветинчанин: Споменица стогодишњице Тимочке Епархије, 1834—1934., с. 215.

У време првога устанка овај манастир играо је видну улогу у целој Црној Реци око подизања народа на устанак. О ускресу 1805 год. састану се овде главнији људи из Црне Реке: поп Радосав из Пл.(анинице), Ивко из Кр.(ивога) В.(ира) и кнез Милисав, и ту се, после дужег већања договоре о начину како да подигну Црну Реку. Али, пре него што би подигли народ на устанак, да не би народ узалудно страдао, они реше да се претходно о томе споразумеју и са војводом Ресавцем.¹⁾

За време Првог устанка црква је оправљена и преправљена 1804. О томе сведочи натпис на западним вратима црквеним, који сам ја прочитао овако:

„Овога храма етега апостола Петра и Павла. Нон мс јерн градје Радосавк Живановић из сѣла Планице. Проклетк да е кој штре око шеме 1804“
Има тумачења да оно „Нон мс“ у натпису нема смисла и да треба читати: „Не на(и)с.“²⁾

О стилу ове цркве Цветинчанин вели: „Црква је готског стила, без кубета (2 и по метра), висока четири и по метра, широка четири и по, и дуга тринаест и по метра. Није живописана и изгледа да то нигда није ни била. До српскотурског рата био је стари иконостас од дрвета, од кога је остало само седам икона, за које се не зна из кога су доба. За време српскотурског рата спаљена је унутрашњост и кров, па је после тога црква снабдевена новим иконама. Св. престо је од камена пешчара на једном стубу.“³⁾

¹⁾ Драг. К. Јовановић: Црна Река, с. 24.

²⁾ М. Цв: Споменица . . . , с. 216.

³⁾ Ibidem, с. 217

При обнављању звонаре, порушене 1876. г., купљена су два звона. Натпис на једном поклоњеном звону: „За спомен свој, своје мајке Цеке, супруге Стаке, и синова и две кћери, поклања ову звону Грлиштанској цркви, Јота Пашић, трговац, 71 годишњи старац Зајечарац радикалац 23 Априла 1888 године.“¹⁾

Око Грлиштанске цркве налазе се гробови многих свештеника, који су овде и у околини служили. Међу њима је и гроб чувеног проте Радосава, националног радника из Првог устанка, који је умро 1809. г. (По другом једном тврђењу прота Радосав је умро 1830. год.)

Недалеко од села, јужно, у месту Бањици постоји од пре много година једна стара развалина — зидина, за коју се тврди да је некада ту била црква, посвећена св. Арханђелу. Ту се и данас о св. Арханђелу и осталим празницима скупљају врачари, „манастирци“ и многобројни људи, ту пале свеће и богу се моле. У тим зидинама налазе се камене плоче. На појединим од тих плоча, тврде сељаци, има урезаних, данас нечитких натписа.

Поред већ поменутог старог грлиштанског гробља у Застењу и гробова око Грлиштанске цркве, Грлиште има своје новије гробље у непосредној близини села.

Сеоска је заветина **Апостол Петар и Павле**, која се слави 12, 13. и 14. јула, а која је уједно и црквена заветина. Поред ове опште заветине, село има и своје посебне заветине у Бачишту, Подвису, Старом лојзишту, Поповцу, Краварнику, Шумаку и Пољани. Све су ове заветине посвећене свецима као нпр. св. Бирику (од чирева), св. Герману и св. Ватроломеју (од грома), св. Лазару (од змија), св. Прокопију (од града) итд.

Подаци: Мил. Ј. Станковић, учитељ у Грлишту. Бр. 66, од јуна 1931. Грлиштански суд, од 1935. год.

¹⁾ Ibidem, с. 217

ГРЉАН

Положај села. — Грљан је на левој обали „белог” Тимока, у равници, далеко од Зајечара 4—5 км., на путу Зајечар — Књажевац. Кроз село протичу два потока: **Рашов Дол** и **Кукров Врх**. Оба теку у Правцу запад-исток, први кроз северни а други кроз јужни део села. Не наносе никакве штете селу, Тимок такође.

У селу дувају ветрови: **кошава** — са севера, **горњак** — са запада и **југ** — са југа.

Вода се пије са бунара и чесама. У селу има 50 бунара пијаће воде. Чесама има и то: две у самом селу без нарочитог имена, једна испод **Рудине** (код „**Фировци**”), једна у месту зв. **Пчелин** и једна у месту зв. **Манастириште**. У самом селу извора нема, али их има изван села: **Бачевски кладанац**, **Чоков кладанац**, један у месту зв. **Дилинска падина** и један у месту зв. **Минчин**.

Обрадиве земље има доста и доброг је квалитета (црница), особито у потесима: **Новине**, **Бачиште**, **Кривуљ**, **Орешак**, **Чучове појате**, **Парајанкул**, **Крварник**, **Лозиште**, **Острво**, **Лунка**, **Лупулов дол**, **Прлитско блато**, **Јонов чукар**, **Бајев поток**, **Буда**, **Трњак**, **Пештара**, **Барбарош**, **Фунија**, **Алмажан**, **Аврамица**, **Аврамички поток**. **Конопљиште**, **Село** и **Вањов јаз**.

Пашњака има на местима: **Горње поље**, **Крварник**, **Бачиште**, **Парајанкул**, **Јонов чукар**, **Бајев поток**, **Новине**, **Лупулов дол**, **Лозиште**, **Орешак**, **Чиришак**, **Аврамица**, **Аврамички поток**, **Алмажан**, **Лунка**, **Пештара**, **Село**, **Белов врх**, **Средок**, **Буда**, **Трњак**, **Драганове појате**, **Парлог** и **Кривуљ**.

Шуме су удаљене од села 15 минута хода и налазе се највише на местима: **Парајанкул** — западно, **Стаменова падина** — јужно и **Рудина** — источно од села, а има их још на местима: **Бачиште**, **Новине**, **Крварник**, **Средок**, **Лозиште**, **Бајев поток**, **Алмажан**, **Чи**

ришак, Јонов чукар, Белов врх, Пештара, Аврамица, Аврамички поток, Орешак, Прлитско блато, Чуцове појате, Горње поље, Буда, Фүнија, Кривуљ и Трњак.

Тип села. — Грљан је село збијеног типа. Кроз средину села пролази друм, те су куће ушорене све поред друма.¹⁾ Сем тога село је испресецано улицама, сокацима и издељено у махале, крајеве. Поједини крајеви зову се поглавито по породичним именима, као: **горњи крај, доњи крај, Пањевци, Рашовски, Дилловски, Прекопоточки, Станчуловски, Гүгүјоновски, Симеоновски, итд.**

У селу има 420 домова.²⁾ Већих задруга није никад било; и сад су обично по два-три брата заједно.

Двор је ограђен: тарабом, прүћем и трњем.

Лицејци су забележили: „За један сахат хода дограђене и покривене ћерамидом. У овом селу има нешто је обично у овом крају, при том су прилично саграђене и покривене ћерамидом. У овом селу има нешто бугара међу којима и оних бегунаца из турске, остало су све власи.“ („Пут. .“, стр. 93)

У двору, већином у средини, има само једна кућа.

Куће су или зидане каменом, циглом и ћерамидом или су полузидане, брвнаре и плетаре. Све су старе куће погореле 1876. године, спаљене од Турака.

Неке куће имају и диванану или доклат а неке и подрум.

Зграде су око куће свуд унаоколо поређане. То су: **кош, амбар, чардак, кошара, кочина, трло, тор**, по где-где и **хлебна пећ**; најзад **дрвљаник**.

Окућницу чини башта и воћњак.

¹⁾ Покорни 1784. год бележи: Gerlian bestehet aus 120 Christen Häuser und einem Hann. Герлијан се састоји из 120 хришћанских кућа и једног хана.

²⁾ Према извештају учитеља грљанског К. Марковића бр. 108 од 10. априла 1898. год.

Појата нема свака сеоска кућа, али неке имају по две. Свега има на 300 појата.¹⁾ Оне су свуд око села по целом атару. Појате се помештају због поделе имања међу браћом и због груписања имања. Оне су плетаре. Код њих има трла и справа за бућкање. Тамо се баве чланови породице наизменце, а занимају се чувањем и храњењем стоке преко целе године. Праве обичан сир („велије” и ситан) и масло. Сир, масло, вуну и овце продају највише у Зајечару

Пивница има у близини села Грлишта, у месту зв. **Карпанчево**. У њима се баве Грљанци за време бербе винограда и кад отачу вино.

Име села. — Причају да су селу дали ово име досељени Румуни из каравлашког села званог **Гурла**.

Постанак села и порекло становништва. — Становништо је влашко и српско-бугарско. Први су се доселили из Румуније, други из Бугарске. Првобитно је село било засељено у планини, где су куће биле раптркане; доцније се преселило овде, поред Тимока, „за време српске сеобе 1690—1737. год.“ (К. М.)

О пореклу становништва зна се оволико: **Рашовци** су старином из Великог Трнова у Бугарској (то је једна од најстаријих породица у селу од „Бугара”, по којој је и поток Рашов Дол, где је она најпре обито-

¹⁾ Ово је према опису села К. Марковића из 1898. године. Из извештаја бр. 4735 од 4. јануара 1936. год. који је по наређењу начелника среза зајечарског израдио деловођа општине грљанске Иван Ј. Рашић, а потписао председник општинске управе Пет. Витановић, види се да се број појата у Грљану смањивао и да је село почетком 1936. год. имало укупно 169 појата распоређених овако: у месту зв. **Под Рудине** 61, у месту зв. **Равнице** 21, у месту зв. **Парајанкул** 21, у месту зв. **Чиришак** 18, у месту зв. **Рашов Дол** 13, у месту зв. **Шљива** 8, у месту зв. **Горњи виногради** 15 и у месту зв. **Крварник** 12.

вала, име добио; добегли су испред Турака, а прича се да од Рашовске фамилије и сада има у Трнову); **Игнатовци** или **Костадиновци** из Знепоља; **Станчуловци** — Власи — из **Грла** (Гурла) у Кара-Влашкој. Кад су се овде доселили, Црна Река је била потпуно пуста.¹⁾ Најпре су се доселили Станчуловци — Власи, за њим Бугари. Има нешто досељеника и са Косова, који су такође избегли од турског зулума. Међу најстарије породице спадају и: **Богдановска**, **Гутјановска**, **Славуловска**, **Ташковска**, **Пањавска** и **Милојковска**. Грљанци су чувени као **кириције**. Док није било тимочке железнице, били су још познатији, али су и данас они скоро једини који као кириције путују целом Србијом. Отуда и народна изрека „**Издим као грљански во**“.

Становништво се бави земљорадњом, сточарством и трговином. Од заната постоје: качарски, стругарски, поткивачки, ковачки и месарски.

У селу има једна кафана (1898.).

Крајем прошлог и почетком овог века сиромашнији Грљанци ишли су на печалбу у Румунију. Полазили су рано спрочећа, а враћали се касно ујесен, зарадивши 1—2 дин. по глави.

У селу постоји и **циганска мала** или **цигански крај**. Цигани су пореклом турски, али су 1892. год. покрште-ни. Говоре само српски, а баве се ковачким занатом.

Грљанци славе: Госпојину 2 куће, Ваведење 48, св. Димитрија 30, св. Мрату (св. Стевана Дечанског) 12, св. Арханђела 35, св. Параскеву 158, св. Николу 172 и св. Василија 111.²⁾ Сеоска је слава св. Никола (22. маја по новом). Село има заветине: Спасовдан у месту зв. **Парајанкул**, Духови (први дан у селу код цркве, други дан у месту зв. **Чокон кладанац**), Петровдан у месту зв. **Ав-**

¹⁾ По једном предању седам година овде није певао петаво.

²⁾ Према извештају Ивана Ј. Рашића, из којег се посредно види да је у Грљану 1936. год. било укупно 568 домова.

рамица и Апостол Јеремија (13. јула) у месту зв. **Бачевски кладанац**.

Гробље је у месту зв. **Манастириште**.

Погинулих или умрлих ратника из Грљана у ратовима од 1912—1919. год. има око 300. Њима је подигнут споменик у црквеној порти.

Старине. — Милан Б. Милићевић је забележио: „На подножју брда **Рудине**, $\frac{1}{4}$ часа десно од пута, близу извора Борбороша, код села Грљана на Тимоку, има развалина као од неке куле. Ништа се не зна о њој: ни чија је ни кадашња је.“ („Кнежевина Србија“, стр. 881) На стр. 887. Милићевић наводи и податак да је Хајдук Вељко у Грљану имао своје шанчеве.

Из Грљана је био чувени бранилац српскога живља од Турака Тодор Костадиновић звани Тоша, који је хајдуковао под Хајдук Вељком.¹⁾

У близини села, на месту званом **Манастириште** или **Мртвина**, постоји старо селиште.

¹⁾ О њему је, по казивању његовог потомка деда Живка Стајковића, учитељ К. Марковић записао следеће:

„Једном дође неки Турчин Тошиној појати. Тоша је био унутра, а отац и брат му старији напољу. Турчин захте да га старац одведе у Грлиште, а овај рече: „Па како си, ага, дошао доведе, моћи ћеш тако отићи и у Грлиште, јер је оно одмах иза брда“. Турчин се ухвати за пиштољ: „Море, пезевенк стари, хајде напред или ћеш остати ту мртав!“ Утом изађе Тоша из појате, па ће Турчину: „Мани се, ага, тога старца, зар не видиш да је будала? Ја ћу те одвести у Грлиште, имам и ја тамо нешто посла, хајдемо заједно.“ Пођу. Тоша је ишао напред. Кад су били кроз једну шуму, Тоша се заустави рекне Турчину: „Видиш, ага, колику планину имам ја?“ — и покаже руком, те наоружаном Турчину завара очи, а онда га изненада удари тојгом по глави и тако га убије. Узме му одело и оружје, па се одметне у хајдуке. Породицу је одвео у моравски округ, где њено потомство и данас живи. Са својом дружином кретао се највише око Грлишта. Убијен је од својих другова у једној свађи приликом поделе плена“

ДОЊА БЕЛА РЕКА

Положај села. — Село Доња Бела Река лежи на истоименој реци. На левој страни реке је 47 кућа а на десној 303.¹⁾ Кроз село још протиче поток звани **Бигрен**. Када се деси провала облака, и река и поток наносе штету селу и сеоским имањима.

У селу дувају: западни ветар зв. **горњак**, северни зв. **пречац** и источни зв. **кошава**.

Пије се изворска и бунарска вода. Извори се зову: **Севленкин кладенац**, **Бачура** (у **Крушару**) и **Врело**. **Врело** је најјачи извор и на њему је најбоља вода, те се њиме служи скоро цело село. Јавних бунара има 20, а приватних много више (свака трећа кућа).

Потеси су у местима званим: **Равна река**, **Сеоски део**, **Црна река**, **Средоречје**, **Селиште**, **Маковиште**, **Ланиште**, **Голашинац**, **Голаја**, **Крушар**, **Заграбе**, **Бресје**, **Крст**, **Запис**, **Врпадина**, **Крњишор**, **Село** и **Букова глава**.

Пашњака има на местима: **Маковиште**, **Крњишор**, **Крст**, **Селиште**, **Ланиште**, **Голашинац**, **Велики превод**, **Село**, **Голаја**, **Равна река**, **Сеоски део**, **Бресје**, **Врпадина**, **Букова глава**, **Средоречје**, **Запис**, **Црна река**, **Заграбе** и **Мали превод**.

Шуме су на местима: **Маковиште**, **Голашинац**, **Крњишор**, **Крст**, **Ланиште**, **Равна река**, **Бресје**, **Запис**, **Врпадина**, **Букова глава**, **Средоречје**, **Коса**, **Мали превод** и **Сеоски део**.

Село има појата (или како их још зову „**торови**“) и то: у **Заграбу** 12, у **Бресју** 31, у **Крњишору** 20, у **Буковој глави**, 6, у **Равној реци** 30, у **Маковишту** 13, у месту зв. **Под Косу** 15, у **Великом преводу** 9, у **Ланишту**

¹⁾ Према извештају бр. 2909 од 31. децембра 1935. год. који је по наређењу средског начелства бр. 34585 од 6. децембра исте године сачинио и послао начелнику среза зајечарског деловођа општине доњобелоречке **Жив. Нујкић**, а потписао и председник општинске управе **Ђорђе М.**

7, у Голашинцу (Лојза) 17, у Голаји 11, у Сеоском делу 8, у Црној реци 2, у Средоречју 5, у Селишту 5 и Вражјој падини 14. На салашима се гаји стока и прикупља и чува људска и сточна храна, као и пољопривредни алат.

Тип села. — Село је збијеног типа. Дели се на мале или крајеве: странска мала, влашка мала, Бигрен, доња мала и селиште. Најгушће је насељена доња мала.

Постанак села и порекло становништва. — Како се село заселило, предање народно не прича ништа, једино што казује да су мештани пореклом са Косова, одакле су дошли пре неких 300 година. У селу се не памти које су породице најстарије. Зна се да су касније досељене две породице, и то: Мишић Мише из Гопежа (Јужна Србија) и Тадије Д. Јевта(?) из Соровића (Јужна Србија).

Јужно од села је једно селиште, а повише села је данашње гробље.

Број кућа по славама у Доњој Белој Реци изгледа овако: св. Бурђица 30, св. Илија 24, Митровдан 53, св. Јован Крститељ 92, св. Никола 61, св. Стеван 6, св. Арханђел Михаило 10, Обрт главе св. Јована 6, св. Параскева 38, св. Трифун 21 и св. Часне вериге 7. Сеоска је слава Спасовдан. Село има заветину о св. Тројици, која се слави у црквеној порти и записима у Бресју и Голашинцу.

Из овог села погинулих или умрлих ратника у ратовима од 1912—1918. год. има 104. Њима још није подигнут споменик, али је у те сврхе образован фонд у износу од око 5.000 дин. који се налази у Хипотекарној банци у Београду.

Старине. — Близу садашњег гробља у Доњој Белој Реци постоје остаци некадашњег, старог гробља.

Поред овог, има још два стара гробишта, једно у месту зв. **Црквина** и друго у **Доњем Маковишту**. Не зна се чија су и ко је у њима сахрањиван.

На **Црквини** се налазе трагови зидина за које се прича да су припадали некој цркви, а у месту зв. **Сурдаун** нађена је такође зидина за коју се цени да је била гробница или апсана још из давних времена.

ЗАГРАБЕ

П о л о ж а ј с е л а — Село Заграбе налази се повише Вратарнице, на западу према Тупижници, а смештено је око потока који зову **Река**. На левој обали **Реке** је 26 кућа а на десној 182. Кад набуја, Река наноси штете имању сеоском, па донекле и самом селу.

У селу дувају: са југа **југ**, са севера **кошава** (или како је још зову **сува кошава**), а са запада **горњак**.

Мештани пију изворску и бунарску воду. Извори се зову: **Горње врело**, **Доња чесма**, **Апински кладенац**, **Боровачки кладенац** и **Бојинџи кладенац**. У селу има 50 бунара.

Зиратне земље има највише у потесима: **Стојанов брод**, **Карапанчево**, **Запис**, **Ристинџи дол**, **Садина**, **Село**, **Гурлица**, **Стајкова падина**, **Локва**, **Манастириште**, **Поље**, **Бошков кладенац**, **Пољана**, **Мишков гроб**, **Стражарац**, **Умни дол**, **Бачијиште**, **Река**, **Горње Круше**, **Крђиш**, **Змијанац**, **Бостаниште**, **Средње поље**, **Николин гроб**, **Гувни-**

ште, Доње Круше, Анинска река, Циганска падина, Топлик, Равна дубрава, Попов дел, Рајћина падина, Дамњанов дол, Гужњино блато, Дубрава, Деримагаре, Црноглав, Доња пољана, Смесе, Горња пољана, Вељино, Лојзиште код Запис, Ружино блато, Божанћин трап, Средок и Јазовћи кладенац.

Пашњаци су у местима: Голаш, Балабанова ливада, Голо ребро, Провалија, Трње, Врбичко ливаће, Стражарац, Глама, Локва, Манастириште, Брег код Робинше воденице, Бачијиште, Поље, Крћиш, Буковац, Змијанац, Река, Гувниште, Гомена, Горње Круше, Дубрава, Равна дубрава, Село, Пољана, Гурлица, Попов дел, Доње Круше, Живков брег, Николин гроб, Рајћина падина, Карапанчево, Мишков гроб, Дамњанов дол, Топлик, Умни дол, Садина, Деримагаре, Црноглав, Бошков кладенац, Циганска падина, Паљин камен, Ристински дол, Каменџец, Врла страна, Берина бачија, Средок, Запис и Стојанов брод.

Шума има у местима: Ситан шумак, Савин камен, Лештак, Ганинћи чукар, Станков церак, Млацина алуга, Буковац, Раманисћи врх, Живков чукар, Бојдијска алуга, Бојинћи чукар, Ктинћи чукар, Мијин чукар, Паљин камен, Крстин чукар, Шабинћи чукар, Било, Шајтинћи чукар, Карапанчево, Стражарац, Глама, Дамњанов дол, Ристинћи дол, Локва, Стајкова падина, Манастириште, Гурлица, Крћиш, Змијанац, Врла страна, Стојанов брод, Николин гроб, Дубрава, Равна дубрава, Црноглав, Горње Круше, Деримагаре, Мишков гроб, Доње Круше, Рајков мост, Каменџец, Берина бачија, Трње, Трст, Топлик, Бошковац и Средок.

Село има мало појата. Оне се налазе у потесима: Попов дел, Круше, Николин гроб, Буковац, Станков церак, Дамњанов дол, Карапанчево и Лештак. На њима сопственици преко лета ноћивају и склањају се од рђавог времена. Поред појата су обично ограде или стаје за стоку.

Тип села. — Заграбе је село збијеног типа. Не дели се на махале. Има заселак зв. Дубрава са 31 кућом.

Постанак села и порекло становништва. — Не зна се кад је село овде засељено, старији људи ништа о томе не причају, кажу само да је село одувек било на месту на коме се дачас налази — селишта нема.¹⁾

За најстарију породицу у селу сматрају се **Анинци** Новијих досељеника нема.

У селу славе: св. Параскеву 27 кућа, св. Арханђела 17, св. Борба 8, св. Николу 145, св. Стевана 8, св. Јована 46 и св. Алимпија 1. Сеоска слава је Спасовдан (6. јуна). Заветине су: Тројица (одржава се на месту зв. **Запис**), Мали Спасовдан (**Локва** — до **Буковца**), св. Илија (**Равна дубрава**) и Прокопије (**Паљин камен**).

Гробље је у месту зв. **Анинска река**.

У ратовима од 1912—1919. год. из Заграба је погинуло или умрло 93 ратника, али им споменик још није подигнут.

Старине. — У атару Заграба има старих гробишта, и то: на месту зв. **Ганинско брдо**, за које се сматра да датира из времена Римљана, и на месту зв. **Врело**, где је било гробље за време Турака и где је подигнут спо-

¹⁾ О пореклу становништва Заграба М. Станојевић у „Зборнику . . .“, књ. IV, стр. 55. наводи ово:

„Друго село насељено Загорцима, са можда нешто Тетевенаца, јесте Заграбе. Становништво му је највећим делом из Загорја, а, тврди се, има досељеника и из Тетова (свакако треба: **Тетевена** — прим. Љ. Р. К.). Добрим делом насељено је из Раковице, одакле има врло много одсељеника по Морави и Браничевској области.

Из Заграба се по ослобођењу (1833) становништво стане спуштати у долину, у теснац Вратарницу, где су биле свега две друмске механе, па ту засели ново село **Вратарницу**. То је сада велико друмско село, чије су куће поређане с обе стране друма.“

меник јунаку из првог српског устанка, Караборђевом бимбашу Петку Васиљевићу, који је старином Загорац.¹⁾

ЗВЕЗДАН

Положај села. — Звездан се налази у равници, на обалама Црне Реке или Кривовирскога Тимока, а делом у подножју (јужном) брда Бұла.

Село Тимок плави, особито с пролећа, кад се снегови по планинама стану топити.

У селу има само један извор, те се пије поглавито бұнарска вода, која је врло тешка, пошто има у себи доста креча.

Од ветрова дувају најчешће кошава (са истока) и северац. Кишу доноси кошава, а покаткад западни и јужни ветар.

Земље за обрађивање има довољно и врло добро роди, поглавито она у долини Кривовирског Тимока. Потеси се зову: Садова, Осојна, Звездански поток, Преко јаруге, Облониште, Доњи Кључ, Селиште, Бұла, Нешковац, Голаја, Барица, Рупа, Испод Карауле, Степаново поље, Драганов поток, Госково, Пазариште, Полица, Гњилачки поток, Ненчин брег, Бељепово, Дудница, Лештера и Село. (ДИГ)

¹⁾ Према подацима из извештаја бр. 2550 од 15. децембра 1935. год. деловође општине у Заграђу Вељ. П. Симића, који је потписао и председник општинске управе Ј. М. Лозановић.

Шуме и пашњака има довољно, у непосредној близини села. Шума има у потесима.

Тип села. — Село је збијеног типа и ушорено, поглавито око друма који пролази средином села. Има три краја, махале: **Тимочку**, **Прекотимочку** и **Трњарску**. Куће (су) подједнако удаљене једна од друге. Засеока нема. Има 349 кућа.

Овакав тип села не зависи од земљишта, а такав је био и раније.

Име села. — Звездан је, веле, добио име по кули светиљи, која се налазила више Звездана, на брду, ка граду Гамзиграду, коју су „Латини“ подигли ради оријентације путницима са истока, из Видина, а коју су сељаци називали „Звезда“, јер је сјјала као звезда.

Порекло становништва и постанак села. — Село је насељено са Косова и то „из равне Сенице, покрај воде Ситнице“. Узрок напуштању старог места била је свађа шест српских кућа са Арнаутима. Братство се звало **Јанцићи**, а тако се и данас зове. Сеоба је извршена у доба велике сеобе под патријархом Арсенијем Чарнојевићем. По прилици дошли су у долину Тимока преко Грамаде и Тресибаве.

Данас су им презимена измењена, али порекло воде од Јанцића и славе св. Ђорђа.

Распоред кућа стоји у вези са старином, само што се село ширило (а и данас (се) шири) истоку због плоднијег земљишта.

У селу има два гробишта. Једно је служило насељу у **Селишту**, о коме се ништа не прича; друго је гробље данашњег села.

Од старина вреди поменути **Зањевачку цркву**, западно од села, на левој обали Тимока (Летопис Епархије Тимочке за 1925. год.).

Старинци славе св. Борђа, остали св. Николу, св. Агатона, Благовести, св. Параскеву и св. Панталеја.

Подаци: И. Ст. Лекић, упр. шк. у Звездану, Бр. 63 од 11. јуна 1931.

КРИВЕЉ

Положај села. — Село се налази на обалама **Кривељске реке** и на брду. Како су стране речне долине јако стрме, то се тамо село престало ширити, те му, услед наглих бујица што долазе с оголелих брда, прети опасност. Горњи део села је на кречној стени — бигру, средњи на пескуши, а доњи на црници. Река плави, ређе, средњи и доњи део села. Мештани нарочито памте поплаву од 1868. године, од које се трагови и данас виде у селу у виду доваљаних огромних стена.

Вода се пије са два јача и једног слабијег извора. Има и неколико бунара. Иначе, и речна вода, која никад не пресушује, употребљава се за пиће, особито зими.

Шума око села нема. Све је голо стење. (Види, ипак, на стр. 80).

Тип села. — Село је збијеног типа. Има два засеока: **Брезоник** и **Церова**. Засеоци нису подељени на крајеве, као село реком на два: северни и јужни. У засеоку су куће збијене, особито у Брезонику. Брезоник је удаљен од села један сат а Церова 1½ сата хода. Брезоник има око 80 кућа, Церова 100, а село 400.

У самом селу куће су збијене, поређане углавном у улице, неправилно изукрштане.

Имена. — Кривељ је добио име по једном високом брду — **Кривељу**. Заселак **Брезоник** добио је име по

истоименој речици, а тако и **Церова** по речици **Церови** која кроза њ протиче.

Постанак села и порекло становништва. — Село је одувек овде било. Старије је од заселака, који су постали из села исељавањем, јер у селу нема простора за ширење села.

Сељаци не знају о своме пореклу ништа, веле да су домороци.

Најпознатије породице у селу су: **Пауновићи, Фирановићи, Борђевићи и Петровићи.**

Задруга у засеоцима и сада има. Веће задруге су од 17 чланова.

Куће су усред двора, начињене од брвана или зидане од камена. Само по нека има доклат и висок кров. Око куће су обично: хлебна пећ, амбар, качара, кошара, кочина, трло и дрвљаник. Има и по која казаница. Уз сваку кућу је окућница од баште и воћњака.

Скоро сви мештани имају у атару села по једну појату, ретко две. Појате су обично усред имања сопственика. Најближе су $\frac{1}{2}$ часа а најдаље 4 часа. Саграђене су од камена и брвана. Око њих су трла са справама за бућкање. Код појата се од чланова породице бави најстарији члан са једним дететом или слугом, обично по недељу дана а највише месец дана, затим долази кући ради преобуке, па онда опет одлази. Зими храни стоку код појате, а лети је чува. Има и појата у којима живи цела породица јер куће у селу нема или је дата под закуп.

Пивница има 6 и оне су крај винограда.

Мештани се баве подједнако земљорадњом и сточарством. У печалбу не иду. Најпознатији производи сеоског рада су: жито,¹⁾ вуна и сир. Има сељака мајстора,

¹⁾ „Добра пшеница из целог округа, а особито из Дубочана, Кривеља, Бора и Бучја.“ („Год“, IV, стр. 226)

и то: дунђера, зидара, дрводеља, ковача, колара и столара. Исто тако има и дућаница и трговаца који тргују стоком и житом.

Славе се св. Борђе, Св. Петковица и друге славе. Преславе су Вознесење и св. Тројица, њих славе сви.

У селу има и неколико Цигана који се баве ковачким и коритарским занатом, а говоре влашки²⁾.

У атару Кривеља има рудних налазишта. О томе је још Милан Б. Милићевић записао следеће:

„У Кривељу, селу, на северозапад од Зајечара, 5 сата далеко, има руде: оловне, бакарне, и кристалисаног гипса;

У Црном Врху, руде бакарне; . . .“ („Кнежевина Србија“, стр. 877).

Близу Кривеља Хајдук Вељко је имао свој шанац. О томе такође имамо потврду код Милићевића:

„Кијак, 2 сата на запад од села Кривеља, на путу који води преко планине у Хомоље. Ту је Вељко начинио био шанац, и у њему поставио Петра Цоду.“ (Ibidem, стр. 915).

У граби смо нашли и следећи целовит, доста подробан, опис Кривеља:

Село се налази на тзв. **Кривељској реци** или како је мештани називају **Ваља Маре**. Она настаје од потока: **Црвена, Сакаштица, Церова, Ујова, Бањица и Сарака**. Лети понекад пресушује. Не наноси штете селу, тек нешто приобалном сеоском имању приликом провала облака и надоласака бујица кад заројава шљунком обради-

²⁾ Углавном према подацима из описа села учитеља кривељског Илије Станковића (без датума) и према његовом извештају, скоро исте садржине, бр. 49 од 30. марта 1897. год. који је урадио „по претпису Господ. министра просв. и цркв. послова од 7 т. м. Бр. 3531 и упуству г. управника тога Завода од 1896. год. за проучавање села“ и послао Географском заводу Велике школе у Београду.

ву земљу. На десној страни реке, идући до потока **Црвена**, има око 300, а на левој око 360 домова. Због недостатка простора село није цело поред реке. Куће су раштркане по удаљеним брдским странама, а има их и у планини. Атар села је велики, дуг преко 20 км.

У селу дувају ветрови: **кошава**, **север**, **горњак** и **југ** или **бели ветар**.

Пије се највише изворска вода. Кладенаца има веома много, преко 200. Бунара има 50. У селу постоји општински водовод са 2 чесме, а приватних чесама има 25.

Село се дели на следеће мехале или крајеве: **Селиште** (удаљено од општине око $4\frac{1}{5}$ км.), **Луково** (4 км.), **Влачеже** (4 км.), **Брезоник — Бара** ($3\frac{1}{2}$ км.), **Кривељски камен** (3 км.), **Ујова** ($3\frac{1}{2}$ км.), **Шерет** (4 км.), **Церово** (6 км.), **Ваља Маре** (8 км.), **Сакаштица** (10 км.), **Црвена** (12 км.), **Глоб** (13 км.), **Пјатра Рошје** (14 км.), **Купиново** (16 км.), **Шанац** (16 км.), **Кракулат** (16 км.), **Дреново** (10 км.), **Бигар** (10 км.), **Крш** (8 км.), **Кургол Бањица** (4 км.), и „**Царве село**“ (4 км.). Најгушће је насељен центар села — **Кривељ**, затим **Брезоник-Бара**, **Шерет**, **Церово** и **Ваља Маре**.

Обрадиве земље има у потесима: **Чока Чулулуј**, **Тилва Маре**, **Поред реке**, **Балу маре**, **Ракита**, **Кулма кирбаска**, **Кургол**, **Велики Кривељ**, **Чока бара**, **Краку Каловир**, **Чучулејка**, **Глоб**, **Краку Матеј**, **Дреново**, **Мојила**, **Тилва Церова**, **Краку бугареск**, **К'нтү сатүлуј**, **Падина Динка**, **Тилва налта**, **Тилве меј**, **Купиново**, **Будока**, **Бањица**, **Ботү крш**, **Краку Сүбовац**, **Краку латшанац**, **К'нтү Бањица**, **Пјатра рошје**, **Бувница**, **Чока Чербан**, **Чока Шарбан**, **Стрњак**, **Тилва мијаж**, **Кракулат**, **Збег**, **Црвена липа**, **Варош Кривељ**, **Клокочић**, **Кавасала**, **Корњет**, **Краку сарачи** и **Шанац**.

Пашњака има на местима: **Испод Тилве**, **Чока Чулулуј**, **Краку Сүбовац**, **Тилва Маре**, **Ракита**, **Балу маре**, **Кулма кирбаска**, **Кургол**, **Купиново**, **Кракулат**, **Велики Кривељ**, **Тилва налта**, **Краку матеј**, **Чока бара**, **Глоб**, **Чу-**

чулејка, К'нту сатүлүј, Краку Калофир, Дреново, Мојила, Тилва Церова, Ботү крш, Бањица, Краку бугареск, Бүбока, Краку сарачи, Бигар, Велики крш, Црвена липа, Кавасала Пјатра рошје, Пјатра һос и Збег.

Шүме су на местима: Ракита, Чока Чулулуј, Краку Сүбовац, Тилва Маре, Велики Кривељ, Кулма кирбаска, Балү маре, Дүбока, Кракулат, Кургол, Тилва налта, Чока бара, Краку Калофир, Глоб, Мојила, Чока Чербан, Ботү крш, Бигар, Краку сарачи, Дреново, Кавасала, Тилва Церова, Стрњак и Тилва мијај.

Село има салаша у планинским местима: Сакаштица, Тилве, Црвена, Глоб, Пјатра рошје, Күпиново, Шанац, Кракулат, Дренова, Бигар, Крш и Кургол — свүда по 15 до 20 колиба На салашима се преко лета чува стока, обрабује имање и прибира сточна и лүдска храна. Тү се и зими чува и храни стока. На означеним местима има и кућа у којима се стално живи.

Број кућа по славама је следећи: Цвети славе 4 куће (Цокићи), Велику Госпојину 3, Малу Госпојину 24 (Јовићи), св. Параскеву 61 (Човикановићи, Фирановићи, Огашановићи, Владићи, Станковићи, Рагоријевићи и Лападатовићи), св. Димитрија 69 (Богдановићи и Радивојевићи), св. Арханбела 116 (Пауновићи, Лућановићи, Николићи и Стүпаревићи), св. Алимпија 128 (Јанкудићи, Станимировићи и Фирановићи), св. Николү 108 (Шћопићи, Трујкићи, Сүрдүловићи, Првүловићи и Германовићи), св. Јована 39 (Симоновићи и Бугариновићи), св. Мратү 8 (Рошкановићи) и св. Томү 4 (Србүловићи).

Сеоска је слава Вознесење Христово. Заветина нема. Троши се много на помане за подүшје мртвих, које се дају до 7 година по смрти үмрлог.

Најстарије породице у селү су: Босићи, Радивојевићи, Бировеску (садањи Пауновићи и Микүловићи), Барбүловићи, Предићи и Германовићи, а досељени су из места Алмеж у Ердељу пре 150 година. Остале породице доселиле су се за њима из разних прекодүнавских кра-

јева. Атар села је, по причању старих људи, био тада дуго времена пустара, јер је живаљ тамошњи уништен од Турака или избегао на север. Веле да је неки турски паша из Видина довео потом ту и населио најпре: Ђосу, Радивоја, Бировескуа, Барбула, Преду и Германа, од којих су настале горе поменуће породице. Они су се заселили поред реке и до извора зв. **Бањица**, где је сада центар села. Испод **Бањице** подигао им је неки Турчин воденицу, а доцније су Радивоје и Ђоса код места **Ђумнице**, ниже од оне прве, направили другу воденицу, где су и живели.

У атару села постоји место зв. **Селиште**, за које се прича да је ту било некада село, још пре доласка предака данашњег становништва Кривеља. На њему се запајају трагови старог гробља. У **Селишту** сада има око 10 домова.

Има трагова и од старог гробља код **Бањице**, близу турске воденице, али се о њему ништа поуздано не зна. Ту се по који пут нађе по која стара сребрна парница, гривна и сличан накит.

На **Кривељском камену**, који сада ломи и експлоатише француско Друштво Борских рудника за топљење бакарне руде, постојало је римско утврђење од којег је до данас мало шта сачувано. Ту се, поред цигала и земљаних судова, често налазе предмети од гвожђа, ситан бакарни новац а ребе и златан.

Трагови старих путева постоје у местима: од **Балу маре** преко **Огашу Бузеј** за **Кривељску реку**, од места **Бара** преко **Великог Кривеља** и **Шерета** за **Огашу Кирибеск** и преко **Краку Бугареск** за планину и даље према **Жагубици**.

У ратовима од 1912—1919. године погинуло је или умрло 222 ратника из Кривеља. Њима је у црквеној порти, поред самог пута у центру села, подигнута спомен-че-

сма од црног шведског гранита у облику пирамиде са белим орлом на врху¹⁾).

ЛЕСКОВАЦ

П о л о ж а ј с е л а. — Лесковац је на саставу Горњо-белоречке и Леновачке реке. На левој страни Леновачке реке има 27 д., а на десној 114. На десној обали Белоречке реке су 5 домова. Место на коме је село зове се **Пољана**. Куће су у равници, поред реке, али их има и у брду.

У средини села састају се Горњо-белоречка река и Леновачка река — у месту званом **Саставци**. Реке не плаве село, нити се село помера.

У селу се пије само бунарска вода и понешто са кладенаца. Готово свака кућа има свој бунар. Речна се вода не пије никада.

Лесковац је отворен ветровима са истока и североистока. Дувају ветрови **кошава** (устока), **северац** или **маџарац**, **горњак** (зап. ветар) и **бели ветар** (југ). Кишу доносе кошава и горњак. Најхладнији су кошава и север.

Зиратне земље има довољно, а тако исто и пашњака. — Зиратна се земља налази у местима: **Мала Дубра**

¹⁾ Ово је извештај бр. 3821 од 27. децембра 1935. год. који је по наређењу средског начелства бр. 34585 од 6. децембра исте године послао начелнику среза зајечарског деловођа општине кривељске С Радосављевић, а потписао га и председник општинске управе М. Јанкуџић. Извештај је претрпео само неке нужне језичке и стилистичке измене. У њега су, осим тога, унети и подаци о називима места на којима има зиратне земље, пашњака и шума. Ти су се подаци налазили на посебном списку.

ва, Велика Дубрава, Букорица, Братујевац, Водни дел, Језовка, Рељево, Нерезиње, Осредак, В. Барановац, Поповац, Свињарник, Ратково, Манастириште итд. (ДИГ)

Пашњаци су у местима: Мазни Брег, Коса, Градиште, Маријино, Камен, Чука, Обложина итд. (ДИГ)

Шуме, пак, налазе се у: Букорици, Камену, Дубрави, В. Барановцу, М. Барановцу, (П) Липаку, Шиби, В. Чуки итд. (ДИГ)

Заједничке су шуме у Великој Дубрави (јужно од села) и Букорици (северно). Заједничких испаша има у Стојковом Врху, Обложини и Букорици. Заједничке зиратне земље има у В. Дубрави.

Сеоске су појате: у Братујевцу 3, у Великој Дубрави 6, у Малом Барановцу 2, у Осредаку 1, у Великом Барановцу 2, у Стублици 3, у Воданском Долу 3, у Манастиришту 3, у Рељеву 4, у Ратковом Потоку 4, у Горњој Реци 2, у Поповцу 13, у м. зв. Копита 7, у Камену 4 и у Борфином Потоку 1. (Б, ДИГ)

Тип села. — Село је збијенога типа. Дели се у два краја: горњи и доњи крај. Одвојени су само Леновачком речицом. Куће су без реда начињене, али оне око пута, што просеца село, чине утисак улице. Шора У месту Поток, удаљеном 1 км. северно, има 4 куће и зову их Поточарима. Иначе нема породица које би биле одсељене стално на своја имања и тамо живеље.

У селу има 143 к.. У горњем крају има 80 кућа, у доњем 63.

Постанк села и порекло становништва. — Прича се (један старац стогодишњак, веома добар памтиша и зналац народних предања — (ДИГ) да је пре сто година у овом селу било свега 5 породица. Старешине тих породица звале су се: **Риста, Сибин, Марко, Ивко и Цока.** Марко је био на десној обали речној, остали на левој (присојној). Живели су у бурдељима, земунцима. (Ископа се рупа у земљи 1' ₂ — 2 м. дубине,

па се онда усправе даске талпињаче у виду троугла и потом се набаца земља. То је била кућа. (ДИГ) Они су, веле, били староседеоци. — Прича се да су овде долазиле неке породице из Бугарске, али су се после враћале својим домовима. То је било око ослобођења Бугарске. У селу данас су ови родови: **Радићи, Милкинци, Врачкити, Милинчићи, Јовановци, Тининчићи** и др. Село је расло прираштајем. (Распоред кућа у селу не стоји ни у каквој вези са старином. (ДИГ)

Недељичи у Ласову воде порекло од истоимене породице у Лесковцу (в. М. С.: „Зборник . . .“, књ III, страна 69). Зову се и **Велковци**. Славе св. Врачеве.

Селишта у атару сеоском нема.

Старих развалина градских има у месту званом **Градиште**. Ту је, веле, било **Кале**. Зид је временом сасвим нестао. Ништа се у народу о овоме не прича.

У средини села било је гробље из времена од пре 80 година. Доцније је гробље помакнуто даље од села. Место на коме је било то старо гробље уступљено је школи, као школска башта.

Сеоске су славе: Ускрс, Спасовдан, св. Илија и св. Панталејмон.

Старинци славе, и то: потомци Сибинови св. Никољу, Маркови и Цокини св. Врачеве, а Ристини и Ивкови св. Арханђела. (II, цео текст)

— Погинулих или умрлих ратника из овог села у ратовима од 1912—1918. године има 72. (ДИГ)

Подаци: 1. Мих. К. Живковић, упр. шк. у Лесковцу, Бр. 72, 11. јуна 1931. (Б)

2. Драг. М. Ивковић, деловођа, и Живко В. Живковић, пред. опш. уп. у Леск., № 1696 од 31. XII 1935. год. (ДИГ)

ЛУБНИЦА

Положај села. — Лубница се налази делом на брдима **Ступини, Голаји, Фаџету** и **Јонином потоку**.

Лубничка река — поток никад не плави село.

У селу има мањих извора, са којих се пије вода. Поред тога има већи број бунара, са којих се такође пије вода.

У селу дувају кошава и јужни ветар. Кишу доноси поглавито јужни ветар. Најхладнији је кошава.

Село има довољно земље за обрађивање. Налази се у овим местима: **Лубничкој реци, Лицу, Голаји, Стрињаку, Обрштурси, Фаџету, Облозима, Широком пољу, Куратури, Валијери, Ступини, Горњем брду, Доњем брду, Крварнику** и **Пољу**. Најудаљенији су **Облози, Обрштура** и **Крварник** (око 5 км.).

Село нема пашњања нити утрине, већ сваки напа са своју стоку на своме имању.

Село има своју шуму на **Крварнику**.

Земља је средње родности.

Тип села. — Село је разбијеног типа. Од целокупног броја породица, четвртина тек живи на својим домовима у селу; остале три четвртине живе на својим појатама, ради обрађивања својих имања. Појате су разбацане по целом сеоском атару.

Име села. — Сељаци тумаче да је име селу дошло од **луга**, кога је давно овде било врло много. Село се увек звало **Лубница** (никако **Љубница**, како се налази по где-где у службеној литератури).

Постанак села и порекло становништва. — О постанку села и пореклу становништва ништа се не прича. Нема ни скорих досељеника, те изгледа да је становништво **Лубнице** старијег порекла.

У околини села има старих гробља. На њима су се, по свој прилици, сахрањивали Лубничани са својих са-
лаша.

У атару овога села има трагова старих путова („ла-
тински“), од којих је најважнији **московски пут**.

Сеоске су славе: Духови, Спасовдан, Петровдан и
Св. Илија.

Поједине породице славе понајвише св. Параскеву
— више од половине села (246), као што су: **Бобановићи**
(14), **Газибарићи** (13), **Грујићи** (10), **Думитрашковићи** (7),
Илићи (8), **Јанковићи** (13), **Јовановићи** (11), **Јовануца** (3),
Јоновићи (2), **Костићи** (7), **Лазаревићи** (10), **Младеновићи**
(12), **Владуловићи** (4), **Николићи** (10), **Новаковићи** (4), **Оп-
рићи** (4), **Павловићи** (4), **Пауновићи** (14), **Петковићи** (3),
Попићи (8), **Траиловићи** (8), **Чолаковићи** (8), **Штрбан** (4),
Аврамовићи (3), **Бећерановићи** (8) итд. Затим славе најви-
ше св. Николу (око 80 п.): **Бајиновићи**, **Бркићи**, **Винуло-
вићи**, **Грујићи**, **Димитријевићи**, **Живковићи**, **Николићи**,
Паковићи (ваљда **Пајкићи** — прим. Љ. Р.) итд. — Св.
Алиптију слави око 75 кућа, као: **Благојевићи**, **Грујићи**,
Илићи, **Јовановићи**, **Младеновићи**, **Пицуловићи**, **Петрови-
ћи**, **Првуловићи**, **Симеоновићи**, **Чопек** итд. — Св. Мрату
слави 5 к., св. Аранђела — 6 к., св. Јована 23 к., св. Димит-
рија — 7 к. и св. Василија 3 к.

Према попису од 1931. има 422 к. (Б)

Подаци: Никола П. Релић, упр. шк. у Лубници, Бр. 77 од
27. III 1931.

У омоту на коме пише **Лубница** (В. допуну у Шљи-
вару) налазимо и следећи материјал:

ЛУБНИЦА

Положај села. — Село је у долини истои-
мене реке, на обема странама. Куће су извесне припете

уз јако стрмените брегове, који се окомито спуштају у речну долину.

Становништво пије воде са два слаба извора, с бунара и из реке (ређе). — Најхладнији је ветар **кошава**, а и најјачи.

Земље и шуме. — Земља за обрађивање је око села и необично плодна. Нигде камена, све дебео слој плодне земље. Највише се сеје кукуруз, мање стрмина.

Шуме има све то мање, јер се земљаник крчи за обраду. Има нешто шуме у **Вел. Браништу, Краку, Краљевици** и **Бластењу**.

Тип. — Кроз село пролази пут Зајечар — Бољевац, те су углавном куће груписане око истог. Куће су збијене. — Постоје породична имена: Србин, Ганић, Гишиш, Карабаш, Бобан итд.

Постанак села и порекло становништва. — Становништво је дошло из Влашке, а не зна се које су породице најстарије.

Сима Јовановић
(руком Маринка Станојевића)

Ово је свакако сажети извод М. Станојевића из подробног описа Лубнице који му је послао Сима Јовановић, капелан. Тај опис гласи:

ЛУБНИЦА

село у округу тимочком, срезу зајечарском

I.

Село лежи поред Лубничке Реке, која врло ретко плави онај део села, који је одмах до ње. Куће не може да дохвати, јер су оне на странама брда.

У целој су Лубници само два слаба извора (,) због тога се сељани врло мало служе њиховом водом. Потребу у води подмирују бунари, а осим тога пије се и речна вода (.)

Снег почиње падати у новембру, а нестаје га у марту; дебљина му може изнети највише 50 см. Ветрови су горњак, кошава и југ; кошава је најхладнија, а југ доноси кишу.

Највише земље за обрађивање има село дуж саме реке за $\frac{1}{2}$ часа хода. На њој се сеје поглавито кукуруз, а друга стрмина врло мало.

Шума је растова, употребљава се за гориво, а налази се на брдима: Великом Браништу, Краку, Бастењу и Краљевици. За грађу није, јер је ситна и млада.

Ораћа је земља врло плодовита. Једној породици за исхрану доста је 4 дана ораће земље. —

II

Село је збијеног типа, пошто је средње растојање између кућа 30—40 м. Улица је главна на друму Зајечар — Бољевац, на њему су куће збијеније.

Има породица, које су се сасвим одселиле из села на своја имања, где сада стално живе, али их нема много. Становници сеоски имају више презимена као: Србин, Ганић, Гимиш, Карабаш, Бобан итд.

У целом селу има 285 кућа. —

III

Двор је обично ограђен плотом или трњем, а ребе неограђен. На њему је само једна кућа, већином на искрајку ближе улици.

Куће се праве од брвана или поплета, имају два дела: кујну и собу, осим тога имају и дивану. Кровови су већином покривени ћерамидом, а врло ретко тулузином

или сламом — висина им је средња. На кућама су једна врата, прозори су мали од хартије или од стакла, а под је од земље.

У неким кућама станују и људи и стока под истим кровом зими и то: људи у соби, а стока у кујни.

Око куће је: кош, амбар, кошар, трло и дрвљаник. Кошар служи за држање говеда у зимско доба, а прави се од 4 крива дрвета. Она се укопају дупке, затим се споје с неколико дрвета, која стоје према њима водоравно и после се око њих наслаже редом друго дрвеће. Око зграде подигне се плот, а између плота и наслаганог дрвета набаца се слама и сено, док се све не покрије. — Трло је место где бораве овце и козе, оно је ограђено плотом или трњем.

IV

Сељаци — али не сви — имају појате, које су удаљене од села од $\frac{1}{2}$ — 1 часа хода и никада се не помештају. Има их свега 200, а у 10—15 људи стално живе, у осталима пак само лети по неки станује. На њима се обично баве чобани око стоке. Граде их од брвана или су плетаре, а земља на којој су већином је својина самих сопственика.

На појатама има кош, кошар, трло, кокошар и готово сав пољски алат.

Сељани немају тако великих пашњака, да би се могли више бавити стоком. Онај који има добре паше prima на испашу и туђу стоку под кирију. —

V

Прича се да је име дошло од речи луг и да је у почетку гласило Лугница, а одатле постала Лубница. —

VI

Прича се да је село насељено из Влашке, али се не зна кад нити ко га је основао. Први су становници мора-

ли крчити шуму, која је овде била густа. Најстарије су породице сеоске: Грујинска, Бећировска, Винуловска, Благојевићка, Јовановска, Србуљска и Станићка. Село је расло умножавањем (рабањем).

Становници имају различите славе, а цело село држи заветину на Спасов Дан, Тројицу, Русалски Петак и Петров Дан.

Становници су влашког елемента, а има и српског, отуда су разлике између њих и по језику и по ношњи.

VII

Становници се највише баве земљорадњом. Најпознатији је производ сеоског рада кукуруз.

Кириџија има; у печалбу иде до десетина сељака, некад у Влашку, а некад у варош на надницу. У печалби проводе 6—8 месеци, а у надници обично недељу дана.

У селу има 4 Циганина ковача.

Село има кафану и школу — обе су зграде од тврда материјала. —

Сима Јовановић,
капелан

МЕТОВНИЦА

Положај села. — Метовница лежи у уској долини **Брестовачке реке**, на подножју коса које се протежу дуж реке, с обеју страна, те чине утисак клисуре. Налази се на друму Зајечар — Брестовачка Бања. Косе, на чијем се подножју налази село, зову се: **Сеоско брдо**, **Попово брдо**, **Спинет** и др.

По правилу река село не плави. Али се дешава, као што је било 1915. године, да га и поплави, само то бива врло ретко, — у сто година можда једном.

У селу има неколико извора — кладенаца, али ни су довољно јаки. Са њих се пије вода. Сем тога, у селу има довољан број бунара, који су ископани последњих година, те се и из њих пије вода. Речна се вода не употребљава за пиће.

Село је заклоњено од јаких ветрова. Најјачи су ветрови горњак (с. — зап.), кошави (и.) и северац. Кишу доноси редовно кошави. Горњак ведри.

Село има довољно земље за обрађивање. Налази се по потесима, званим **Тимок, Кот, Божуров поток, Цаново поље, Лунка, Сува река** и др. — Најудаљенија је Сува река (5—8 км.). — Обрадиве земље има још у местима: **Бајин поток, Кулма, Радулов поток, Јованова кулма, Самар, Попово брдо, Брчилово брдо, Србинов поток, Думбрава, Кумбурово брдо, Стрмина, Бугарово поље, Морарево поље, Спинет, Бутуров поток, Буџин поток, Белчино поље, Кожукарско поље, Копита, Запоџин, Соја, Марков поток, Станчулов крак, Милошев поток, Пчелино поље, Куратури, Цулумово поље, Поткумбурје, Кота, Драгина чука, Козарник, Рошково поље, Буданова чука, Мачкин поток, Ерски поток, Кремен, Тафлин поток, Гутулово брдо, Проданово поље, Пирчин поток и Село.** (ДИГ)

Село има пашњака — утрина. Налазе се у **Цановом пољу, Спинету и Рошковом пољу**. Спинет је уза само село, док су Рошково поље и Цаново поље удаљени 5—7 км. од села.

Сеоске шуме има у **Рошковом пољу (7 км.)**.

Земља је доста плодна, особито у **Тимоку**.

Т и п с е л а. — Село је збијеног типа, али су куће без икаква реда растурене. — Већина кућа је одсељена на појате. Од 370 кућа тек око 40—50 породица живи стално у селу.

И м е с е л а. — Нико у селу не уме да каже откуда ово име селу. Име је словенског порекла несумњиво. Постоји верзија да су ранији становници села (Срби) дали име селу **Метовница** по речи мед — бакар, кога је у околини села било много, што се види по рударским остацима. Од речи, дакле, мед — **Медовница** — **Метовница**. Према томе име је насељу врло старо.

На посебном папирићу налазимо Маринковом ручком писано:

И м е. — О имену села код данашњих његових становника ништа се не зна. У имену **Метовнице** чува се, по свој прилици, у неколико бар прошлост **Метовнице**. Два су јака, посредна доказа којим се утврђује постанак имена села.

У околини, у атару метовничком, налазе се врло многи трагови старог рударства. Нађене су читаве топионице **бакра** (па и сам бакар, истопљен). И дан-данас је **Метовница** врло примамљива тачка за рударске истраживаче. У старом срп. језику било је речи **мѢДѢ**, $\xi \alpha$ -**лѣбѣ**, *сирѣит*. У северно тимочком дијалекту речи **мед**, —и (*сирѣит*) данас нема, али да је ње раније било у народном језику, види се из речи **меденица** (бакарно звонце), која се и данас врло добро чује. Према томе, врло је вероватно да име селу долази од **мѢДѢ**. Што се данас не чује име **Медовница** већ **Метовница**, свакако се може приписати новијим насељеницима — Румунима, који су многа српска старија имена изопачили. Овај би нам доказ посредно доказивао: 1. да је раније становништво било српско, 2. да је у том времену ово место било знатно рударско место за ископавање и топљење бакарне руде (**мѢДѢ**), и 3. да је раније становништво у доцније доба замењено румунским.

Други један доказ, врло јак, био би овај. На карти Србије из прве половине 18. века (*Carte von dem Königreich Servien*), која иде уз чланак: *Serbien unter der Kai-*

serlichen Regierung 1717—1738,¹⁾ нема села Метовнице, можда зато што га у то доба уистини није било (било можда **селиште**), или га познати картограф (**O. F. von Obschelwiz Ing. Hauptmann**) случајно или из незнања изоставио. Али ако није село обележено, забележена је **Метовничка р.** — **Medownitsch Bach**. Можда се доиста у то време чула **Медовничка р.**, па се, доласком и насељењем Румуна, дотична реч извргла у Метовничка р., Метовница. А мож-

да је нова реч, образована из **мет** од **мед** (**мѣдѣ**), где **д** (по звучности) на крају речи врло често, особито у неким дијалектима, даје **т**, па се из таквог облика (кад је већ изумрло значење пом. речи) — **мет**, образовала нова реч: **Метовница!**

Јасно је, дакле, да име **Метовница** несумњиво долази од **мед** (**мѣдѣ**, *сирмит*).

(Испод овог Станојевићевог текста је, колико може да се разазна, цртеж Зањевачке цркве, рађен оловком — прим. Ј. Р. К.)

Порекло становништва и постанак села. — Од старих људи не може се ништа поуздано сазнати о пореклу првих досељеника. Памти се само да је пре 100 година у селу било свега седам кућа, од којих воде порекло **Крпетићи**, **Крачуновићи** и становници у потесу **Џулумово поље**.

Досељеници су од пре 100 и више година дошли из горњих, планинских крајева као што су **Горњаковићи** (угледна, вредна, богата и многобројна породица). **Загуље** — **Јовановићи** су досељени пре 120 година из **Горњана**, у Крајини. Породица **Србуловићи** је старином из **Д. Б. Реке**. Предак је дошао из **Д. Б. Реке** као домазет: ожењено се **Влахињом**, изродио децу, од којих су постали **Србуловићи** (**Срб—ул—**). Овакви су случајеви порумуњи-

¹⁾ Mittheilungen der K. K. Kriegs — Archivs, III B. (p. 155 — 247)

вања Срба чести. Мештани суревњиво чувају свој језик, особито женскиње.¹⁾

Досељеници се тешко разликују од старинаца. Украштањем се све изједначило, утолико пре што су им и језик, и ношња и обичаји једнаки. Ипак се старинци унеколико разликују: средњег су раста, више плави, очију живих, говора спорог, вилица развијених. Жене су ниског раста, црномањасте, пуне, са широким куковима.

Село је пре, отприлике, 120 година било јужније, на 1¹/₂ — 2 км., на утоку Брестовачке у Црну Реку. Село се иселило овде, у шуму, да би било безбедније од Турака.

У потесу **Албина (Пчелино поље)** има остатака од неке грађевине за коју се прича да је била црква.

Трагова старих гробља има свуда по атару. Мештани тврде да су то гробља појединих породица које су живе на својим салашима, па се ту и сахрањивале.

Сеоске су славе — заветиве **св. Илија и Петров дан**.

Сељаци славе разне славе. Тако **Горњаковићи** славе Митров дан; **Сурдловићи** — св. Алимпију; св. Аранђела: **Жигерановићи, Околовићи и Брзановићи**, итд. Поред тога, свака кућа слави онолико слава колико има у кући женске чељади, жена и снаха, које су принеле тој кући имање као мираз. Маколико да је ово од велике привредне штете, оно је јако укорењено као обичај.

Подаци: Миодраг Т. Петровић, управ. школе у Метовници, Бр. 70 од 16. VII 1931.

¹⁾ По причању г. Свет. Ивковића, учитеља у пензији, Слатина (у Зајеч. срезу) била је српско село, са свега једном махалом Влаха. Женидбом са Влахињама успело се да се цело село повлаши. Можда је тако нешто било и са Метовником.

НИКОЛИЧЕВО

Положај села. — Село се налази у једној падини опкољеној са свих страна брдима на 10 км. северно од Зајечара, иза **Белог брега**, на странама **Николичевске реке**, која после сваке јаче кише надолази, али не плави село.

Мештани пију воду са извора и бунара, којих је 1935. године било 55. У селу има само један јачи извор и неколико бунара. Близу села налази се и један извор топле „гвожђевите“ воде, која се сматра лековитом, те долазе људи и са стране да се њоме купају и лече од краста и назеба. О њему је Милићевић забележио ово:

„**Николичево**, село, 2 сата северно од Зајечара, има један млак минерални извор, који је сада запуштен, али му народ много долази у болестима, а особито у грозници. Тај се извор зове (**Николичевска**) бањица.

За врело ове воде прича се да је сланинама заштитено с тога што је свет, долазећи на воду, потирао ливаде онеме на чијој је земљи вода, па се за то извор растурио на више страна.

Прича се још да је некакав Турчин из Видина носио у бурадма чак у Видин ту воду, па је тамо, већ охлађену, пио лека ради“. („Кнежевина Србија“, стр. 875-876).

У Николичеву је хладније но у околним селима. Снег траје обично до Благовести (25. марта). Дувају ови ветрови: **кошава** (с истока), **горњак** (са запада), **југ** (с југа) и **в'нт арсү** (зао ветар) — са севера.

Земље за обделавање има у околини села, а особито у местима: **Мишљеновац**, **Бањица**, **Бузова коса**, **Љечица**, **Пивничка долина**, **Липовица**, **Село**, **Грмање**, **Авлија**, **Целина**, **Виноградско брдо**, **Крварник**, **Селиште**, **Чукарица**, **Средњик**, **Сараково** и **Копита**. Земља је доброг квалитета. Највише се сеје кукуруз, стрмнине мање.

Утрине су у местима: **Ковилова чука**, **Каменац**, **Селиште**, **Село**, **Средњик**, **Попова чука**, **Чукарица**, **Ковило**

во поље, Љечица, Копита, Грмање, Липовица, Крварник, Целина, Мишљеновац и Сараково.

Шуме су у местима: Грмање, Авлија, Љечица, Копита, Чукарица, Крварник, Мишљеновац, Липовица, Каменац, Бузова коса, Селиште, Виноградско брдо, Целина, Драгојевића коса, Попова чука, Сараково, Ковилова чука, Средњик и Међу потоци. У Љешици је сеоска шума.

Тип села. — Николичево је село врло збијеног типа, није подељено на махале. Кроз средину села пролази пут дуж кога су куће колико-толико ушорене. Године 1899. било их је око 160.¹⁾ У средини села су школа, општинска кућа и механа. Сељаци имају разна презимена, као: **Чокањешћи, Рајоње, Драгојешћи, Крчмарешћи, Милоње, Сеизоње, Јоргешћи** итд. Задруга је мало. Највише у једној кући има до 15 душа.

Куће са двором ограђене су плотом од прућа и трња. Граде се од брвана и плета, и то соба од плета а кујна (кућа) од брвана. Раније су куће покриване сеном а сада ћерамидом. Кровови су обично ниски. Врата су једна, обично окренута југу. Димњаци су од цигле са белим и црвеним шарама. Прозори на собама су мали и од хартије или стакла. Под је земљан.

Поред куће у двору су: кош, штала и кошара за стоку, кочина за свиње, кокошар и дрвљаник.

Окућнице око куће нема много.

¹⁾ Према опису села свештеника рготинског Николе Поповића од 31. марта 1899. год. и према његовим допунама бр. 235 од 31. маја 1899. год. које су дошле као одговор на писмо др Јована Цвијића од 13. маја исте године

Из извештаја бр. 2591 од 30. децембра 1935. год., који је по наређењу среског начелства бр. 34585 од 6. децембра исте године сачинио и послао среском начелнику у Зајечару деловођа општине николичевске С. Ђ. Ђорђевић, а потписао га и председник општинске управе Мар. Калиновић, види се да је Николичево крајем 1935. год. имало 225 на десној и 39 кућа на левој страни Николичевске реке.

Више од половине сељака имају колибе удаљене од села до 3 км. Оне се помештају због торине. Граде се од брвана и прућа. Поред њих су торови, трла. На њима борави по који старији из породице и које дете ради чувања стоке. Стока се напаса по приватној и општинској утрини.

Пивнице су у виноградима ван села, али су почеле већ да се растурају.

И м е с е л а, — Први који се овде доселио звао се, веле, **Никола** и по њему се прозвало село **Николичев**.

П о с т а н а к с е л а и п о р е к л о с т а н о в н и ш т в а. — По казивању најстаријих људи село је засновано пре једно 150 година.¹⁾ Мештани причају да су њихови преци дошли из „преко Дунава“, из Угарске, но сва је прилика да су се доселили из Ердеља, и то због незахваћене земље. Најстарија је породица **Крчмарешће**, чији је оснивач Никола (в. **Име**). Старе су породице још: **Рајоње**, **Милоње**, **Сеизоње** и **Јоргешће**. Оне данас захватају средину села. По причању, овде где је сада село била је некад гора, па су се први становници углавном бавили сточарством. Касније су шуму искрчили и посветили се више земљорадњи. Село је расло прираштајем; има само два досељеника из оближњих села. Људи из Николичева обично носе одело од бела сукна, па се и по томе разликују од становништва околних српских села.

С. Грбић је о живљу Николичева записао следеће: „Насељено је румунима **унгурјанима**. Предање код њих живи да су се доселили из **Алмаша**.

Унгурјани се разликују од царана у језику. Наиме унгурјани умекшавају извесне сугласнике, особито — **т**,

¹⁾ Вук је забележио: **Куличево** („Даница“, 1828.; в. и М. Ђ. М.: „Кнежевина Србија“, стр. 918)

испред меких вокала (**е, и**): **фрате** = **фраће**; **лапте** = **лапће**. Царани не врше ово умекшавање: **лапте, фрате**. Поред тога унгурјани умекшавају **ч** у **ш**: **ше вре?** — док ће царан: **че вре?**

Царани су, тврди уч. Буд. Марјановић, и Власи у Зајечару и Грљану”.

Николичево је првобитно било засељено у **Селишту**, 2 км. од места на коме се данас налази и где је сада општинска утрина. Раселило се одатле због погоднијег места **Николичевске реке**. Осим њега, постоји и једно друго, тзв. **унгурјанско селиште (Унгурањаска)**, повише села на 3 км., које је расељено због „чуме“. Поред оба селишта постоје стара гробља. Садашње гробље је северно од села, према **Селишту**.

Мештани се углавном баве земљорадњом и сточарством. У селу има један механџија, који ради и земљу. По неко од сељана иде у печалбу, најчешће у Румунију, и то по пола године или годину (1899). Зарађују месечно по 20—30 дина.

У годинама пред други светски рат у селу су постојале кредитна и потрошачка задруга које су бројале око 120 чланова.¹⁾

Број кућа у селу по славама је следећи: св. Василије 1 кућа, св. Јован 4 к. (**Рошкићи**), св. Параскеву (Петковица) 94 к. (**Симоновићи, Павловићи, Драгићи, Траиловићи, Јевтићи, Стојановићи** и **Илићи**), Митровдан 33 к. (**Јоргешћи, Рајићи, Димитријевићи** и **Ницуловићи**), св. Бурџиц 1 к., св. Арханђел 92 к. (**Калиновићи, Костићи, Динићи, Фируловићи** и **Драгојевићи**) и св. Никола 39 к. (**Катићи, Јоновићи, Сеизовци, Траиловићи, Лападатовићи, Петковићи** и **Младеновићи**). Сеоске су славе: Спасовдан (у **Авлији**), Духови (на **Виноградском брду**) и Петровдан (у **Целини**).

¹⁾ Према подацима из недатираног описа села управитеља основне школе николичевске Божицара Ђорђевића.

У ратовима од 1912—1919. године из Николичева је погинуло или умрло 93 ратника. Њима до 1935. године још није био подигнут споменик.

ОШТРЕЉ

П о л о ж а ј с е л а — Село је на брду, неких 350 метара удаљено од **Црне реке**, која протиче кроз Кривељ, па је зову и **Кривељска река**. Она не плави село ни ти причињава какве друге штете.

У селу се пије изворска и чесмена вода, мање бунарска. Постоји један велики извор у засеоку **Бањици**, а у селу је 1935. године било 20 бунара и 3 чесме.

У Оштрељу је хладније нег оу околини, јер је село на висини и ветрометини. Дувају ветрови: **кошава** са истока, **север** са севера, **горњак** са запада и **југ** са југа.

Село оскудева у обрадивој земљи. Њиве су у потесима који носе имена: **Коста Сатүлүј**, **Ваља маре**, **Селиште**, **Дос**, **Падина Сатүлүј**, **Голаја**, **Ваља мик**, **Село**, **К'нтү изворүлүј**, **Стари виногради**, **Балу Стүтиње**, **Луково**, **Бањица**, **Огашү Балан**, **Огашү кућаску**, **Пенбал**, **Облеж**, **Стана бара**, **Огашү небељи** и **Балу маре**. Земља је слабо родна.

Пашњаци су у местима с овим називима: **Селиште**, **Коста Сатүлүј**, **Дос**, **Село**, **Ваља маре**, **Падина Сатүлүј**, **Голаја**, **Облеж**, **К'нтү изворүлүј**, **Огашү небељи**, **Тилва**, **Балу Стүтиње**, **Луково**, **Бањица**, **Огашү Балан**, **Стари виногради**, **Стана бара**, **Огашү мик** и **Падина Ракита**.

Шума има у местима званим: **Дос**, **Падина Ракита**, **Селиште**, **Ваља маре**, **Огашү Балан**, **Тилва**, **Бала Стүтиње**, **Огашү кућаску**, **Пенбал** и **Огашү небељи**.

Село има појате у местима: **Голаја 15**, **Бањица 10**, **Ваља мик 1**, **Ваља маре 12** итд., укупно око 113 (1935. године).

У атару Оштреља има налазишта племенитих метала. О томе говори и Милићевићев запис: „ . . . у реци **оштрељској** . . . има злата у **трахит туффу**; . . . “ („Кнежевина Србија“, стр. 877)

Тип села. — Село је изразито збијеног типа и има 186 кућа (1931. године).¹ Причају да је раније, пре сто и више година, било уза саму реку, код **Бекеранове воденице**, али да се одатле изместило због честих поплава. Заселак **Бањица** је на 2 км. од села. Три породице из села отишле су на своја имања и живе стално на поја-тама.

Име села. — Нико од мештана не зна било шта поуздано да каже откуд селу ово име.

Постанак села и порекло становништва. — Сем нагађања, сигурних података о времену и начину постанка села нема. Један стари човек из Оштреља причао је 1931. године учитељици Милици Јовановић да становници села потичу од досељеника из места зв. **Арвач**, близу Темишвара.

За најстарију породицу сматрају се **Јоновичи**.

У селу се славе: Бурђевдан, св. Алимпија, св. Јован, (2 куће), Мала Госпојина (4 к.), св. Петковица (69 к.), Митровдан (2 2к.), и св. Никола (74 к.) — 1935. године Сеоске су славе Спасовдан и Петровдан.

Гробље је у месту зв. **Огашу Сатудуј**. Изгледа да усред села постоји старо гробиште, јер се приликом копања бунара и темеља за куће ископавају давнашњи гробови, људске кости, остаци од крстова и надгробно камење, а римски новац се налази понекад и при орању.

¹) Према подацима из извештаја бр. 135 од 9. јуна 1931. год. који је по акту среског начелства бр. 11999 од 24. марта исте године сачинила и послала начелнику среза зајечарског учитељица основне школе у Оштрељу Милица Јовановић. (На полеђини овога извештаја стоји оловком написана бројка 22, — можда је то ознака Маринка Станојевића за редослед овога села у књизи).

У ратовима од 1912—1919. године погинула су или умрла 52 ратника из Оштреља. Њима је у селу подигнут скроман споменик.²⁾

ПРЛИТА

П о л о ж а ј с е л а. — Прлита је на обема обалама истоимене реке и **Бујковог потока**, који утиче у **Прлитску реку** у средини села. Село је издужено у правцу исток-запад. Река, особито поток, при великим кишама плаве село. Поток нарочито засипа баште.

Близу села налази се, испод **Вршке Чуке**, јак извор звани **Језеро** (недалеко од царинарнице на бугарској граници). Осим њега, постоје јачи извори **Дугој** и **Барбароша** (испод **Кремениша**). Пије се углавном изворска вода. Село је опкољено са свију страна брдима, те је овде топлије него у околини.

Најјачи и најхладнији ветар јесте источни ветар — **кошава**, а дува и западни ветар — **горњак**, који доноси олују и град.

Обрадиве земље има у потесима: **Село**, **Пентру чуци**, **Дрењак**, **Периш**, **Мала чука**, **Гробље**, **Копривар**, **Испод Мале чуке**, **Граница**, **Испод Велике чуке**, **Над Кремениш**, **Под Кремениш**, **Тимок** и **Петриш**. Земља је средње родности.

Пашњака има мало и углавном су на местима: **Мала чука**, **Између чуке**, **Граница**, **Периш**, **Село**, **Пресек** и **Кремениш**.

²⁾ На основу извештаја бр. 1765 од 1. јануара 1936. год. који је по наређењу средског начелства бр. 34585 од 6. децембра 1935. год. саставио и послао начелнику среза зајечарског деловођа општине оштрељске Н. Вучић, а потписао га и председник општинске управе Мар. П. Јеремић.

Шуме се налазе на местима званим: **Копривар, Пресек, Мала бука, Вршка Чука, Гробље, Периш, Велика чука, Граница, Мала чука и Крениш.** То нису велике шуме већ више шумарице, зване „**туфри**“. Раније је било добрих шума, али су их исекли Бугари за време окупације у првом светском рату.

Тип села. — Село је збијеног типа и не дели се на махале, а куће су груписане поред Прлитске реке у дужини од неких 800 метара. Године 1899. село је имало 80 кућа. Доцније су се поједине породице селиле на своја имања, тако да је 1931. године Прлита имала у селу око 35 кућа и неколико група кућа ван села, и то у местима: **Испод Велике чуке** (око 20 кућа), **Испод Мале чуке**, према **Бремзи** дуж косе (око 20 к.) и у **Тимоку** (око 35 к.).¹⁾ Године 1935. на левој страни Прлитске реке било је 90 а на десној 45 кућа.²⁾ Горњи крај села најгушће је насељен.

Име села. — Прича се да је у старо време, пре 100 до 150 година, кад је место засељено, село више пута од Турака било **прљено**, тј. паљено (јер је ту, у густој шуми крај пута видинског, било хајдучко гнездо), те су се одатле морали селити у **Влашки дол**, $\frac{1}{2}$ часа западно. Ни ту нису могли опстати јер су били изложени још јачим нападима Турака, а нису ни воде довољно имали. Напусте и то место и врате се на првобитно, где

¹⁾ Према подацима из описа села бр. 220 од 11. новембра 1931. год. који је на основу акта среског начелства бр. 33973 од 14. октобра исте год. урадио и послао начелнику среза зајечарског управитељ основне школе прлитке Ст. Петровић.

²⁾ На основу података из извештаја бр. 2099 од 24. децембра 1935. год. који је према наређењу среског начелства бр. 34585 од 6. децембра исте године сачинио и послао начелнику среза зајечарског деловођа општине прлитске Јов. П. Макуловић, а потписао га и председник општинске управе Ј. Костадић.

су били прљени. Отуд им, веле, и име селу дошло — **Прлита** (код мештана, Влаха, чује се и **Прљита**).¹⁾

О имену и постанку села прлитски учитељ Ст. Петровић записао је 1931. године, између осталог, следеће:

„Отприлике пре 200 година, вероватно услед турског насиља, 15—20 породица из два-три села (од којих се једно звало **Буковец**)²⁾ с бугарске стране, близу Дунава, доселило се у подножје Вршке Чуке. Непознато из којих разлога, они су се спустили према Грљану. Али, пошто су ту наишли на нетрпељивост од стране Турака, преселили су се у Лубничку реку. Затим — преко Тимока близу Вел. Извора, па им је потом дато место од стране Турака у самом селу.

Приликом неке „седељке“ убијен је један изворски момак. Сумња је пала да су убиство извршили досељеници — Власи — па су настале и претње. Поплашени, Власи побегоше у правцу Вршке Чуке и склонили се у густе шуме у подножју њеном. Изворци сазнадоше да су Власи побегли и населили се код „прлене воденице“. Отуда и — **Прлита**“.

Постанак села и порекло становништва. — У вези са постанком села стари људи причају да су се најпре доселили **Чокојци**, негде из Румуније, али се не зна тачно када. Њихове су куће и данас на најбољем месту у средини села. У старе се породице убрајају још: **Алмаџанци**, **Баловражиновци**, **Кесеровци** и **Буковци**. Они су дошли уједанпут. **Алмаџанци** су из Ердеља, **Баловражиновци** су Цигани, коритари, и за њих се не зна одакле су, **Кесеровци** су из Бугарске (из околине Софије), а **Буковци** су пореклом Срби из Валакоња, у бољевачком срезу. Вели се да су сви они са турског насиља оставили своја стара седишта и овде

¹⁾ Вук је забележио **Прлиш** м. **Прлита** („Даница”, 1828.; в. и код М. Ђ. М.: „Кнежевина Србија“, стр. 918).

²⁾ Од њих је данашња породица **Буковићи**.

засновали село. Од њих је село расло умножавањем, а касније и досељавањем. Тако су се **Аловјани** доселили из Халова (које је раније припадало Бугарској), а **Станчуловци** из Грљана.

У језику, ношњи и обичајима међу становницима Прлите нема никакве разлике. Сви говоре влашки и носе влашко одело.

Мештани се претежно баве земљорадњом и сточарством. У руднику каменог угља „Вршка Чука“ ради само 10 људи из Прлите за надницу од 5 до 8 гроша, и то о својој храни. Занатлија у селу нема. Поједини сиромашни сељаци иду у печалбу у Румунију; полазе месеца марта а враћају се крајем октобра. Тамо имају плату од 15 до 30 дин. месечно, са храном.¹⁾

Куће у селу су брвнаре, обично са једном собом, кујном и подрумом. Покривене су ћерамидом, ређе сеном или шашом. Већина кућа има доклат. На кућама су по једна врата. Прозори су стаклени, а под је земљан. По неки зими у подруму затвара стоку. Свака кућа има окућницу од баште и воћњака.

Двор је ограђен летвама, пружењем или трњењем. У двору су: **кош**, **свињац**, **кошара** и **кокошарник**.

Ако сељак има на једном месту мало више земље, он ту подигне појату, кошару за крупну стоку, а у летње доба и трљак за овце. У појати пребива у свако доба године по један члан задруге који стоку чува и храни. Појате су од брвана и у свему налику на куће, а удаљене су највише до 2 сата хода од села. Лети скоро сви сељани станују на појатама.

Чокоји, **Баловражиновци** и **Аловјани** славе св. Арханђела (око 70 кућа), **Алмаданци** Митровдан (6 к.), **Кесеровци** и **Буковци** св. Николу (30 к.), а **Станчуловци** св.

¹⁾ Овај пасус је, као и добар део текста, према подацима из описа села бр. 234 од 1. фебруара 1899. год. који је израдио и послао Географском заводу Велике школе у Београду свештеник великоизворски и прлитски Данило С. Станојевић.

Параскеву (око 15 к.)¹⁾ Сеоска је слава летњи св. Никола (22. маја). Село има заветине: Духови (на месту зв. **Језеро**) и св. Прокопије (на месту зв. **Стари виноград**).

Гробље је изнад села, на висоравни.

У ратовима од 1912—1919. године погинуло је или умрло 40 ратника. Њима је у селу подигнут споменик.

Старине. — На **Вршкој Чуки**, југоисточно од села за $1/2$ часа, налазе се трагови од градића из римског доба, а такође и у **Влашком долу**, северозападно од села за $3/4$ часа.

Милићевић је записао:

„На врху **Вршке Чуке** био је стари градић коме се не зна ни постање ни историја, а ни име које је носио док је био пун народа“. („Кнежевина Србија“, стр. 881)

Код лицејаца налазимо:

„Вршка Чука је покривена кречним каменом.

О **Кули** се мисли да је кула Југа Богдана, где је седео са својом сестром **Видом**, која је зидала **Видин**.

Причају да је на врх **Вршке Чуке** било некакво село; ми не могосмо приметити никаквих знакова од зидина, тек толико видесмо на два места баш при врху **Чуке** набацано камење око целог врха као некаква ограда. После кише налази се овде сребрних и златних новаца, има и других ствари, каквих смо више видели у наших званичника на **В. Чуки**“ („Пут . . .“, стр. 97)

Старо гробиште налази се у самом селу, у долини **Прлитске реке**.

¹⁾ Према подацима Ст. Петровића из 1931. год., а према подацима Јов. П. Макуловића из 1935. год. од укупно 135 кућа, колико је село тада имало, св. Арханђела слави 108 кућа, св. Николи 20 и св. Митровдан 7.

РГОТИНА

Положај села. — Село је на Рготској или, како је још зову, Белој реци.¹⁾ Већи део села је на левој обали, северно од реке. Река плави покаткад село, особито куће које су близу њених обала.

У селу се пије вода поглавито из бунара. Године 1935. било је у Рротини 391 приватних и 19 јавних бунара, укупно 410. Има и извора: Адровац, Дулан, Радојкин извор, Живуловски извор и Пунковићев извор.

Дувају ветрови: северац са севера, горњак са запада, југ са југа и кошава са истока.

Обрадиве земље има доста око села, а највише у местима: Равниште, Река, Миљановац, Коса, Чука, Вртача, Толовац, Рүјиште, Царина, Црквиште, Драгуљевац, Топоље, Петковац, Доњи Магүшевац, Љечица, Заграбе, Шљивар, Селиште, Бара, Мртваја, Кладенчић, Село, Градеж, Пужар, Облока, Мајсториште, Липовица, Део, Петровац, Јабучар, Осојна, Горњи Скапеј, Средњик, Пајосак, Турске њиве, Нерезина, Лесковити поток, Коњарник, Котлина, Рготински поток, Магүра, Нељиште, Цаккин рт, Широки рт и Брана. Земља је јако плодна, особито она око Рготске реке. Сеје се поглавито кукуруз.²⁾

¹⁾ „Рготинску реку као што је познато, чине ове реке: слатинска река, која извире више села Бора; кривељска река, која извире у Црном вр'у и бело речка река која извире више села Луке под Столом. Више рготске клисуре, стапају се ове речице, и одатле чине рготску реку која под тим именом утиче у Тимок, испод села Вражогрнца.“ (Јовановић К. Д.: „Црна Река“, стр. 5)

²⁾ Код лицејаца налазимо запис:

„Од утока слатинске реке савијемо на југоисток преко путог и оголићеног земљишта те сиђемо у Тимочко-зајечарску долину. Баш на уласку беше једно велико богато село Рготина (преко 500 кућа); све куће лепо начињене и покривене ћерамидом. Становници су... мирољубив народ. —

Долина у коју сад уђосмо беше у почетку уска, после се ширила све више. Кукурузи бејаху особито добри, а овде им је

Утрине су углавном на местима: Плажевина, Доњи Магүшевац, Велики врх, Букова глава, Трнавачка коса, Магүра, Кошүтина падина, Руна, Пужар, Нерезина, Рујиште, Облока, Уски рт, Липовица, Рготински камен, Гола главица, Трњак, Мајсториште, Средњак, Петковац, Црвењаја, Морсеј, Илина страна, Коњарник, Гротар, Градски поток, Остра главица, Сүварија, Градиште, Јелашничка коса, Цветкова пољана, Каменац, Дүк страна и Котлина.

Шүма има на местима: Букова глава, Средњик, Нерезина, Миљановац, Кладенчић, Облока, Коса, Горњи Магүшевац, Градски поток, Трнавачка коса, Селиште, Дүк страна, Сүварија, Чүка, Рујиште, Морсеј, Осојна, Цакин рт, Поточић, Мајсториште, Црвењаја, Кошүтина падина, Велики врх, Каменац, Горњи топољар, Скапеј, Граница, Горње Талово, Коњарник, Котлина, Илина страна и Кључ. Гора је: горүнова, церова, граничева и букова.

У атару Рготине има кварцног песка и рудних налазишта. Милићевић је забележио:

„У Рготини, близу села, находи се „калцедон“, у реци пак рготској, и у потоцима: ћүковачком, и марковачком, испирано је некад злато.“ („Кнежевина Србија“ стр. 877)

Код Милићевића такође наилазимо на податак да брусног камена „има у селу Рготини“ (Ibidem, стр. 878)

Т и п с е л а. — Село је збијеног типа. Куће су унеколико груписане око друма Зајечар — Неготин. Поједини крајеви у селу називају се: Слана бара, Гола главица, Горња маала, Бачиште, Скапеј, Кључ и Црневна. Најгүшће је насељена махала Скапеј.

управо најбоље место. Од јучерашње и јутрошње кише модрио им се чисто лист. Овде га сеју обично на врсту и то све по два-три зрна заједно. Посао малко приметнији али бољи него бацање и сијање насумце како се у многим крајевима код нас ради. Кад је на врсту, лакше га је и окопати, и брати и посећи шаш.“ („Пут. . .“, стр. 80)

Године 1899. у селу је било 440 домова.¹⁾

Задруга у селу има мало. Највећа има до 12 душа. Двор је најчешће ограђен каменим зидом, ређе плотом.

Куће су на крају дворишта и граде се од плета, ћерпича и камена. Унутрашњост куће дели се на собу, ћелер и кујну. Многе куће имају доклат. Има их доста и са по двоја врата. Кровови су ниски, покривени ћерамидом и црепом. Прозори су већином од стакла, а под је од цигле или набијене земље.

Колиба у атару села било је 1899. год. око 50. Поред њих су трла за загварање стоке.

Пивницу је раније имала готово свака кућа у винограду, али су их Турци у рату од 1876. до 1878. год. све погорели, а винограде је сатрла филоксера.²⁾

И м е с е л а. — Причају да је Рготина добила име по човеку који ју је први заселио. Он је дошао, веде, после друге сеобе становништва из старе Србије у Аустроугарску, где је боравећи чуо и научио неке немачке речи, као „ер гот“ (Herr Got), па је то овде после као узречицу употребљавао. Сељаци га стога прозову деда **Јергота**, а по њему је и село названо **Рготина**.) Његови потомци и данас се зову **Ргоћанчићи**.

О постанку имена села има и других тумачења. Тако је о томе Милићевић записао следеће:

„Више села Рготине, на брду **Кривој Коси**, има други градић, који је већ јако порушен. **Г. Угриновић**, прота зајечарски, тврди да се тај замак у старо време звао грчки „Град Аргос“, и да је од тога постало селу име: **Рготина**“ („Кнежевина Србија“, стр. 879—880)

¹⁾ Према податку из описа села од фебруара 1899. год. свештеника рготинског Стевана Милошевића.

²⁾ Да је овај крај одувек био на гласу по добром вину има спомена у старијој литератури, на пр.: „Добро вино из Рготине, Вражогрнца и Трнавца.“ („Год.“, IV, стр. 226)

У вези с овим Милићевићевим записом Драгољуб К. Јовановић у свом раду „Црна Река“, говорећи о имену **Рготина**, у напомени додаје још ово:

„На стр. 880 свога дела, г. Милићевић, цитира казивање г. Угриновића, проте зајечарског, који доводи назив села Рготине у свезу са некаквим старим грчким градом Аргосом, чије се развалине, вели, и данас виде више села Рготине, на брду **Кривој Коси**. Град није био на Кривој Коси, већ сниже, доле, а на самој коси, с једне и друге стране стоје развале од стражара, које су из римског доба. Неколико стрела и парчади од копаља, што је ту ископано, има и у нашем музеју. Налазе се и римски новци.“ (Црна Река“, стр. 9)

Постанак села и порекло становништва. — О постанку села Рготине постоје разне верзије. Једна од најраширенијих је: да је село првобитно било насељено под именом „**Толовица**“ у месту сада званом „**Толовац**“. Одатле је становништво расељено и највећи део је отишао преко Дунава и засновао село **Долово** код Панчева. Рготинском свештенику Стевану Милошевићу причао је око године 1859. учитељ рготински Димитрије, који је био родом из поменутог села Долова код Панчева, да је од својих старих чуо „да су досељени из Србије 2 сата од Зајечара из села Долова“.

Село је раније било на месту које се данас зове **Драгуљевац**. Одатле се померило ближе ка **Рготинској реци** и садањем месту. Јужно од села, на међи атара општине рготинске и вражогрначке, такође постоји једно селиште, то се место тако и зове: **Селиште**.

Становништво углавном потиче са југа Србије, „из косовског вилајета, из села Сенице“, одакле је пребегло услед зулума турског. Овде су морали крчити земљу да би је могли обрађивати.

За најстарији род држе се **Ргоћанчићи**. Они се сада већином презивају **Богићи**. Дошли су, као и **Омољчићи**, са **Хомоља** и првобитно су били насељени у **Драгуљевцу**.

Живуловци су са Косова, **Бугарчићи** из Бугарске. Има нешто досељеника и из Румуније.

Пишући о досељеницима са Косова Д. Јовановић бележи и ово:

„Осим ових косовљана у Вражогрнци, Звездану, Рготини и Белој Реци, (велика српска села), има у том крају и таквих породица, које су се доселиле, по причању, из Славоније. О њиховом досељењу постоји опет оваква традиција у селу Рготини.

Од прилике, по казивању, пре патријарха Црнојевића, дође у Црну Реку из Славоније, (по другима из Хрватске), некакав „Хергот“ са више породица. Пошто је, веле, најпре прошао и прегледао сав предео у наоколо до Тимока, који је био тада махом пуст, њему се допадне за живљење клисура изнад села Рготине и то поглавито због шуме, и он се ту стани. Другима пак од истих дошљака, које је он довео, више се опет допадне место, где је данашње село Вражогрнац, и они зажеле тамо да се настане, јер је и тај крај као и рготски био пуст. „Па идите — рекао им је Хергот — у оно вражје грне, кад вам се тамо више допада, а ја ћу овде остати.“ Отуда се после прозове село „Вражогрнац“, које и данас носи исти назив.¹⁾ Доцније се досели још више породица из Косова, које знају да им је тамо старина и да су отуда дошле. Хергот пак после неког времена спусти се са својима ниже клисуре, и стани се онде, где је данас село Рготина, која од њега носи свој назив. И сада има у истом селу велика породица, што се зове „Ргоћани“, за разлику од других породица, које су познате под другим именима. После Ргоћана дошли су „Станичићи“, из Салаша

¹⁾ У свом раду „Антропогеографски преглед Тимочке Крајине“ („Зборник . . .“, књ. IV, стр. 59) М. Станојевић, међутим, пише:

„За села Рготину, Вражогрнац и Трнавац зна се сада поуздано да су се доселили из истоимених села, управо заселака: **Вражогрница, Трнавац и Рготине**, која се сада налазе у Постењској општини, срезу Дежевском, код Бурђевих Ступова.“

крајинског, а за овима, од прилике пре 150 година, породица „Драгүтинци“, из сеничког краја, у данашњој Старој Србији, или доцније прозвани по Живулу, свом претку „Живуловци“. Они се данас највише тако зову. Међу тим као и остали Срби у Крајини, ни у чему међу собом не разликујући се, познати су под пределским именом „Косовци“.

Неће бити без интереса, ако наведемо још и ову традицију, која се очувала у породици истих Драгүтинаца, из доба, док су живели у сеничком крају, и да кажемо нешто и о узроку њиховог пресељења.

У њиховој задрузи, причају, било је једанаесторо ожењене браће, а за дванаестог најмлађег испрошена девојка. Тада је постојао обичај, да девојка под прстеном махом проведе по годину и више дана, па тек после олази момак са сватовима и води је из куће. Десио се случај, да се други момак загледао у испрошену девојку Драгүтинца, а и тај се момак девојци више допадне, па се зарекну обоје да ће се узети. Кад је по обичају дошао свећеник кући младожењиној да сврши акт венчања, (јер су се крили при венчању од Турака), увређени Драгүтинац, убије из пушке и младу и младожењу. То би узрок, те се старешина породице Драгүтинаца из бојазни од Турака, крене одмах са свом својом чељадом и стоком, и бежећи, веле, незнано куда преко планина, све странпутицама, дође до под сам Ртањ у село Мүжинци. Ту су Драгүтинци неко време провели, па одатле крену се многи даље, а неки од њих и остану. За тим добу у село Мирова, мислећи овде да се стане; али им се не допадне живети под мртвином Ртња, те тако оставе и ово место и добу у Јабланицу, источно од Мирова. Неки од задругара не хтедну ићи из Мирова: јер су заволели то место највише због паше. У Јабланици су се најдуже, како причају, задржали. Но мислећи, да ће наћи још даље ако пођу на другом месту боље и родније земље, крену се источно, и по казивању њиховом, на неколико го-

дина пре Пазвандијине буне, стане се сниже села Рготине од прилике онде, где је данашње сеоско гробље, које се место по њима прозове „Драгуљевац“, па и данас се тако зове. После кратког времена настане се сви на једном месту у Рготини, ту подигну куће, запате стоку, и пошто су били вредни, заимају се брзо. Њихова породица је и данас, као и у оно време, једна од већих и вићенијих у читавој Црној Реци.

Драгутинци су били не само добри земљорадници, но и занатлије као: дунђери и качари. Они су у то време радећи занат често одлазили у Крајину и преко Тимока у видинску нахију, и тамо пробавили по читаво лето, а на млаћима остављали рад у пољу. Десило се једном, кад су њих петорица из куће били на страни, да некакав трговчић Цинцарин дође у село, где је продавао, поред остале друге робе, и пауново перје, којим су се у оно доба радо китиле женске. Жена једног од истих Драгутинаца, завара очи Цинцарину и украде му једно перо. Но по што је та роба, по казивању била кужна, то се деси да се разболи и одмах иза тога умре, а за њом и њене четири јетрве. Кад су се браћа вратила с пута, нађу кућу у црно завијену. Један од њих, од жалости, и то најмлађи, остави кућу, пређе преко Тимока, и на једном чифлуку турском загледа се у кћер јединицу неког Влаха, који је ту живео, па се са њом венча и остане да живи у кући заједно са својим тастом. Пошто су тога Драгутинца звали Косовцем, то се по њему прозове и село „Косово“. Оно је на десној обали Тимока, у кнежевини Бугарској, сниже села Трнавца. И данас, и ако се у породици овог Драгутинца говори влашки, слави се породична слава св. Лазар, а знају и то, да су у сродству са оним Драгутинцима у Рготини, Мирову и Мужинцима.“ (Јовановић К. Д.: „Црна Река“, стр. 11)

Мештани се највише баве земљорадњом и сточарством. Међу њима има и мајстора: зидара, дрводеља, каменорезаца итд. У печалбу не иду.

Године 1899. било је у селу и 6 кућа Цигана, ковача, који говоре српски.

Број кућа по славама 1899. год. био је: **Ргоћанчићи** славе св. Николу (18 кућа), **Станичићи** св. Јована (51 к.), **Јовкићи** св. Јована (30 к.), **Живуловци** св. Лазара (21 к.), **Цветићи** св. Бурђиц (15 к.), **Поповићи** св. Лазара (4 к.), **Бачарићи** св. Николу (19 к.), **Омољчићи** св. Бурђиц (15 к.), итд. (подаци Стевана Милошевића). Тај број је 1935. год. изгледао овако: св. Николу слави 147 домова, св. Бурђа 96, св. Лазара 42, св. Тому 18, св. Алимпија 4, св. Вартоломеја 2, св. Јована 140, св. Арханђела 50, св. Јована Златоустог 28, св. Параскеву 12, св. Митровдан 7 и св. Архиеереја Стевана 1 дом.¹⁾ Сеоска слава је Пророк Јеремија, а црквена слава је Велика Госпојина.

У цркви рготинској постоји и један натпис који дајемо у препису Душана Лукића:

„Овај храм успенија Пре. Богородице освећен је 1840 год 15 августа од епископа неготинског г. Доситеја за време владе књаза **Михаила** и свештеника рготинског **Марка Милошевића** 1876 год. у српско турском рату изгорео је по други пут освећен 1881 год 15 августа од епископа неготинског г. **Мојсеја** за време владе краља **Милана I** и свештеника рготинских **Стевана** и **Станоја** браће Милошевића.“

Гробље је на источној страни села.

У ратовима од 1912—1919. год. погинуло је или умрло 142 ратника из Рготине. Одмах по ослобођењу њима је подигнут споменик у црквеној порти.

Старине. — На 1 км. испод села налазе се развалине римског града, одакле људи непрестано вуку камен. Ту су раније налажене и плоче с латинским нат-

¹⁾ Према подацима из извештаја бр. 5233 од 31. децембра 1935. год. који је по наређењу средског начелства бр. 34585 од 6. децембра исте године израдио и послао начелнику среза зајечарског деловођа општине рготске — потпис нечитљив.

писима. По зидинама чији се трагови још виде поред града може се претпоставити да је ту било неко насеље. Говорећи о Вражогрнцу већ смо цитирали Милићевићев запис који се односи на овај град:

„У пољу испод села **Рготине**, 2 сата на север од Зајечара, више села Вражогрнца, имају развалине од некаквог старог града, које се зову **Грдиште**. Сад су туда њиве и ливаде.“ („Кнежевина Србија“, стр. 879) За **Грдиште** Ргоћани причају да је ту била некада римска караула.

Изнад села на око 5 км. налазе се на једној високој стени зв. **Рготски камен** остаци од другог једног старог града (о коме говори и Д. Јовановић). На **Цидовској главици**, близу овог утврђења, могу се наћи гвоздене стреле, или како их мештани зову: „**циде**“.

Осим ова два градића, остаци римских утврђења постоје на местима **Црквиште** и **Равниште**, а такође и трагови тзв. „**Трајановог пута**“, који је водио преко **Косе**, источно од села.

Фрагменти опеке, грнчарије, нешто од оружја и римски новац (понекад и златан, зв. **шљивак**) налазе се, поред поменутих места, и у селишту **Толовцу**.

Остатака старог гробља има у самом селу, на месту зв. **Црневна**, и на једном месту у **Толовцу** које Ргоћани зову „**Незнани гробови**“.

СЛАТИНА

Положај села. — Село се налази на **Борској** или, како је још зову, **Слатинској реци**.¹⁾ С леве стране реке је 204 а с десне 139 кућа. Кад нађење услед

¹⁾ „Слатинска река протиче кроз једну провалу у тим кршевима примивши мало пре утоку Буковичку реку и Белу реку.“ („Пут. . .“, стр. 79)

бујица, река плави поједине куће и односи ограду. Наноси штете и сеоском имању јер је њена вода, због испирања руде у Бору, пуна пирита, који шкоди растињу. Особито су се воћњаци поред реке почели нагло сушити.

У селу дувају: горњак са запада, кошава са истока и југ са југа.

Пије се махом бунарска вода, мање са извора. Бунара има око 200, а извора три: код **Журкоња**, код **Уроша Јанковића** и код **Шћубеја**.

Земље за обрађивање има у местима: **Балу маре**, **Ваља маре**, **Огашу Барулуј**, **Думбрава**, **Рукијавица**, **Огашу маре**, **Кулма**, **Стари виногради**, **Тилве**, **Грчава**, **Балу Кусакулуј**, **Кумја**, **Ваља Сатулуј**, **Малазија**, **Флам'нда**, **Субаја**, **Краку Перњак**, **Кровање**, **Кусак**, **Калиник**, **Тапија**, **К'нту Вилијор**, **Дупа Кулме**, **Краку србеску**, **Краку Николчи**, **Краку Бусијок**, **Копита**, **К'нту Барулуј**, **Чока попи**, **Трша**, **Краку Калињешће** и **Село**.

Испаше за стоку налазе се на местима званим: **Турска ливада**, **Асаново брдо**, **Тилве**, **Балу маре**, **Думбрава**, **Стари виногради**, **Огашу Барулуј**, **Ваља Сатулуј**, **Грчава**, **Кулме**, **Копита**, **Малазија**, **Флам'нда**, **Тапија**, **Топоље**, **Калиник**, **Краку Барулуј**, **Субаја**, **Рукијавица**, **Балу Кусакулуј**, **Дупа Кулме**, **Ваља маре**, **Чока попи**, **К'нту Вилијор**, **Трша**, **Село** и **К'нту Барулуј**.

Шума има највише на местима: **Тилве**, **Рукијавица**, **Ваља маре**, **Малазија**, **К'нту Вилијор**, **Топоље**, **Флам'нда**, **Тапија**, **Субаја**, **Кулме**, **Думбрава**, **Огашу маре**, **Асаново брдо**, **Грчава**, **Кусак**, **Стари виногради**, **Балу Кусакулуј**, **Ваља Сатулуј**, **Краку Калињешће**, **Чока попи**, **Краку србеску**, **Краку Николчи**, **К'нту Барулуј**, **Краку горунешће**, **Огашу Барулуј** и **Кучајна**.

У атару Слатине, по потоцима и у Борској реци, могу се наћи зрнца злата. Код лицејаца налазимо записано:

„Злато се испира на Тимоку од утока црне реке у њ па до Дунава ал ту се слабо плаћа посао. Више се пе-

ре у црној реци код слатине и у јасиковој реци која извире из три извора који су сви златоносни.“ („Пут...“, стр. 86)

Милићевић о томе бележи следеће:

„У рекама: у Црном Тимоку, у реци оштрељској, у слатинској (више села), у потоцима: рукавичком, радушничком, сувом, и кокошињем (који сви утичу у слатинску реку) има злата у трахит-туфу;...“ („Кнежевина Србија“, стр. 877)

Тип села. — Слатина је село збијеног типа. Не дели се на махале. Куће су груписане и чине целину.

Лицејци су записали:

„За једно два сата путовања доћемо у село Слатину, велико и доста угледно село. По бапчачама беше доста воћака и поврћа што не виђасмо до сад у влашким селима... У овом селу видесмо и лепу нову цркву са звонаром, то нам се допало; али нам се нису допале на уласку у село велике дубодолине с обе стране пута које је вода изрила;...“ („Пут...“ стр. 78)

Поједини мештани имају појате ван села, и то у местима званим: Грчава 21, Думбрава 12, Копита 8, Суваја 8, Флам'нде 12, Кусак 10, Тилве 11 (у јужном делу атара), Стари гиногради 4, Чока попи 2, Ваља Сатулуј 18 (у југоисточном делу) и Балу маре 13 (у северном делу атара). Уз појате су обично штале и торови од слабог материјала и служе за затварање стоке. Преко зиме појате већином остају празне јер се народ са стоком повлачи у село.

Име села. — О имену села лицејци су записали ово:

„Имена „Слатина“ има на више места у Србији, у географском речнику из Србије (од г. Гаврила 1846. г.) има осим ове још осам. По њиховом имену многи су мислили, а врло је и вероватно да значе слане баре или

места где има соли. Хердер кад је путовао по Србији у свакој би Слатини испитивао све до најмање ситнице не би ли соли нашао што је покојни кнез Милош особито желео. Тако је било и за ово село. После Хердера долазио у ову Слатину и хемиџ Брант-Хаупт с том истом намером да тражи со, ал се није овајдио колико ни Хердер. — Може бити да је Хердер на свом путу и нашао трагове од соли али у његовом путопису много којешта није изјаснио почем је мислио то у особитом већем делу издати; али те књиге он није никад издао.“ („Пут...“, стр. 79)

Постанак села и порекло становништва. — Најстарије породице у Слатини су, по причању, **Богдановићи** и **Николићи**. Богдановићи су са Косова, а Николићи из Румуније. Они су најпре били насељени на месту зв. **Грчава** (близу потеса **Тилве** и **Копита**), где је, по казивању старих људи, некада давно било језеро, после чијег је повлачења остала мочвара која је касније исушена. На **Грчави** нису могли онстати јер је око ње била велика шума у којој су се крили хајдучи који су их стално пљачкали.

Пре 50 година доселили су се у Слатину из села **Луке** (срез крајински): **Јовановић** **Андреја**, **Петровић** **Милан** и **Предић** **Станоје**, а из **Дубочана** (срез крајински): **Пауновић** **Станоје**, **Јовановић** **Димитрије**, **Јовановић** **П.** **Димитрије**, **Јовановић** **П.** **Станоје** и **Јоновић** **Преда**.

Број кућа у селу по славама износи 324, и то: св. **Параскеву** славе 62 куће, св. **Митровдан** 92, св. **Бурђиц** 37, св. **Арханђела** 48, св. **Алимшија** 4, св. **Николу** 39, св. **Васиљевдан** 2, св. **Јована** **Крститеља** 27, **Благовести** 9, **Бурђевдан** 3 и **Велику** **Госпојину** 1 кућа. Сеоска је слава **Вазнесење** **Господње**. Раније се славила код општине (пре 40 год.), а сада је сваки домаћин слави код своје куће. **Заветина** је **Велика** **Госпојина**. Она се раније одр-

жавала у црквеној порти, а данас се народ скупља у општинском дворишту.

Гробље је на северозападној страни села.

Из Слатине је било људи који су на неколико година пре 1833. били у дослужу с црногорским оборкнезом Симом Николајевићем (који је био „первѣѣши Черне Рѣке“) и спремали се за ослобођење Црне Реке од Турака. Тако на једном месту у својим „Мемоарима“ Стојан (Џока) Симић, најмлађи син Симе Николајевића, помиње ово:

„У један празнични (дан) дође нашој кући један човек из Слатине — звао се Радован — и донесе за мога оца једно писмо.“¹⁾

Погинулих или умрлих ратника из Слатине у ратовима од 1912—1919. год. има 109. Споменик им још није подигнут.²⁾

ТРНАВАЦ

Положај села. — Село је у равници, поред Тимока на левој страни, али га Тимок никад не плави. Почетком овог века село је имало 168³⁾ а 1935. год. 203 куће.

Вода се пије са извора и бунара. Извора има два: **Мандићев** и **Удовичићев извор**, а бунара има 191.

¹⁾ Симићеве „Мемоаре“ објавио је Маринко Станојевић у „Зборнику прилога за познавање Тимочке Крајине“, књ. II, Бгд, 1930., стр. 30—58.

²⁾ Цео текст је на основу података из описа села бр. 3080 од 31. децембра 1935. год. који је по наређењу средњег начелства бр. 34585 од 6. децембра исте године сачинио и послао начелнику среза зајечарског деловођа општине слатинске Стојан Петровић, а потписао га и председник општинске управе Калин Јанковић.

³⁾ Према податку Стевана Милошевића, свештеника рготинског.

У селу дувају ветрови: кошава, горњак, југ и северац.

Места на којима је земља подесна за обрађивање зову се: Поље, Кључ, Коса, Гола главица, Бачкало, Северна дубрава, Јужна дубрава, Село, Ливаће, Приплота, Облоза, Дуњар, Спрудина и Топољар. Сва су ова места у близини села.

Утрине су највећим делом на северној страни аџара. Највише их има у местима: Северна дубрава, Јужна дубрава, Дуњар, Дубрава, Коса и Ливаће.

Шума нема много, више су то шумарице, а налазе се на местима: Топољар, Спрудина, Коса, Иза брда, Северна дубрава, Јужна дубрава, Приплота, Облоза и Острво.

Т и п с е л а. — Село је збијеног типа. Дели се на три махале: Доњи крај, Глождар и Слана бара. Куће су наблизу једна до друге. Највеће задруге имају до 10 душа.

Двор је ограђен плотом. Куће се праве од ћерпича и брвана или су пак плетаре. Кућа се дели на: кујну, собу и ћилер. Кровови су сниски, покривени ћерамидом. Прозори су раније били од хартије „пенцерије“, сад су готово сви од стакла. Под је од земље и ћерпича.

Поред куће су у дворишту обично још и ове зграде: кош, кошара, тор и кокошарник.

Појата има мало и удаљене су око 2 км. од села. Граде се махом од прућа. Мештани стоку држе лети углавном у селу, а у зимње доба врло мало људи живи код стокe на појатама.

Пивница има нешто по виноградима.

И м е с е л а. — Село је, како се прича, добило име по трњу које су први досељеници морали крчити, па се насељавати. Одувек се тако звало.

Постанак села и порекло становништва. — Село је, по причању старих разборитих

људи, засновано на овоме месту у XVII веку. Оно је првобитно било на месту зв. **Трновче**, између села Халова и Шишинца, у Бугарској. Ту је било на удару Турака који су се кретали главним друмом видинским, те се стога одатле иселе и настане на месту које се данас зове **Старо селиште** и које се налази у атару села Градскова, према Халову. Но ни ту немадоше мира јер Турци ускоро у близини заселише једно черкеско село. Дигну се, дакле, и оданде и један део заснује село Градсково, а други се део спусти ниже и преко Тимока заснује село Трнавац, најпре на месту које се данас зове „**Селиште**“, где је, како по свему изгледа, било неко насеље још у време Римљана. Најстарије становништво Трнавца је, значи било влашко, али је оно по доласку Срба са Косова посрбљено.

Не зна се посве сигурно које су породице у селу најстарије, али се у том смислу помињу: **Тодоровићи**, **Мишковићи** и **Поповићи**. Они су се, веле, доселили са Косова и из околине Пећи и Баковице приликом велике сеобе Срба под Арсенијем III Чарнојевићем, као и: **Бетићи**, **Удовичићи**, **Васићи**, **Првуловци**, **Челиковићи**, **Савићи**, **Цонићи**, **Маруцићи** и остали. У селу има и две куће Цигана, који се баве ковачким занатом. Мештани се иначе највише баве земљорадњом. Међу њима има и занатлија, дрводеља и кириџија.

Село је по славама подељено овако: **Тодоровићи**, **Удовичићи**, **Васићи** и **Челиковићи** славе св. Бурђица (107 кућа) **Бетићи**, **Инкићи**, **Цонићи** и **Маруцићи** св. Сергеја (36 к.), **Првуловци** св. Стевана (18 к.), **Савићи** и **Поповићи** св. Јована Крститеља (18 к.), **Мишковићи** св. Арханђела и св. Игњата (6 к.), Цигани — покрштени — св. Василија (2 к.), а још се слави и св. Никола (5 к.). Сеоска слава је св. Антанасије, а црквена Духови.¹⁾

¹⁾ Готово цео текст је према подацима из описа села бр. 1979 од 31. децембра 1935. год. који је по наређењу среског начелства бр. 34585 од 6. децембра исте године сачинио и послао начелнику

У ратовима од 1912—1919. год. погинуло је 11 а умрло 27 ратника из Трнавца, што укупно износи 38 лица. Њима је 1926. године подигнут у селу скроман споменик.

Старине. — На месту зв. **Селиште**, које је на 1 км. ниже села, налазе се црепови од посућа римског, велике цигле и, уопште, остаци керамике, бакарни римски новац и трагови од зидина.

И на крају села има остатака од неке римске развалине, која је добрим делом под земљом.

Више села на 2 км. постоји стари пут који се зове **Калдрмина**. Изгледа да је водио преко Тимока ка римском граду по коме је село Градсково добило име.

Близу садањег гробља у Трнавцу има једно гробиште на коме су укопавани Цигани мухамеданске вероисповести док се нису покрстили.

ХАЛОВО

Положај села. — Халово лежи на висоравни удаљеној око 2 км. удесно од Тимока. Кроз село тече поточић зв. **Сеоски поток**, који лети пресушује и не наноси никакве штете. Године 1935. село је имало 323 куће.

У селу дувају ветрови: **кошава, север и југ**. Село је на приличној ветрометини.

Пије се бунарска и изворска вода. Има 8 бунара, и сви су у **првој махали**, а извори се зову: **Гиловски извор, Конак, Дидојевски извор, Соват, Селиштански извор и Јепуровски извор**. Извори су углавном на подручју **Сеоског потока**, једна чесма је на јужној страни до самог села, а **Селиштански извор** је у **Селишту**, неких 400 м. северно од села.

среза зајечарског деловођа општине трнавачке Влад. Милошевић, а потписао га и председник општинске управе Милија Дејанић.

Земља није особито родна, једним делом и стога што је на знатној надморској висини. Оранице су у местима: **Бостање, Баука, Манастириште, Орбу, Бачиште, Безданица, Тупан, Блато, Лојзата, Суват, Пјетре, Старо брдо, Стубица, Старо селиште, Селиште, Кључ, Кључ кириписки, Воденички кључ, Челебија, Четате, Чука, Берамиџско, Кључ при Вучак, Крајина, Потоци и Пут.**

Пашњака има на местима: **Бачиште, Селиште, Лојзата, Безданица, Старо брдо, Чука, Тупан, Суват, Баука, Челебија, Четате, Пјетре и Манастириште.**

Шуме су највише на местима званим: **Орбу, Тупан, Бостање, Бојаџија, Безданица, Старо брдо, Суват, Манастириште, Челебија, Селиште, Старо селиште и Бачиште.**

Село има салаше у целом атару.

Т и п с е л а. — Село је збијеног типа. Дели се на три краја: **прва мала** (на северној страни), **друга мала** (у средини) и **трећа мала** (на јужној страни). Крајеве дели **Сеоски поток** и његов споредни крак. Куће су у селу прилично густо распоређене и ушорене.

И м е с е л а — Нико од мештана не зна ништа поуздано да каже откуд ово име селу.

П о с т а н а к с е л а и п о р е к л о с т а н о в н и ш т в а. — Прича се да је село раније било много ниже, на месту зв. **Манастириште**, поред Тимока. Ту је становништво доста страдало од маларије, јер су околне баруштине биле пуне комараца, и Халовљани стога побегну на брдо.

На неких 500 м. северно од села налазило се некада черкеско село које се по одласку Турака раселило, а на неких 700 м. јужно од села опет черкеско село чије је становништво по одласку Турака прешло у Халово. Оба се та места на којима су била черкеска села зову данас **Селиште**.

Најстарија је породица, по причању, зв. **Стана Радукана**, односно данашња **Бурлановска**. У старије се по-

родице убрајају још и **Анасоновићева** и **Мустецовска**. Живаљ је углавном влашког порекла. Има досељеника из Бугарске, затим из села Вражогрнца (који се и сада називају **Србуловци**), а једна породица је досељена из села Брежана (пожаревачки крај) и зове се **Унгурјановићи**.

У селу се славе: св. Петковица (194 куће), св. Никола (115 к.), св. Митровдан (8 к.) и св. Арханђел (јесењи, 6 к.). Сеоске су славе: св. Никола — слави се у бранику црквене заветине, у источном делу села, на месту зв. **Запис** или **Зафет**; Преображење — на месту зв. **Вилинско брдо**, западно од села; Зелени Четвртак (**Жоја Верде**) — на месту зв. **Баука**, јужно од села; и Петровдан — на месту зв. **Бачиште**, југозападно од села.

Гробље је близу села, са западне стране.

У ратовима од 1913—1919. год. погинуло је или умрло 40 ратника из Халова, али им није подигнут споменик јер су се борили против српске војске пошто је село тада припадало Бугарској.

Стари не. — На месту зв. **Четате** (што на српскохрв. јез. значи **утврђење**), југозападно од села, постоје развалине некога градића из доба Римљана. Поред зидина ту се налази и шљака од топлења руде. Код мештана још живи прича о томе како је то некада била богата насеобина и како је њено људство било нападнуто од неког народа са истока, када су се дуго бранили, али када је непријатељ запосео све висове унаоколо, они су се једне ноћи неосетно извукли и побегли кроз клисуру зв. **Велики поток**, где се сада трага за угљем и рудом сребра.¹⁾

¹⁾ Цео текст је према подацима из описа села бр. 2685 од 20. децембра 1935. год. који је по наређењу средњег начелства бр. 34585 од 6. децембра исте године израдио и послао начелнику среза зајечарског деловођа општине халовске Ник. Л. Симеоновић, а потписао га је и председник општинске управе Флоро Дидојевић.

ШЉИВАР

П о л о ж а ј с е л а. — Село лежи југозападно од Зајечара, на Шљиварском потоку и на присојним странама Чоклчевог брда и Буле. С десне стране потока, који никакву штету селу не наноси, било је 1935. год. 11 а с леве 89 кућа (податак деловође општине шљиварске К. Ивановића).

У селу дувају ветрови: горњак, кошава, севераци или чукан и југ.

Пије се искључиво бунарска вода, јер извора нема. Бунара има 51.

Земља за обрађивање је поред Шљиварског потока и Лубничке реке, на читав сат хода од села, и то највише на местима: Селиште, Чиришак, Братујевац, Зла падина, Мочево, Трешњево брдо, Була, Марков поток, Липар, Никин поток, Чоклчево брдо и Село. Родност земље је добра.

Испаше су на местима: Краварник, Мочево, Братујевац, Селиште, Була, Марков поток, Чоклчево брдо, Селски поток, Трешњево брдо, Зла падина и Лубничка река.

Шуме су у овим местима: Видојев брег, Шештур, Марков поток, Мало брдо, Коњски поток, Зла падина, Никин поток, Братујевац, Мочево, Липар, Трешњево брдо, Селиште, Була и Чоклчево брдо.

Заједничких шума и утрина нема.

Т и п с е л а. — Село је збијеног типа. Дели се на доњи и горњи крај. Према подацима које даје парох С. Јовановић, село је пре првог светског рата имало 104 куће, а из података учитеља Милоша Стојковића види се да је 1931. год. имало 130 кућа (доњи крај 83 а горњи 47). Куће су доста наблизо једна до друге поребане дуж пута с обе стране.

На окућници су воћке и зелен.

У атару села има око 78 појата. Налазе се на местима: **Селски поток 10, Трешњево брдо 8, Братујевац 20, Була 11, Марков поток 7, Лубничка река 9, Чоклчево брдо 2, Селиште 10 и Никин поток 1** (подаци К. Ивановића из 1935. год.).

И м е с е л а. — Први досељеници затекли су на месту где је данас село много **шљива**, па стога и село назову **Шљивар.**¹⁾

Постанак села и порекло становништва. — О постанку села мештани причају ово. У турско време овде је било пусто земљиште. Почетком прошлога века најпре се доселио неки човек са Хомоља по имену Марин са женом и кћерима. Ускоро постане богат човек. За њим се досели и неки Јанош са Дунава, те и он захвати најбољу земљу. Јаношев син Коста узме себи за жену Маринову старију кћер и с њом изроди децу. Доцније Марин оде неком потребом у Видин и отуда доведе неког Владула, који је, како веле, био наочит човек, те за њега уда млађу кћер и она с њим добије сина Павла. По смрти Мариновој зетови поделе имање и Коста узме леву а Владула десну половину од пута. Пошто Владула умре, наследи га син Павле, који је за комшију имао неког Јанка, с којим је стално био у завади. Павле подмити Турке, те од њих добије одобрење и убије Јанка. Онда Турци нареде да се Јанково тело натовари на кола и да се провезе око села како би се за свагда обележила граница атара шљиварског. Јанка закопају на брду више Грљана испод неке крушке, те се отада то место зове **Пара Јанкуло** (**пар'** на влашком значи **крушка.**)

Становници Шљивара су углавном повлашени Срби. Говор и ношња су влашки. За најстарије породице

¹⁾ Вук је записао Веливар („Даница“, 1828.; в. и М. Ђ. М.: „Кнежевина Србија“, стр. 918)

у селу узимају се: **Маринешћи, Костуљешћи, Брукешћи, Бүдинешћи и Владуљешћи**, као и **Првүловска и Балабановска фамилија**. Старије су породице још: **Јовановићи, Петровићи, Динићи, Јоновићи и Траиловићи**. Досељени су из околних села: **Ристићи, Сибиновићи, Милосављевићи и Стојановићи**. У селу има и једна породица циганска.

Село се није померало.

Број кућа по славама изгледа овако: св. Петковицу славе **Маринешћи, Костуљешћи, и Брукешћи** (44 куће), св. Митровдан 43 к., св. Арханђел **Владуљешћи** (33 к.), св. Николу **Бүдинешћи** (25 к.), св. Јована 4 к., Малу Госпојину 2 к. и св. Васиљевдан 2 куће (подаци К. Ивановића). Сеоска је слава св. Тројица и слави се у селу. Заветине су: Спасовдан — слави се у потесима **Селишту и Братујевцу**, св. Пантелеј — у **Братујевцу**, Велика Госпојина — у **Братујевцу** и св. Прокопије — у потесу **Бүла**.

Гробље се налази дсено од **Шљиварског потока**, на **Чокачевом брду**.

У ратовима од 1912—1919. год. из Шљивара је погинуло или умрло 54 лица. Споменик им још није подигнут.

Старине, — У потесу **Лүбничка река** постоје зидине за које се прича да потичу са некадашње цркве.

Два су стара гробља: једно до самог села, а друго у **Лүбничкој реци**. На каменовима који се тамо налазе неми ни крстова ни натписа.¹⁾

¹⁾ Текст је према подацима пароха С. Јовановића (без датума), према подацима из описа села бр. 85 од 10. јуна 1931. год. који је у вези са актом бр. 11999 од 24. марта 1931. год. израдио управитељ школе шљиварске Милош Стојковић и послао га школском надзорнику у Зајечару, као и према подацима из извештаја бр. 1849 од 31. децембра 1935. год. који је по наређењу средског начелства бр. 34585 од 6. децембра исте године сачинио и упутио га начелнику среза зајечарског деловођа општине шљиварске К. Ивановић, а потписао га и за председника општинске управе Петар Милосављевић.

РЕГИСТАР назива у Црној Реци

(Скраћенице: бр. = брдо, в. = варош, з. = заселак,
из. = извор, кл. = клисура, мах. = махала, пл. = плани-
на, пор. = породица, п. = поток, пот. = потес, реч. =
речица, с. = село, р. = род, топ. = топоним)

А

АВАИЈА, пот. у Николичеву
АВРАМИЦА, пот. у Грљану
АВРАМИЧКИ ПОТОК, пот. у Грљану
АВРАМОВИБИ, р. у Лубници
АДРОВАЦ, извор у Рготини
АЈДУЧКА ПАДИНА, топ. у Вратарници
АЛАПИН, пот. у Вражогрнцу
АЛАПИН, пот. у Великом Извору
АЛБИНА (ПЧЕЛИНО ПОЉЕ), пот. у Метовници
АЛМАЖАН, пот. у Грљану
АЛМАЏАНЦИ, р. у Прлити
АЛОВЈАНИ, р. у Прлити
АНАСОНОВИБИ, р. у Халову
АНИНСКА РЕКА, пот. у Заграбу
АНИНСКИ КЛАДЕНАЦ, из. у Заграбу
АНИНЦИ, р. у Заграбу
АРГЕНТАРЕС, некадашњи римски град код Рготине
АРГОС, в. АРГЕНТАРЕС
АРНАУТ, пот. у Г. Б. Реци

АРСЕНИЈЕВИЋИ, р. у Подгорцу
АСАНОВО БРДО, топ. у Слатини
АТОР, топ. у Бучју

Б

БАБА-ЈОНА, клисура између Метовнице и Гамзиграда
БАБА ЈОНА, пот. у Гамзиграду
БАБА ЈОНИН ПОТОК, из. у Гамзиграду
БАБА НИКОЛИЈИН КЛАДЕНАЦ, из. у Грлишту
БАБЕВ ПОТОК, пот. у Грљану
БАЈИН ПОТОК, пот. у Метовници
БАЈИНОВИЋИ, р. у Лубници
БАЛАБАНОВА ЛИВАДА, топ. у Заграбу
БАЛАБАНОВЦИ, р. у Шљивару
БАЛТА, пот. у Бучју
БАЛОВРАЖИНОВЦИ, р. у Прлити
БАЊИЦА, мах. у Бучју
БАЊИЦА, пот. у Бучју
БАЊИЦА, из. у Грлишту
БАЊИЦА, пот. у Кривељу
БАЊИЦА, п. у Кривељу
БАЊИЦА, пот. у Николичеву
БАЊИЦА, з. у Оштрељу
БАЊИЦА, пот. у Оштрељу
БАЊСКИ КРИВУЉ, пот. у Гамзиграду
БАРА, пот. у Вражогрнцу
БАРА, пот. у Рготини
БАРБАРОШ, пот. у Грљану
БАРБАРОШ, из. у Прлити
БАРБУЛОВИЋИ, р. у Брестовцу
БАРБУЛОВИЋИ, р. у Кривељу
БАРИЦА, пот. у Звездану
БАУКА, пот. у Халову
БАЧАРИЋИ, р. у Рготини
БАЧЕВИЦА, с. у Црној Реци

БАЧЕВСКИ КЛАДАНАЦ, из. у Грљану
БАЧИЈИШТЕ, пот. у Заграбу
БАЧИШТЕ, пот. у Вратарници
БАЧИШТЕ, пот. у Грлишту
БАЧИШТЕ, пот. у Грљану
БАЧИШТЕ, мах. у Рготини
БАЧИШТЕ, пот. у Халову
БАЧКАЛО, пот. у Трнавцу
БАЧУРА, из. у Д. Б. Реци
БЕБИБИ, р. у Вражогрнцу
БЕЖЕНАРЦИ, р. у Гамзиграду
БЕЗДАНИЦА, пот. у Великом Извору
БЕЗДАНИЦА, пот. у Халову
БЕЗДЕТ, пот. у Вратарници
БЕКЕРАНОВА ВОДЕНИЦА, топ. у Оштрељу
БЕКИБИ, р. у Гамзиграду
БЕЛА РЕКА (БЕЛА ВОДА), протиче кроз Г. Б. Реку
БЕЛИ БРЕГ, бр. између Зајечара и Николичева
БЕЛИ ТИМОК, река
БЕЛОРЕЧАНИ, р. у Ласову
БЕЛОРЕЧКИ БРЕГ, топ. у Г. Б. Реци
БЕЛЧИНО ПОЉЕ, пот. у Метовници
БЕЉЕВИНА, пот. у Гамзиграду
БЕЉЕПОВО, пот. у Звездану
БЕРДИНЦИ, р. у Г. Б. Реци
БЕТИБИ, р. у Трнавцу
БЕЂЕРАНОВИЋИ, р. у Лубници
БИГАР, з. у Кривељу
БИГРЕН, п. у Д. Б. Реци
БИГРЕН, мах. у Д. Б. Реци
БИБЕР, п. у Г. Б. Реци
БИЛО, пот. у Великом Извору
БИЛО, пот. у Гамзиграду
БИЛО, топ. у Заграбу
БИЉАНИЦА, топ. у Д. Б. Реци
БИРОВЕСКУ, р. у Кривељу
БЛАГОЈЕВИЋИ, р. у Лубници

БЛАСТЕЊЕ, топ. у Лубници
БЛАТО, топ. у Г. Б. Реци
БЛАТО, пот. у Халову
БЛИЗНИЧАРЦИ, р. у Г. Б. Реци
БОБАНОВИЋИ, р. у Лубници
БОБУК, из. у Грлишту
БОГДАНОВИЋИ, р. у Кривељу
БОГДАНОВИЋИ, р. у Слатини
БОГДАНОВЦИ, пор. у Грлану
БОГИЋИ, р. у Рготини
БОГОВИНА, с. у Црној Реци
БОЖАНЋИН ТРАП, пот. у Заграђу
БОЖУРОВ ПОТОК, пот. у Метовници
БОЈАЦИЈА, топ. у Халову
БОЈАЦИЋИ, р. у Вражогрнцу
БОЈАЦИЈСКА АЛУГА, топ. у Заграђу
БОЈНСКИ КЛАДЕНАЦ, из. у Заграђу
БОЈНСКИ ЧУКАР, топ. у Заграђу
БОЉЕВАЦ, в. у Црној Реци
БОЉЕВАЦ, с. у Црној Реци
БОР, в. у Црној Реци
БОР, с. у Црној Реци
БОРДЕЉ, пот. у Бучју
БОРОВАЧКИ КЛАДЕНАЦ, из. у Заграђу
БОРСКА (СЛАТИНСКА) РЕКА, тече кроз Слатину
БОСТАНИШТЕ, пот. у Заграђу
БОСТАЊЕ, пот. у Халову
БОТУ КРШ, пот. у Кривељу
БОШКОВАЦ, топ. у Заграђу
БОШКОВ КЛАДЕНАЦ, пот. у Заграђу
БРАНА, пот. у Рготини
БРАНИШЋЕ, топ. у Бучју
БРАНКОВИЋИ, р. у Вражогрнцу
БРАТУЈЕВАЦ, пот. у Лесковцу
БРАТУЈЕВАЦ, пот. у Шљивару
БРЕГ КОД РОБИНСКЕ ВОДЕНИЦЕ, топ. у Заграђу
БРЕЗОНИК (БРЕЗОНИК-БАРА), з. у Кривељу

БРЕМЗА, топ. у Прлити
БРЕСЈЕ, пот. у Д. Б. Реци
БРЕСТОВАЦ, с. у Црној Реци
БРЕСТОВАЧКА БАЊА, код Брестовца
БРЕСТОВАЧКА РЕКА, извире из Црног Врха
БРЕСТОВАЊАНИ, р. у Злату
БРЗАКОВИЦА, топ. у Г. Б. Реци
БРЗАНОВИЋИ, р. у Метовници
БРКИЋИ, р. у Лубници
БРУКЕШЋИ, р. у Шљивару
БРЧИЛОВО БРДО, пот. у Метовници
БУБАН, из. у Вражогрнцу
БУВНИЦА (БУМНИЦА), пот. у Кривељу
БУГАРАЊЕ, р. у Градскову
БУГАРИ, р. у Г. Б. Реци
БУГАРИНОВИЋИ, р. у Брестовцу
БУГАРИНОВИЋИ, р. у Кривељу
БУГАРОВО ПОЉЕ, пот. у Метовници
БУГАРЧИЋИ, р. у Рготини
БУДАНОВА ЧУКА, пот. у Метовници
БУДАЊИ, пот. у Гамзиграду
БУДИНЕШЋИ, р. у Шљивару
БУБИН ПОТОК, пот. у Метовници
БУЗОВА КОСА, пот. у Николичеву
БУЈКОВ ПОТОК, п. у Прлити
БУК, вражогрначки теснац
БУКОВА ГЛАВА, пот. у Д. Б. Реци
БУКОВА ГЛАВА, топ. у Рготини
БУКОВАЦ, топ. у Заграбу
БУКОВИЋИ, р. у Прлити
БУКОВИЧКА РЕКА, притока Слатинске реке
БУКОРИЦА, пот. у Лесковцу
БУЉАНСКА ПОРОДИЦА, у Вратарници
БУНАРЧИЋИ, р. у Г. Б. Реци
БУРЛАНОВЦИ (СТАНА РАДУКАНА), р. у Халову
БУТУРОВ ПОТОК, пот. у Метовници
БУЧАК, топ. у Грлишту

В

- ВАЛАКОЊЕ, с. у Црној Реци
ВАЛИЈЕРИ, пот. у Лубници
ВАЉА БУЧЈИ, пот. у Бучју
ВАЉА МАРЕ, з. у Кривељу
ВАЉА МАРЕ, мах. у Топли, зас. с. Бучја
ВАЉА МАРЕ, пот. у Оштрељу
ВАЉА МАРЕ, пот. у Слатини
ВАЉА МИК, пот. у Оштрељу
ВАЉА САТУЛУЈ, пот. у Слатини
ВАЉА СТАНКУЛ, мах. у селу Бучју
ВАЉА СТАНКУЛУЈ, пот. у Бучју
ВАЉИНСКА ПАДИНА, топ. у Г. Б. Реци
ВАЊОВ ЈАЗ, пот. у Грљану
ВАРОШ КРИВЕЉ, пот. у Кривељу
ВАСИЛИНЦИ, р. у Г. Б. Реци
ВАСИЉЕВИЋИ, р. у Градскову
ВАСИЋИ, р. у Трнавцу
ВЕЗУРИЊ, пот. у Бучју
ВЕЛИКА ДУБРАВА, пот. у Лесковцу
ВЕЛИКА ЛОЗИШТА, вис на истоку Црне Реке
ВЕЛИКА ПОЉАНА, топ. у Вражогрнцу
ВЕЛИКА ПОРАДИНА, пот. у Вражогрнцу
ВЕЛИКА ЧУКА, топ. у Лесковцу
ВЕЛИКИ БАРАНОВАЦ, пот. у Лесковцу
ВЕЛИКИ ВРХ, топ. у Рготини
ВЕЛИКИ ГОЛИНАЦ, пот. у Вражогрнцу
ВЕЛИКИ ИЗВОР, с. у Црној Реци
ВЕЛИКИ КЉУЧ, пот. у Градскову
ВЕЛИКИ КРИВЕЉ, пот. у Кривељу
ВЕЛИКИ КРШ, топ. у Кривељу
ВЕЛИКИ ПОТОК, кл. у Халову
ВЕЛИКИ ПРЕВОД, топ. у Д. Б. Реци

ВЕЛИКИ СТУПАЊ, пот. у Великом Извору
ВЕЛИКО БРАНИШТЕ, топ. у Лубници
ВЕЛИКО ВРЕЛО, из. у Грлишту
ВЕЛИКО ПОЉЕ, пот. у Гамзиграду
ВЕЉИНО, пот. у Заграбу
ВЕЉКОВЦИ, р. у Гамзиграду
ВИДОЈЕВ БРЕГ, топ. у Шљивару
ВИЛИНСКО БРДО, топ. у Халову
ВИЛИПОВО, пот. у Г. Б. Реци
ВИНОГРАДИ, мах. у Бучју
ВИНОГРАДСКО БРДО, пот. у Николичеву
ВИНОГРАДСКО БРДО, топ. у Николичеву
ВИНУЛОВИЋИ, р. у Лубници
ВЛАДИЋИ, р. у Кривељу
ВЛАДОВА ЛИВАДА, мах. у Вратарници
ВЛАДОВА ЛИВАДА (ОРЕШАК), пот. у Вратарници
ВЛАДУЛОВИЋИ, р. у Лубници
ВЛАДУЉЕШЋИ, р. у Шљивару
ВЛАИЊИНИ, р. у Ласову
ВЛАЈНИЋИ, р. у Вражогрнцу
ВЛАЧЕЖЕ, з. у Кривељу
ВЛАШКИ ДОЛ, топ. у Прлити
ВЛАШКИ КЛАДЕНАЦ, топ. у Г. Б. Реци
ВОДАНСКИ ДЕЛ, топ. у Лесковцу
ВОДЕНИЧКИ КЉУЧ, пот. у Халову
ВОДНИ ДЕЛ, пот. у Лесковцу
ВОЈНОВА ШИЈА, пот. у Вратарници
ВРАЖИ КАМЕН, топ. у Г. Б. Реци
ВРАЖЈА ПАДИНА, топ. у Д. Б. Реци
ВРАЖОГРНАЦ, с. у Црној Реци
ВРАТАРНИЦА, с. у Црној Реци
ВРАТАРНИЧКА КЛИСУРА, у Вратарници
ВРАЧКИЋИ, р. у Лесковцу
ВРБОВАЦ, с. у Црној Реци
ВРБНИЧКО ЛИВАБЕ, топ. у Заграбу
ВРЕЛО, топ. у Г. Б. Реци
ВРЕЛО, из. у Д. Б. Реци

ВРЕЛО, топ. у Заграбу
ВРА СТРАН, пот. у Вратарници
ВРА СТРАНА, топ. у Заграбу
ВРКАН, пот. у Градскову
ВРКОБИЛА, пот. у Градскову
ВРПАДИНА, пот. у Д. Б. Реци
ВРТАЧА, из. у Вражогрнцу
ВРТАЧА, пот. у Вражогрнцу
ВРТАЧА, пот. у Рготини
ВРТЕШ, пот. у Бучју
ВРШКА ЧУКА, планински врх на истоку Црне Реке
ВУЧАК, топ. у Вражогрнцу
ВУЧИНИБИ, р. у Брестовцу
ВУЧОПАД, вис на западу Црне Реке

Г

ГАЗИБАРИБИ, р. у Лубници
ГАНИНСКИ ЧУКАР, топ. у Заграбу
ГАНИНСКО БРДО, гробиште у Заграбу
ГАНИБИ, р. у Лубници
ГАМЗИГРАД, с. у Црној Реци
ГАМЗИГРАД, римски каструм
ГАРДА, пот. у Вратарници
германовиби, р. у Кривељу
ГИЛОВСКИ ИЗВОР, у Халову
ГИМИШИ, р. у Лубници
ГЛАМА, топ. у Г. Б. Реци
ГЛАМА, пот. у Г. Б. Реци
ГЛАМА, топ. у Заграбу
ГЛОБ, з. у Кривељу
ГЛОБ, пот. у Кривељу
ГЛОЖДАР, мах. у Трнавцу
ГЊИЛАК, пот. у Гамзиграду
ГЊИЛАЧКИ ПОТОК, пот. у Звездану
ГОЈИБИ, р. у Вражогрнцу

ГОЛА ГЛАВИЦА, мах. у Рготини
ГОЛА ГЛАВИЦА, топ. у Рготини
ГОЛА ГЛАВИЦА, пот. у Трнавцу
ГОЛАЈА, пот. у Д. Б. Реци
ГОЛАЈА, пот. у Звездану
ГОЛАЈА, бр. у Лубници
ГОЛАЈА, пот. у Оштрељу
ГОЛА СТЕНА, топ. у Вратарници
ГОЛАШ, топ. у Г. Б. Реци
ГОЛАШ, топ. у Заграбу
ГОЛАШИНАЦ (ЛОЈЗА), пот. у Д. Б. Реци
ГОЛЕМА ГЛАМА, вис у Г. Б. Реци
ГОЛЕМА ОРНИЦА, топ. у Г. Б. Реци
ГОЛЕМА РЕКА, у Г. Б. Реци
ГОЛИНА, пот. у Вратарници
ГОЛОГЛАВКИЋИ, р. у Вражогрнцу
ГОЛО РЕБРО, топ. у Заграбу
ГОМЕНА, топ. у Заграбу
ГОМИЏЕЛОВИЋИ, р. у Градскову
ГОРЊА БЕЛА РЕКА, с. у Црној Реци
ГОРЊА ВОЈНОВА ШИЈА, пот. у Вратарници
ГОРЊАКОВИЋИ, р. у Метовници
ГОРЊА МААЛА, крај у Рготини
ГОРЊА ПОЉАНА, пот. у Заграбу
ГОРЊА РЕКА, топ. у Лесковцу
ГОРЊЕ БРДО, пот. у Лубници
ГОРЊЕ ВРЕЛО, из. у Заграбу
ГОРЊЕ КРУШЕ, пот. у Заграбу
ГОРЊЕ ПОЉЕ, топ. у Грљану
ГОРЊЕ ТАЛОВО, топ. у Рготини
ГОРЊИ БЕЗДЕТ, топ. у Вратарници
ГОРЊИ ВИНОГРАДИ, топ. у Грљану
ГОРЊИ СКАПЕЈ, пот. у Рготини
ГОРЊИ ТОПОЉАР, топ. у Рготини
ГОРУЊЕ, вис на западу Црне Реке
ГОСКОВО, пот. у Звездану
ГОЧЛИЈСКА ПОРОДИЦА, у Вратарници

ГРАДЕЖ, пот. у Рготни
ГРАДИШТЕ, горњи крај Великог Извора
ГРАДИШТЕ, пот. у Вратарници
ГРАДИШТЕ, топ. у Лесковцу
ГРАДИШТЕ, топ. у Рготини
ГРАДСКИ ПОТОК, топ. у Рготини
ГРАДСКОВО, с. у Црној Реци
ГРАНИЦА, пот. у Великом Извору
ГРАНИЦА, пот. у Прлити
ГРАЊИЧИ, р. у Г. Б. Реци
ГРАИШКА РЕКА, протиче кроз Грлиште
ГРАИШТЕ, с. у Црној Реци
ГРЛО (ЖДРЕЛО), кл. у Грлишту
ГРЉАН, с. у Црној Реци
ГРОБЉЕ, пот. у Прлити
ГРОЗЈОВ ВРХ, пот. у Великом Извору
ГРОТАР, топ. у Рготини
ГРМАЊЕ, пот. у Николичеву
ГРУЈИБИ, р. у Лубници
ГРЧАВА, пот. у Слатини
ГУВНИШТЕ, пот. у Заграбу
ГУГУЈОНОВСКИ КРАЈ, мах. у Грљану
ГУГУЛОВО БРДО, пот. у Метовници
ГУЖЊИНО БАТО, пот. у Заграбу
ГУРЛИЦА, пот. у Заграбу
ГУТЈАНОВСКА ПОРОДИЦА, у Грљану

А

ДАВЊАНОВЦИ, р. у Г. Б. Реци
ДАМЊАНОВ ДОЛ, пот. у Заграбу
ДАМЊАНОВСКА ПОРОДИЦА, у Вратарници
ДАНЧУЛОВСКА ПОРОДИЦА, у Вратарници
ДЕВИЧИ ВИР, мах. у Вратарници
ДЕЈАНЦИ, р. у Г. Б. Реци
ДЕЛ, топ. у Г. Б. Реци

ДЕЛИ ЈОВАН, планина
ДЕЛИЈОВАНСКА КОСА, планински венац
ДЕО, пот. у Рготини
ДЕРИМАГАРЕ, пот. у Заграбу
ДИДОЈЕВСКИ ИЗВОР, у Халову
ДИКИН КАМЕН, топ. у Вратарници
ДИЛИНСКА ПАДИНА, топ. у Грљану
ДИЛОВСКИ КРАЈ, мах. у Грљану
ДИМИТРИЈЕВИБИ, р. у Лубници
ДИМИТРИЈЕВИБИ, р. у Николичеву
ДИНИБИ, р. у Николичеву
ДИНИБИ, р. у Шљивару
ДИНОВИБИ, р. у Градскову
ДОБРО ПОЉЕ, с. у Црној Реци
ДОБРУЈЕВАЦ, с. у Црној Реци
ДОЊА БЕЛА РЕКА, с. у Црној Реци
ДОЊА ВОЈНОВА ШИЈА, пот. у Вратарници
ДОЊА ПОЉАНА, пот. у Заграбу
ДОЊА ЧЕСМА, из. у Заграбу
ДОЊЕ БРДО, пот. у Лубници
ДОЊЕ КРУШЕ, пот. у Заграбу
ДОЊЕ МАКОВИШТЕ, гробиште у Д. Б. Реци
ДОЊИ БЕЗДЕТ, пот. у Вратарници
ДОЊИ ДЕО ЧУКЕ, пот. у Вражогрнцу
ДОС, пот. у Бучју
ДОЊИ МАГУШЕВАЦ, пот. у Рготини
ДОС, пот. у Оштрелу
ДРАГОЈЕШБИ, р. у Николичеву
ДРАГОЈЕВИБИ, р. у Николичеву
ДРАГИБИ, р. у Николичеву
ДРАГОЈИБЕВА КОСА, топ. у Николичеву
ДОЊИ КЉУЧ, пот. у Звездану
ДРАГАНОВ ПОТОК, пот. у Звездану
ДРАГИНА ЧУКА, топ. у Метовници
ДРАГАНОВЕ ПОЈАТЕ, топ. у Грљану
ДРАГОЉЕВ КРИВУЉ, пот. у Великом Извору
ДРАГОМИРОВЦИ, р. у Г. Б. Реци

ДРАГУЛОВЦИ, р. у Гамзиграду
ДРАГУЉЕВАЦ, пот. у Рготини
ДРАГУТИНЦИ, р. у Рготини
ДРДИНЦИ (БОШКИНЦИ), р. у Г. Б. Реци
ДРЕНОВО, з. у Кривељу
ДРЕНОВО, пот. у Кривељу
ДРЕНОВ ПОТОК, пот. у Вражогрнцу
ДРЕЊАК, пот. у Прлити
ДУБОКА, пот. у Кривељу
ДУБОКИ ДОЛ, пот. у Великом Извору
ДУБОЧАНЕ, с. у Крајини (некада припадало црноречком округу)
ДУБРАВА, топ. у Г. Б. Реци
ДУБРАВА, пот. у Заграбу
ДУБРАВА, топ. у Лесковцу
ДУГАЧКИ ПОТОК, пот. у Вражогрнцу
ДУГО БИЛО, топ. у Вратарници
ДУДИЦА, пот. у Гамзиграду
ДУДИЦА, пот. у Звездану
ДУДОЈ, из. у Прлити
ДУК СТРАНА, топ. у Рготини
ДУЛАН, из. у Рготини
ДУМБРАВА, пот. у Метовници
ДУМБРАВА, пот. у Слатини
ДИМИТРАШКОВИЋИ, р. у Лубници
ДУЊАР, пот. у Трнавцу
ДУЊАШОВЦИ, р. у Г. Б. Реци
ДУПА КУЛМЕ, пот. у Слатини
ДУПА ТИЛВА, пот. у Бучју

Б

БАЛУ БУЧЈЕ, пот. у Бучју
БАЛУ КУСАКУЛУЈ, пот. у Слатини
БАЛУ МАРЕ, пот. у Градскову
БАЛУ МАРЕ, пот. у Кривељу

БАЛУ МАРЕ, пот. у Слатини
БАЛУ СТУТИЊЕ, пот. у Оштрељу
БЕЛОВ ВРХ, топ. у Грљану
БЕРИНА БАЧИЈА, топ. у Заграбу
БОРБЕВИЋИ, р. у Кривељу
БОРБИН ПОТОК, топ. у Лесковцу
БУЛА, пот. у Грљану
БУЛА, пот. у Звездану
БУЛА, топ. у Шљивару
БУРИНЦИ, р. у Г. Б. Реци
БУРИЋИ, р. у Вражогрнцу

Е

ЕРСКИ ПОТОК, пот. у Метовници

Ж

ЖДРЕЛО (ГРЛО), кл. у Грлишту
ЖИВКОВ БРЕГ, топ. у Заграбу
ЖИВКОВИЋИ, р. у Лубници
ЖИВКОВИЋИ, р. у Ласову
ЖИВКОВ ЧУКАР, топ. у Заграбу
ЖИВУЛОВСКИ ИЗВОР, у Рготини
ЖИВУЛОВЦИ, р. у Рготини
ЖИГЕРАНОВИЋИ, р. у Метовници
ЖУРКОЊСКИ ИЗВОР, у Слатини

З

ЗАГРАБЕ, с. у Црној Реци
ЗАГРАБЕ, пот. у Д. Б. Реци
ЗАГРАБЕ, пот. у Рготини
ЗАГУЉЕ (ЈОВАНОВИЋИ), р. у Метовници
ЗАДНА, пот. у Вратарници

ЗАДНА (ШАШКА), реч. код Вратарнице
ЗАЈЕЧАР, в. у Црној Реци
ЗАПИС, пот. у Вратарници
ЗАПИС, пот. у Д. Б. Реци
ЗАПИС, пот. у Заграбу
ЗАПИС (ЗАФЕТ), топ. у Халову
ЗАПОБИН, пот. у Метовници
ЗАСТЕЊЕ, селиште у Грлишту
ЗАФЕТ (ЗАПИС), топ. у Халову
ЗБЕГ, пот. у Кривељу
ЗВЕЗДАН, с. у Црној Реци
ЗВЕЗДАНСКИ ПОТОК, пот. у Звездану
ЗЛА ПАДИНА, пот. у Шљивару
ЗЛАТАЈА, пот. у Вражогрнцу
ЗЛАТКОВЦИ, топ. у Г. Б. Реци
ЗЛОТ, с. у Црној Реци
ЗЛОТСКА РЕКА, притока Црног Тимока
ЗМИЈАНАЦ, з. у Вратарници
ЗМИЈАНАЦ, з. Заграба
ЗМИЈАНАЦ, пот. у Заграбу
ЗМИЈАНАЦ, притока Тимока

И

ИГНАТОВЦИ (КОСТАДИНОВЦИ), р. у Грљану
ИЗА БРДА, топ. у Трнавцу
ИЗВАРНА, топ. у Г. Б. Реци
ИЗМЕБУ ЧУКЕ, топ. у Прлити
ИЛИНА ПАДИНА, пот. у Вратарници
ИЛИНА СТРАНА, топ. у Рготини
ИЛИНО, с. у Црној Реци
ИЛИНЦИ, р. у Гамзиграду
ИЛИНЦИ, р. у Г. Б. Реци
ИЛИБИ, р. у Брестовцу
ИЛИБИ, р. у Лубници
ИЛИБИ, р. у Николичеву

ИНКИБИ, р. у Трнавцу
ИСПОД МАЛЕ ЧУКЕ, пот. у Прлити
ИСПОД ВЕЛИКЕ ЧУКЕ, пот. у Прлити
ИСПОД КАРАУЛЕ, пот. у Звездану
ИСПОД ВЕЛИКОГ ГОЛИНЦА, пот. у Вражогрнцу
ИСПОД ТИАВЕ, топ. у Кривељу

Ј

ЈАБЛАНИЦА, с. у Црној Реци
ЈАБУЧАР, пот. у Рготини
ЈАЗОВСБИ КЛАДЕНАЦ, пот. у Заграђу
ЈАКОВЉЕВИБИ, р. у Вражогрнцу
ЈАМА (ЈАМЕ), бр. у Вражогрнцу
ЈАНКОВИЋЕВ ИЗВОР, у Слатини
ЈАНКОВИБИ, р. у Лубници
ЈАНКУЦИБИ, р. у Кривељу
ЈАНЦИБИ, братство од којег воде порекло Звезданци
ЈАНЧИНСКА ПОРОДИЦА, у Вартарници
ЈАСТРЕБОВАЦ, пот. у Бучју
ЈАСТРЕБОВ КАМЕН, топ. у Г. Б. Реци
ЈЕВТИБИ, р. у Николичеву
ЈЕЗЕРО, извор Прлитске реке
ЈЕЗОВКА, пот. у Лесковцу
ЈЕЛАШНИЦА, лева притока Тимока
ЈЕЛАШНИЦА, с. у Крајини (некада припадало Црној Реци)
ЈЕЛАШНИЧКА КОСА, топ. у Рготини
ЈЕПУРОВСКИ ИЗВОР, у Халову
ЈОВАНОВА КУАМА, пот. у Метовници
ЈОВАНОВИБИ (СКАКОВЦИ), р. у Грлашту
ЈОВАНОВИБИ, р. у Лубници
ЈОВАНОВИБИ (ЗАГУЉЕ), р. у Метовници
ЈОВАНОВИБИ, р. у Шљивару
ЈОВАНОВИБИ, р. у Лесковцу
ЈОВАНУЦА, р. у Лубници

ЈОВИБИ, р. у Кривељу
ЈОВКИБИ, р. у Рготини
ЈОНИН ПОТОК, топ. у Лубници
ЈОНКИНЦИ, р. у Г. Б. Реци
ЈОНОВИБИ, р. у Лубници
ЈОНОВИБИ, р. у Николичеву
ЈОНОВИБИ, р. у Оштрељу
ЈОНОВИБИ, р. у Шљивару
ЈОНОВЦИ, р. у Гамзиграду
ЈОНОВ ЧУКАР, топ. у Грљану
ЈОРГЕШБИ, р. у Николичеву
ЈОТОВИБИ, р. у Градскову
ЈУЖНА ДУБРАВА, пот. у Трнавцу

К

КАВАСАЛА, пот. у Кривељу
КАДРИБИ, р. у Вражогрнциу
КААДРМИНА, топ. у Трнавцу
КАЛЕ, мах. у Вратарници
КАЛЕ, остатак старог градића у Великом Извору
КАЛИЛКА, пот. у Великом Извору
КАЛИНИК, пот. у Слатини
КАЛИНОВИБИ, р. у Николичеву
КАЛИНЧИБИ, р. у Г. Б. Реци
КАЛЧОВИБИ, р. у Градскову
КАМЕН, топ. у Лесковцу
КАМЕНАЦ, топ. у Николичеву
КАМЕНАЦ, топ. у Рготини
КАМЕНИТА РУДИНА, топ. у Г. Б. Реци
КАМЕНЧАЦ, топ. у Заграбу
КАМЕЊАРЦИ, р. у Г. Б. Реци
КАПУЛА, топ. у Г. Б. Реци
КАРАБАШИ, р. у Лубници
КАРАПАНЧЕВО, топ. у Грљану

КАРАПАНЧЕВО, пот. у Заграбу
КАРАУЛА, пот. у Грлишту
КАТИБИ, р. у Николичеву
КАТИЧИ, р. у Г. Б. Реци
КАЧУНОВИЦА, топ. у Г. Б. Реци
КЕСЕРОВЦИ, р. у Прлити
КИЈАК, топ. у Кривељу
КЛАДЕНЧИЋ, пот. у Рготини
КЛИСУРА, пот. у Градскову
КЛИСУРА, место где извире Радовањска река
КЛОКОЧИЋ, пот. у Кривељу
КЉУЦИЧИ, р. у Г. Б. Реци
КЉУЧ, мах. у Рготини
КЉУЧ, топ. у Рготини
КЉУЧ, пот. у Трнавцу
КЉУЧ, пот. у Халову
КЉУЧ КИРИЦИСКИ, пот. у Халову
КЉУЧ ПРИ ВУЧАК, пот. у Халову
КОВАЧЕВИЋИ, р. у Подгорцу
КОВЕЈ, пот. у Градскову
КОВИЛОВА ЧУКА, топ. у Николичеву
КОВИЛОВО ПОЉЕ, пот. у Вражогрнцу
КОВИЛОВО ПОЉЕ, пот. у Николичеву
КОЖУКАРСКО ПОЉЕ, пот. у Метовници
КОЗАРНИК, пот. у Метовници
КОКОШИЊИ ПОТОК, притока Слатинске реке
КОЛАРЦИ, р. у Вражогрнцу
КОЛЕСАР, пот. у Вратарници
КОЛОВИЋИ, р. у Градскову
КОЛОВРАТ, вис на западу Црне Реке
КОНАК, из. у Халову
КОМОРА, топ. у Гамзиграду
КОНОПЉИШТЕ, пот. у Грљану
КОЊАРНИК, пот. у Рготини
КОЊАРЦИ, р. у Г. Б. Реци
КОЊСКИ ПОТОК, топ. у Шљивару
КОПИЛАШИ (РАТКОВЦИ), р. у Г. Б. Реци

КОПИТА, топ. у Лесковцу
КОПИТА, пот. у Метовници
КОПИТА, пот. у Николичеву
КОПИТА, пот. у Слатини
КОПИТА, вис на средини Црне Реке
КОПРИВАР, пот. у Прлити
КОРМАНОШ, место где извире Слатинска река
КОРЊЕТ, пот. у Кривељу
КОРЊЕТОВ МАРЕ, топ. у Бучју
КОСА, пот. у Вражогрнцу
КОСА, топ. у Д. Б. Реци
КОСА, топ. у Лесковцу
КОСА, пот. у Рготини
КОСА, пот. у Трнавцу
КОСА ПОД КРШ, топ. у Бучју
КОСИЦА, вис на западу Црне Реке
КОСОВО, ваља Халово
КОСТАДИНОВЦИ (ИГНАТОВЦИ), р. у Грљану
КОСТА МАРЕ, пот. у Гамзиграду
КОСТА МАРЕ, топ. у Градскову
КОСТА САТУЛУЈ, пот. у Оштрељу
КОСТИБИ, р. у Лубници
КОСТИБИ, р. у Николичеву
КОСТОЛ (КОСТОЛАЦ), римски градић на утоку Црног у
Бели Тимок
КОСТУЉЕШБИ, р. у Шљивару
КОТ (КОТА), пот. у Метовници
КОТЛИНА, пот. у Рготини
КОЧИНА, топ. у Градскову
КОШАВИНСКИ ПОТОК, топ. у Г. Б. Реци
КОШАВИНСКИ, р. у Г. Б. Реци
КОШУТА, пот. у Великом Извору
КОШУТИНА ПАДИНА, топ. у Рготини
КОШУЧИ ВР, пот. у Вратарници
КОШУЧИ ВРХ, пот. у Грлишту
КРАВАЊЕ, пот. у Гамзиграду
КРАВАРНИК, пот. у Гамзиграду

КРАВАРНИК, пот. у Грлишту
КРАВАРНИК, пот. у Грљану
КРАВАРНИК, пот. у Лубници
КРАВАРНИК, пот. у Николичеву
КРАВАРНИК, вис на истоку Црне Реке
КРАВАРНИК, топ. у Шљивару
КРАЈИНА, пот. у Халову
КРАК, топ. у Лубници
КРАКУ БУГАРЕСК, пот. у Кривељу
КРАКУ БУСИЈОК, пот. у Слатини
КРАКУ ГОРУЊЕШЋЕ, топ. у Слатини
КРАКУЛАТ, з. у Кривељу
КРАКУЛАТ, пот. у Кривељу
КРАКУ ЛАТШАНАЦ, пот. у Кривељу
КРАКУ КАЛИЊЕШЋЕ, пот. у Слатини
КРАКУ КАЛОФЕР, пот. у Кривељу
КРАКУ МАТЕЈ, пот. у Кривељу
КРАКУ НИКОЛЧИ, пот. у Слатини
КРАКУ ПАЦЕ, пот. у Градскову
КРАКУ ПЕРЊАК, пот. у Слатини
КРАКУ САРАЧИ, пот. у Кривељу
КРАКУ СРБЕСКУ, пот. у Слатини
КРАКУ СУБОВАЦ, пот. у Кривељу
КРАКУ ЧОКОЊАР, пот. у Градскову
КРАЉЕВИЦА, бр. код Зајечара
КРАНЧИЋИ, р. у Вражогрнцу
КРАУ ПАКУ, пот. у Бучју
КРАЧУНОВИЋИ, р. у Метовници
КРЕМЕН, пот. у Метовници
КРЕМЕНИШ, топ. у Прлити
КРЖАНОВИЋИ, р. у Брестовцу
КРИВА КОСА, бр. изнад Рготине
КРИВЕЉ, бр. у Кривељу
КРИВЕЉ, с. у Црној Реци
КРИВЕЉСКА РЕКА (ВАЉА МАРЕ), протиче кроз Кривељ
КРИВЕЉСКИ КАМЕН, з. у Кривељу
КРИВИ ВИР, с. у Црној Реци

КРИВИ ПОТОК, доњи крај Великог Извора
КРИВОВИРСКИ ТИМОК, Црна Река
КРИВУЉ, пот. у Грљану
КРИВУЉАНА, пот. у Великом Извору
КРАИГА, пот. у Градскову
КРЊИШОР, пот. у Д. Б. Реци
КРОВАНЬЕ, пот. у Слатини
КРПЕТИБИ, р. у Метовници
КРСТ, пот. у Д. Б. Реци
КРСТИН ЧУКАР, топ. у Заграбу
КРСТОВО, пот. у Г. Б. Реци
КРУПАН КАМЕН, пот. у Грлишту
КРЊИШ, пот. у Заграбу
КРУШАР, топ. у Д. Б. Реци
КРУШЈЕ, пот. у Г. Б. Реци
КРЧМАРЕШБИ, р. у Николичеву
КРЧОЉ, из. у Вражогрнцу
КРЧОЉ, пот. у Вражогрнцу
КРШ, з. у Кривељу
КРШ, планина
КТИНСБИ ЧУКАР, топ. у Заграбу
КУКОВ ВРХ, п. у Грљану
КУЛАШОВА ЛИВАДА, пот. у Вратарници
КУАМА, пот. у Метовници
КУАМА, пот. у Слатини
КУАМА КИРБАСКА, пот. у Кривељу
КУМБУРОВО БРДО, пот. у Метовници
КУМЈА, пот. у Слатини
КУНЧИНЦИ, р. у Г. Б. Реци
КУПИНОВО, з. у Кривељу
КУПИНОВО, пот. у Кривељу
КУРАТУРИ, пот. у Лубници
КУРАТУРИ, пот. у Метовници
КУРГОЛ, пот. у Кривељу
КУРГОЛ БАЊИЦА, з. у Кривељу
КУЧАЈНА, топ. у Слатини
К'НТУ БАЊИЦА, пот. у Кривељу

К'НТУ БАРУЛУЈ, пот. у Слагини
К'НТУ ВИЛИЈОР, пот. у Слагини
К'НТУ ИЗВОРУЛУЈ, пот. у Оштрељу
К'НТУ САТУАУЈ, пот. у Кривељу

Л

ЛАДУЛОВ ВРХ, топ. у Вратарници
ЛАЗАРЕВА ПЕЋИНА, из ње извире Злотска река
ЛАЗАРЕВИЋИ, р. у Лубници
ЛАНИШТЕ, пот. у Д. Б. Реци
ЛАПАДАТОВИЋИ, р. у Кривељу
ЛАПАДАТОВИЋИ, р. у Николичеву
ЛАСОВО, с. у Црној Реци
ЛЕНОВАЦ, с. у Црној Реци
ЛЕНОВАЧКА РЕКА, протиче кроз Леновац и Лесковац
ЛЕСИШТЕ, вис на западу Црне Реке
ЛЕСКОВАЦ, с. у Црној Реци
ЛЕСКОВИТИ ПОТОК, пот. у Рготини
ЛЕШТАК, топ. у Заграбу
ЛЕШТЕРА, пот. у Звездану
ЛИВАБЕ, пот. у Вражогрнцу
ЛИВАБЕ, пот. у Вратарници
ЛИВАБЕ, пот. у Трнавцу
ЛИЛИЈЕЧ, топ. у Градскову
ЛИЛИЋИ, р. у Вражогрнцу
ЛИЛКОВСКА ПОРОДИЦА (раније ТРОШАНОВСКА), у
Великом Извору
ЛИПАК, пот. у Вратарници
ЛИПАК, топ. у Вратарници
ЛИПАК, топ. у Грлишту
ЛИПАК, топ. у Лесковцу
ЛИПАР, пот. у Шљивару
ЛИПОВИЦА, пот. у Николичеву
ЛИПОВИЦА, пот. у Рготини
ЛИЦЕ, пот. у Лубници

ЛОБОДАР, вис на западу Црне Реке
ЛОЗИШТЕ, пот. у Грљану
ЛОЈЗА (ГОЛАШИНАЦ), топ. у Д. Б. Реци
ЛОЈЗАТА, пот. у Халову
ЛОЈЗИШТЕ КОД ЗАПИС, пот. у Заграбу
ЛОКВА, пот. у Великом Извору
ЛОКВА, пот. у Вратарници,
ЛОКВА, пот. у Заграбу
ЛОКВА, вис на истоку Црне Реке
ЛОКУРИ, топ. у Бучју
ЛУБНИЦА, с. у Црној Реци
ЛУБНИЧКА РЕКА, пот. у Лубници
ЛУБНИЧКА РЕКА, протиче кроз Лубницу
ЛУКОВАЦ, пот. у Вражогрнци
ЛУКОВО, с. у Црној Реци
ЛУКОВО, з. у Кривељу
ЛУКОВО, пот. у Оштрељу
ЛУНКА, пот. у Грљану
ЛУНКА, пот. у Метовници
ЛУПУЛОВ ДОЛ, пот. у Грљану
ЛУЂАНОВИЋИ, р. у Кривељу

Љ

ЉЕЧИЦА, пот. у Николичеву
ЉЕЧИЦА, пот. у Рготини
ЉИЉАНИЋИ, р. у Вражогрнци
ЉИЉАЧИШТЕ, пот. у Грлишту
ЉУБИНЦИ, р. у Г. Б. Реци
ЉУПКОВА ПАДИНА, топ. у Г. Б. Реци
ЉУПКОВЦИ, р. у Г. Б. Реци
ЉУПКОВЦИ, р. у Ласову

М

МАГУРА, пот. у Рготини
МАБАРСКА РУДИНА, топ. у Г. Б. Реци

МАЗНИ БРЕГ, топ. у Лесковцу
МАЈСТОРИШТЕ, пот. у Рготини
МАКОВИШТЕ, пот. у Д. Б. Реци
МАЛА БУКА, топ. у Прлити
МАЛА ГЛАМА, вис у Г. Б. Реци
МАЛА ДУБРАВА, пот. у Лесковцу
МАЛАЗИЈА, пот. у Слатини
МАЛА ЛОЗИШТА, вис на истоку Црне Реке
МАЛА ПОРАДИНА, топ. у Вражогрницу
МАЛА ЧУКА, пот. у Прлити
МАЛА ЧУКА, вис на истоку Црне Реке
МАЛИ БАРАНОВАЦ, топ. у Лесковцу
МАЛИ ГОЛИНАЦ, пот. у Вражогрницу
МАЛИ ИЗВОР, с. у Црној Реци
МАЛИ КЉУЧ, пот. у Градскову
МАЛИ ПРЕВОД, топ. у Д. Б. Реци
МАЛКИНЦИ, р. у Г. Б. Реци
МАЛО БРДО, топ. у Шљивару
МАЛО ВРЕЛО, из. у Грлишту
МАНАСТИРИШТЕ, топ. у Грлишту
МАНАСТИРИШТЕ (МРТВИНА), топ. у Грљану
МАНАСТИРИШТЕ, пот. у Заграбу
МАНАСТИРИШТЕ, пот. у Лесковцу
МАНАСТИРИШТЕ, пот. у Халову
МАНАСТИРСКИ ПОТОК, р. у Грлишту
МАНДИБЕВ ИЗВОР, у Трнавцу
МАРИЈИНО, топ. у Лесковцу
МАРИНЕСЉА, р. у Градскову
МАРИНЕСЉИ, р. у Шљивару
МАРКОВАЧКИ ПОТОК, р. у атару Рготине
МАРКОВ ПОТОК, пот. у Метовници
МАРКОВ ПОТОК, пот. у Шљивару
МАРКОВЦИ, р. у Ласову
МАРУЦИБИ, р. у Трнавцу
МАТИБИ, р. у Гамзиграду
МАЧКИН ПОТОК, пот. у Метовници
МАЧОВСКА ПОРОДИЦА, у Великом Извору

МЕБУ ПОТОЦИ, топ. у Николичеву
МЕТОВНИЦА, с. у Црној Реци
МИИНА ЛИВАДА, пот. у Г. Б. Реци
МИЈАЈЛОВЦИ, р. у Г. Б. Реци
МИЈИН КЛАДЕНАЦ, топ. у Вратарници
МИЈИН ЧУКАР, топ. у Заграђу
МИКУЛОВИЋИ, р. у Брестовцу
МИКУЛОВИЋИ, р. у Кривељу
МИКУЛОВ САВАТ, пот. у Гамзиграду
МИЛИНЦИ, р. у Вражогрнцу
МИЛИНЧИЋИ, р. у Лесковцу
МИЛИЋИ (МИЛИНЦИ), р. у Вражогрнцу
МИЛКИНЦИ, р. у Лесковцу
МИЛОЈКОВСКА ПОРОДИЦА, у Грљану
МИЛОЊЕ, р. у Николичеву
МИЛОСАВЉЕВИЋИ, р. у Шљивару
МИЛОШЕВ ПОТОК, пот. у Метовници
МИЛОШЕВЦИ, р. у Г. Б. Реци
МИЉАНОВАЦ, пот. у Рготини
МИНЧИН, топ. у Грљану
МИРОВО, с. у Црној Реци
МИРОВШТИЦА, реч. која протиче кроз Мирово
МИТИНСКА ПОРОДИЦА, у Вратарници
МИТРАНОВЦИ, р. у Гамзиграду
МИУЛОВЦИ, р. у Гамзиграду
МИШИЧИ, р. у Г. Б. Реци
МИШКОВ ГРОБ, пот. у Заграђу
МИШКОВИЋИ, р. у Трнавцу
МИШЉЕНОВАЦ, пот. у Николичеву
МЛАДЕНОВИЋИ, р. у Лубници
МЛАДЕНОВИЋИ, р. у Николичеву
МЛАЦИНА АЛУГА, топ. у Заграђу
МОГИЛА, пот. у Великом Извору
МОДИНЦИ, р. у Г. Б. Реци
МОЈИЛА, пот. у Кривељу
МОРАРЕВО ПОЉЕ, пот. у Метовници
МОРСЕЈ, топ. у Рготини

МОЧЕВО, пот. у Шљивару
МРТВАЈА, пот. у Рготини
МРТВИНА, пот. у Вратарници
МРТВИНА, топ. у Г. Б. Реци
МРТВИНА (МАНАСТИРИШТЕ), топ. у Грљану
МУЖИНЦИ, с. испод Ртња
МУСТАФА, пот. у Гамзиграду
МУСТЕЦОВСКА ПОРОДИЦА, у Халову

Н

НАД КРЕМЕНИШ, пот. у Прлити
НЕДЕЉИЧИ, р. у Ласову
НЕЉИШТЕ, пот. у Рготини
НЕНЧИН БРЕГ, пот. у Звездану
НЕРЕЗИНА, пот. у Рготини
НЕРЕЗИЊЕ, пот. у Лесковцу
НЕШКОВАЦ, пот. у Звездану
НЕШКОВСКА ПОРОДИЦА, у Великом Извору
НЕШКОВСКА КРУША, пот. у Великом Извору
НЕШКОВСКА ЧЕСМА, из. у Великом Извору
НИКИН БРЕГ, топ. у Г. Б. Реци
НИКИН ПОТОК, пот. у Шљивару
НИКОЛИН ГРОБ, пот. у Заграбу
НИКОЛИБИ, р. у Градскову
НИКОЛИБИ, р. у Кривељу
НИКОЛИБИ, р. у Лубници
НИКОЛИБИ, р. у Слатини
НИКОЛИЧЕВО, с. у Црној Реци
НИКОЛИЧЕВСКА БАЊИЦА, из. лековите воде у Нико-
личеву
НИКОЛИЧЕВСКА РЕКА, протиче кроз Николичево
НИЦУЛОВИБИ, р. у Николичеву
НОВАКОВИБИ, р. у Лубници
НОВИНЕ, пот. у Грљану
НОВО СЕЛИШТЕ, пот. у Градскову

О

- ОБАА, вис на западу Црне Реке
ОБЛЕЖ, пот. у Бучју
ОБЛЕЖ, пот. у Оштрељу
ОБЛЕЦИ, пот. у Градскову
ОБЛОЖИНА, топ. у Лесковцу
ОБЛОЗА, пот. у Трнавцу
ОБЛОЗИ, пот. у Лубници
ОБЛОКА, пот. у Рготини
ОБЛОНИШТЕ, пот. у Звездану
ОБРЕЖ, пот. у Грлишту
ОБРШТУРИ, пот. у Лубници
ОГАШАНОВИЋИ, р. у Кривељу
ОГАСШУ БАЛАН, пот. у Оштрељу
ОГАСШУ БАРУЛУЈ, пот. у Слатини
ОГАСШУ БУЗЕЈ, топ. у Кривељу
ОГАСШУ ДЕУД, топ. у Брестовцу
ОГАСШУ КУБАСКУ, пот. у Оштрељу
ОГАСШУ МАРЕ, пот. у Слатини
ОГАСШУ МИК, топ. у Оштрељу
ОГАСШУ НЕБЕЉИ, пот. у Оштрељу
ОГАСШУ САТУЛУЈ, топ. у Оштрељу
ОГРАДА, пот. у Градскову
ОГРАДЊА, топ. у Г. Б. Реци
ОГРЕЗ, топ. у Брестовцу
ОКОЛОВИЋИ, р. у Метовници
ОМЕРОВИЋИ, р. у 'Вражогрнци
ОМОЉЧИЋИ, р. у Рготини
ОПРИЋИ, р. у Лубници
ОПШТИНА, топ. у Брестовцу
ОРБУ, пот. у Халову
ОРЕШАК (ВЛАДОВА ЛИВАДА), топ. у Вратарници
ОРЕШАК, пот. у Грљану

ОРЛОВАЦ, топ. у Градскову
ОСЕЊЕ, пот. у Г. Б. Реци
ОСЕЊЕ, пот. у Грлишту
ОСМАК, вис на западу Црне Реке
ОСМАНОВ ШАНАЦ, топ. у Великом Извору
ОСНИЋ, с. у Црној Реци
ОСОЈНА, пот. у Звездану
ОСОЈНА, пот. у Рготини
ОСРЕДАК, пот. у Лесковцу
ОСТРА ГЛАВИЦА, топ. у Рготини
ОСТРВО, пот. у Вражогрнцу
ОСТРВО, пот. у Грљану
ОСТРВО, топ. у Грнавцу
ОСТРИЧЕВИЦА, пот. у Вратарници
ОСТРЦ, топ. у Г. Б. Реци
ОШТРЕЉ, с. у Црној Реци
ОШТРЕЉ, вис на средини Црне Реке
ОШТРЕЉСКА РЕКА, протиче кроз Оштрељ

П

ПАВКОВИБИ, р. у Вражогрнцу
ПАВКОВИБИ, р. у Г. Б. Реци
ПАВЛОВИБИ, р. у Лубници
ПАВЛОВИБИ, р. у Николичеву
ПАДИНА ДИНКА, пот. у Кривељу
ПАДИНА РАКИТА, топ. у Оштрељу
ПАДИНА САТУЛУЈ, пот. у Оштрељу
ПАДИНКЕ, топ. у Г. Б. Реци
ПАБИН, пот. у Бучју
ПАБИНА АНДРЕЈ, топ. у Бучју
ПАБИНА ЛАРГА, пот. у Бучју
ПАЗАРИШТЕ, пот. у Звездану
ПАЈОСАК, пот. у Рготини
ПАЛТИНСКА ПОРОДИЦА, у Вратарници
ПАКОВИБИ, р. у Лубници

ПАЛИЛУЛА, мах. у Брестовицу
ПАЉИН КАМЕН, топ. у Заграбу
ПАНЧИНА ПАДИНА, топ. у Г. Б. Реци
ПАЊАВСКА ПОРОДИЦА, у Грљану
ПАЊАК, мах. у Великом Извору
ПАЊЕВЦИ, мах. у Грљану
ПАРАЈАНКУЛ (ПАРА ЈАНКУЛ), пот. у Грљану
ПАРЛОГ, топ. у Грљану
ПАУНОВИЋИ, р. Кривељу
ПАУНОВИЋИ, р. у Лубници
ПАЧАРИЗОВЦИ, р. у Г. Б. Реци
ПЕ КЕЈА, топ. у Бучју
ПЕНБАЛ, пот. у Оштрељу
ПЕНТРУ ЧУЧИ, пот. у Прлити
ПЕРИШ, пот. у Прлити
ПЕТКОВАЦ, пот. у Рготини
ПЕТКОВА ЧУКА, топ. у Г. Б. Реци
ПЕТКОВИЋИ, р. у Лубници
ПЕТКОВИЋИ, р. у Николичеву
ПЕТКОВЦИ, р. у Г. Б. Реци
ПЕТРИКИНЦИ, р. у Ласову
ПЕТРИШ, пот. у Прлити
ПЕТРОВАЦ, пот. у Рготини
ПЕТРОВИЋИ, р. у Кривељу
ПЕТРОВИЋИ, р. у Лубници
ПЕТРОВИЋИ, р. у Шљивару
ПЕТРОЊЕ (ПЕТРОЊИ КАМЕН), пот. у Гамзиграду
ПЕШИЋИ, р. у Вражогрнцу
ПЕШИЧИ, р. у Г. Б. Реци
ПЕШТАРА, пот. у Грљану
ПЕШТЕР, топ. у Г. Б. Реци
ПИВНИЦА, пот. у Вражогрнцу
ПИВНИЧКА ДОЛИНА, пот. у Николичеву
ПИРЧИН ПОТОК, пот. у Метовници
ПИЦУЛОВИЋИ, р. у Лубници
ПЈАТРА ЛУНГА, топ. у Градскову
ПЈАТРА РОШЈЕ, з. у Кривељу

ПЈАТРА РОШЈЕ, пот. у Кривељу
ПЈАТРА БОС, топ. у Кривељу
ПЈЕТРЕ, пот. у Халову
ПЛАНДИШТЕ, пот. у Гамзиграду
ПЛАНДИШТЕ, топ. у Г. Б. Реци
ПЛАНДИШТЕ, топ. у Великом Извору
ПЛАНИНИЦА, с. у Црној Реци
ПЛАУЖЕВИНА, топ. у Рготини
ПОГОРЕВАЦ, пот. у Вражогрнцу
ПОДВИС, пот. у Грлишту
ПОДГОРАЦ, с. у Црној Реци
ПОД ЈАМЕ, пот. у Вражогрнцу
ПОД КРЕМЕНИШ, пот. у Прлити
ПОД РУДИНЕ, топ. у Грљану
ПОД СТОЛ, топ. у Бучју
ПОД СТРАНОМ, пот. у Вражогрнцу
ПОЖЕРАК, пот. у Вражогрнцу
ПОЛИЦА, пот. у Звездану
ПОЉАНА, топ. у Грлишту
ПОЉАНА, пот. у Заграбу
ПОЉАНА, топ. у Лесковцу
ПОЉЕ, пот. у Бучју
ПОЉЕ, пот. у Заграбу
ПОЉЕ, пот. у Лубници
ПОЉЕ, пот. у Трнавцу
ПОПАДИЈИЧИ, р. у Г. Б. Реци
ПОПАДИЧЕВ КАМЕН, топ. у Г. Б. Реци
ПОПИЋИ, р. у Лубници
ПОПОВА МОГИЛА, главица између Зајечара и Николичева
ПОПОВАЦ, пот. у Градскову
ПОПОВАЦ, пот. у Грлишту
ПОПОВАЦ, пот. у Лесковцу
ПОПОВА ЧУКА, топ. у Николичеву
ПОПОВ ДЕЛ, пот. у Заграбу
ПОПОВ ПОТОК, пот. у Вражогрнцу
ПОПОВИЋИ, р. у Брестовцу

ПОПОВИБИ, р. у Рготини
ПОПОВИБИ, р. у Трнавцу
ПОПОВО БРДО, топ. у Метовници
ПОРЕД РЕКЕ, горњи крај Великог Извора
ПОРЕД РЕКЕ, пот. у Кривељу
ПОТКУМБУРЈЕ, пот. у Метовници
ПОТОК, из. у Гамзиграду
ПОТОК, топ. у Лесковцу
ПОТОЦИ, пот. у Гамзиграду
ПОТОЦИ, пот. у Халову
ПОТОЧАРИ, р. у Лесковцу
ПОТОЧИБ, топ. у Рготини
ПРВУЛОВИБИ, р. у Кривељу
ПРВУЛОВИБИ, р. у Лубници
ПРВУЛОВЦИ, р. у Трнавцу
ПРВУЛОВЦИ, р. у Шљивару
ПРЕДИБИ, р. у Кривељу
ПРЕКО ЈАРУГЕ, пот. у Звездану
ПРЕКОПОТОЧКИ КРАЈ, мах. у Грљану
ПРЕКОТИМОЧКА МАХАЛА, у Звездану
ПРЕОВАЦ, пот. у Вражогрнци
ПРЕСЕК, топ. у Прлити
ПРЕЧИЦА, вис на западу Црне Реке
ПРЖОЉ, топ. у Градскову
ПРИОД, мах. у Бучју
ПРИОД, пот. у Бучју
ПРИПЛОТА, пот. у Трнавцу
ПРАИТА, с. у Црној Реци
ПРАИТСКА РЕКА, тече кроз Прлиту
ПРАИТСКО БАТО, пот. у Грљану
ПРОВАЛИЈА, топ. у Заграбу
ПРОДАНОВО ПОЉЕ, топ. у Заграбу
ПРОДАНОВО ПОЉЕ, пот. у Метовници
ПРОСИНА, топ. у Вражогрнци
ПУЖАР, пот. у Рготини
ПУНКОВИБЕВ ИЗВОР, у Рготини

ПУТ, пот. у Халову
ПЧЕЛИН, топ. у Грљану
ПЧЕЛИНИШТЕ, топ. у Вратарници
ПЧЕЛИН КАМЕН, топ. у Г. Б. Реци
ПЧЕЛИНО ПОЉЕ (АЛБИНА), пот. у Метовници

Р

РАВНА ДУБРАВА, мах. у Вратарници
РАВНА ДУБРАВА, з. у Заграбу
РАВНА ДУБРАВА, пот. у Заграбу
РАВНА РЕКА, пот. у Д. Б. Реци
РАВНИЦА, пот. у Вражогрнцу
РАВНИШТЕ, пот. у Рготини
РАГОРИЈЕВИЋИ, р. у Кривељу
РАДЕНКОВАЦ, топ. у Г. Б. Реци
РАДИВОЈЕВИЋИ, р. у Кривељу
РАДИЋИ, р. у Гамзиграду
РАДИЋИ, р. у Лесковцу
РАДОВАЊСКА РЕКА, притока Кривовирског Тимока
РАДОЈЕВА МОГИЛА, главица између Зајечара и Нико-
чева
РАДОЈКАШИ, р. у Вражогрнцу
РАДОЈКИН ИЗВОР, у Рготини
РАДУЛОВ ПОТОК, пот. у Метовници
РАДУЦОВИЋИ, р. у Градскову
РАДУШНИЧКИ ПОТОК, притока Слатинске реке
РАЗБИТИ КАМЕН, пот. у Грлишту
РАЗЉЕВИШТЕ, ушће Злотске реке у Кривовирски Ти-
мок
РАЈИЋИ, р. у Николичеву
РАЈКОВ МОСТ, топ. у Заграбу
РАЈКОВ САВАТ, пот. у Великом Извору
РАЈОЊЕ, р. у Николичеву
РАЈБИНА ПАДИНА, пот. у Заграбу
РАКИТА, пот. у Кривељу

РАМАНИСБИ ВРХ, топ. у Заграбу
РАТКОВО, пот. у Лесковцу
РАТКОВ ИТОК, топ. у Лесковцу
РАТКОВЦИ (КОПИЛАШИ), р. у Г. Б. Реци
РАШИБИ, р. у Вражогрнци
РАШОВ ДОЛ, п. у Грљану
РАШОВСКИ КРАЈ, мах. у Грљану
РАШОВЦИ, р. у Грљану
РГОТИНА, с. у Црној Реци
РГОТИНСКИ (РГОТСКИ) КАМЕН, топ. у Рготини
РГОТИНСКИ ПОТОК, пот. у Рготини
РГОТИНСКА КЛИСУРА, у Рготини
РГОТСКА КОСА, планински венац у Рготини
РГОТСКА РЕКА, настаје од Слатинске и Кривељске реке
РГОБАНИ (РГОБАНЧИБИ), р. у Рготини
РЕЉЕВО, топ. у Г. Б. Реци
РЕКА, пот. у Вратарници
РЕКА, пот. у Г. Б. Реци
РЕКА, пот. у Заграбу
РЕКА, п. у Заграбу
РЕКА, пот. у Рготини
РИСТИНСКА ПОРОДИЦА, у Вратарници
РИСТИНСБИ ДОЛ, пот. у Заграбу
РИСТИБИ, р. у Шљивару
РОГОШИНОВАЦ, топ. у Г. Б. Реци
РОШКАНОВИБИ, р. у Кривељу
РОШКИБИ, р. у Николичеву
РОШКОВО ПОЉЕ, пот. у Метовници
РТАЊ, п. у Црној Реци
РУДИНА, вис на истоку Црне Реке
РУДИНА, пот. у Грлишту
РУДИНА, топ. у Грљану
РУБИБИ, р. у Брестовцу
РУЖИНО БАТАО, пот. у Заграбу
РУЈИШТЕ, пот. у Вражогрнци
РУЈИШТЕ, пот. у Рготини

РУКИЈАВИЦА, пот. у Слатини
РУКАВИЧКИ ПОТОК, притока Слатинске реке
РУПА, пот. у Звездану

С

САВИН КАМЕН, топ. у Заграбу
САВИБИ, р. у Трнавцу
САДИНА, пот. у Заграбу
САДОВА, пот. у Звездану
САКАШТИЦА, з. у Кривељу
САКАШТИЦА, р. у Кривељу
САМАР, пот. у Метовници
САРАКА, р. у Кривељу
САРАКОВО, пот. у Николичеву
САСТАВЦИ, топ. у Лесковцу
СВИЊАРНИК, пот. у Лесковцу
СВИЊСКИ ВИС, топ. у Вратарници
СВРАЧАР, пог. у Вражогрнцу
СЕВЕРНА ДУБРАВА, пот. у Трнавцу
СЕВЛЕКИН КЛАДЕНАЦ, из. у Д. Б. Реци
СЕГМЕНСКИ ПОТОК, у Вратарници
СЕИЗОЊЕ (СЕИЗОВЦИ), р. у Николичеву
СЕЛИШТАНСКИ ИЗВОР, у Халову
СЕЛИШТЕ, у Великом Извору
СЕЛИШТЕ, пот. у Великом Извору
СЕЛИШТЕ, пот. у Вражогрнцу
СЕЛИШТЕ, топ. у Вражогрнцу
СЕЛИШТЕ, пот. у Гамзиграду
СЕЛИШТЕ, топ. у Г. Б. Реци
СЕЛИШТЕ, топ. у Градскову
СЕЛИШТЕ, пот. у Градскову
СЕЛИШТЕ, пот. у Д. Б. Реци
СЕЛИШТЕ, пот. у Звездану
СЕЛИШТЕ, топ. у Звездану
СЕЛИШТЕ, з. у Кривељу

СЕЛИШТЕ, пот. у Николичеву
СЕЛИШТЕ, пот. у Ошгрељу
СЕЛИШТЕ, з. у Подгорцу
СЕЛИШТЕ, пот. у Рготини
СЕЛИШТЕ, топ. у Трнавцу
СЕЛИШТЕ, топ. у Халову
СЕЛИШТЕ, пот. у Шљивару
СЕЛО, пот. у Вражогрнцу
СЕЛО, пот. у Вратарници
СЕЛО, пот. у Градскову
СЕЛО, пот. у Грлишту
СЕЛО, пот. у Грљану
СЕЛО, пот. у Д. Б. Реци
СЕЛО, пот. у Заграбу
СЕЛО, пот. у Звездану
СЕЛО, пот. у Метовници
СЕЛО, пот. у Николичеву
СЕЛО, топ. у Николичеву
СЕЛО, пот. у Оштрељу
СЕЛО, пот. у Прлити
СЕЛО, пот. у Рготини
СЕЛО, пот. у Слатини
СЕЛО, пот. у Трнавцу
СЕЛО, пот. у Шљивару
СЕОСКИ ДЕО, пот. у Д. Б. Реци
СЕОСКО БРАДО, топ. у Метовници
СЕЧИНЕ, топ. у Г. Б. Реци
СИБИНОВИЋИ, р. у Шљивару
СИМЕОНОВИЋИ, р. у Лубници
СИМЕОНОВСКИ КРАЈ, мах. у Грљану
СИМИНЦИ, р. у Г. Б. Реци
СИМИОНОВСКА ПОРОДИЦА, у Вратарници
СИМОНОВИЋИ, р. у Кривељу
СИМОНОВИЋИ, р. у Николичеву
СИТАН ШУМАК, топ. у Заграбу
СКАКОВЦИ (ЈОВАНОВИЋИ), р. у Грлишту

СКАПЕЈ, мах. у Рготини
СКРОБНА, пот. у Г. Б. Реци
СЛАВУЛОВСКА ПОРОДИЦА, у Грљану
СЛАНА БАРА, из. у Г. Б. Реци
СЛАНА БАРА, мах. у Рготини
СЛАНА БАРА, мах. у Трнавцу
СЛАТИНА, с. у Црној Реци
СЛАТИНСКА (БОРСКА) РЕКА, тече кроз Слатину
СМЕСЕ, пот. у Заграбу
СМИЉАНЧИЋИ, р. у Г. Б. Реци
СОВАТ, из. у Халову
СОЈА, пот. у Метовници
СПАСИНСКА ПОРОДИЦА, у Вратарници
СПИНЕТ, пот. у Метовници
СПИНЕТ, топ. у Метовници
СПРУДИНА, пот. у Трнавцу
СРБИ (СРБУЛОВЦИ, СРБУЉСКА ПОРОДИЦА), р. у Луб-
ници
СРБИНОВ ПОТОК, пот. у Метовници
СРБУЛОВИЋИ, р. у Кривељу
СРБУЛОВИЋИ, р. у Метовници
СРБУЛОВЦИ, р. у Халову
СРЕДЊЕ ПОЉЕ, пот. у Заграбу
СРЕДЊИК, пот. у Николичеву
СРЕДЊИК, пот. у Рготини
СРЕДОК, пот. у Грљану
СРЕДОК, пот. у Заграбу
СРЕДОРЕЧЈЕ, пот. у Д. Б. Реци
СТАЈКОВА ПАДИНА, пот. у Заграбу
СТАМЕНОВА ПАДИНА, топ. у Грљану
СТАМЕНОВО СЕЛИШТЕ, топ. у Великом Извору
СТАМЕНСКИ ДОЛ, пот. у Великом Извору
СТАНА БАРА, пот. у Оштрељу
СТАНА РАДУКАНА (БУРЛАНОВЦИ), р. у Халову
СТАНИМИРОВИЋИ, р. у Кривељу
СТАНИН ПОТОК, топ. у Г. Б. Реци
СТАНИЉКА ПОРОДИЦА, у Лубници

СТАНИЧИБИ, р. у Рготини
СТАНКОВИБИ, р. у Кривељу
СТАНКОВ ЦЕРАК, топ. у Заграбу
СТАНЧУЛОВ КРАК, пот. у Метовници
СТАНЧУЛОВСКИ КРАЈ, мах. у Грљану
СТАНЧУЛОВЦИ, р. у Грљану
СТАНЧУЛОВЦИ, р. у Прлити
СТАРА ВРАТАРНИЦА, пот. у Вратарници
СТАРИ ВИНОГРАД, топ. у Прлити
СТАРИ ВИНОГРАДИ. пот. у Бучју
СТАРИ ВИНОГРАДИ, пот. у Оштрељу
СТАРИ ВИНОГРАДИ, пот. у Слатини
СТАРО БАЧИШТЕ, пот. у Вратарници
СТАРО БРДО, пот. у Халову
СТАРО ЛОЈЗИШТЕ, топ. у Грлишту
СТАРО СЕЛИШТЕ, топ. у Градскову
СТАРО СЕЛИШТЕ, пот. у Градскову
СТАРО СЕЛИШТЕ, пот. у Халову
СТАРЧЕВИБИ, р. у Вражогрнцу
СТЕЊЕ, вис на западу Црне Реке
СТЕПАНОВИЋЕВА ПОРОДИЦА, у Вражогрнцу
СТЕПАНОВО ПОЉЕ, пот. у Звездану
СТЕПАНОВЦИ, р. у Г. Б. Реци
СТО, планина
СТОЈАНОВ БРОД, пот. у Заграбу
СТОЈАНОВИБИ, р. у Николичеву
СТОЈАНОВИБИ, р. у Шљивару
СТОЈКОВ ВРХ, топ. у Лесковцу
СТРАЖАРАЦ, пот. у Заграбу
СРАЖЕРАЦ, топ. у Г. Б. Реци
СТРАХИН ПОТОК, из. у Гамзиграду
СТРИЊАК, пот. у Лубници
СТРЊАК, пот. у Кривељу
СТРМИНА, пот. у Метовници
СТРЧИ-КРАЈ, мах. у Г. Б. Реци
СТУБИЦА, пот. у Халову

СТУБЛИЦА, пот. у Грлишту
СТУБЛИЦА, топ. у Лесковцу
СТУПАРЕВИЋИ, р. у Кривељу
СТУПИНА, бр. у Лубници
СУВАЈА, пот. у Градскову
СУВАЈА, пот. у Слатини
СУВА РЕКА, пот. у Метовници
СУВАРИЈА, топ. у Рготини
СУВАТ, пот. у Халову
СУВИ ПОТОК, притока Слатинске реке
СУМРАКОВАЦ, с. у Црној Реци
СУПИШТЕ, пот. у Вражогрнцу
СУРДУЛОВИЋИ, р. у Кривељу
СУРДУЛОВИЋИ, р. у Метовници
СУРДУП, топ. у Д. Б. Реци

Т

ТАВНА АЛУГА, мах. у Вратарници
ТАВНА АЛУГА, пот. у Вратарници
ТАНЧИЋИ, р. у Вражогрнцу
ТАПИЈА, пот. у Слатини
ТАТАРИН (ТАТАРНА), пот. у Вражогрнцу
ТАТОМИРЦИ, р. у Г. Б. Реци
ТАФЛИН ПОТОК, пот. у Метовници
ТАШКОВСКА ПОРОДИЦА, у Грљану
ТЕИШ, пот. у Гамзиграду
ТЕИШ, пот. у Градскову
ТИЛВА, топ. у Оштрељу
ТИЛВА МАРЕ, пот. у Кривељу
ТИЛВА МИЈАЈ, пот. у Кривељу
ТИЛВА НАЛТА, пот. у Кривељу
ТИЛВА ЦЕРОВА, пот. у Кривељу
ТИЛВЕ, пот. у Слатини
ТИЛВЕ МЕЈ, пот. у Кривељу
ТИМОК, пот. у Великом Извору

ТИМОК, пот. у Гамзиграду
ТИМОК, пот. у Метовници
ТИМОК, пот. у Прлити
ТИМОЧИШТЕ, пот. у Вражогрнцу
ТИМОЧКА МАХАЛА, у Звездану
ТИНИНЧИБИ, р. у Лесковцу
ТОДОРОВИБИ, р. у Вражогрнцу
ТОДОРОВИБИ, р. у Градскову
ТОДОРОВИБИ, р. у Трнавцу
ТОЛОВАЦ, некадашње село у атару Вражогрнца
ТОЛОВАЦ, пот. у Рготини
ТОЛОВИЦА, в. Толовац
ТОМИНЦИ, р. у Г. Б. Реци
ТОМИБИ, р. у Вражогрнцу
ТОПЛА, з. у Бучју
ТОПЛА, с. у Крајини (некада припадало Црној Реци)
ТОПЛИК, пот. у Заграбу
ТОПЉАНИ, р. у Глоговици
ТОПОЉАР, пот. у Вражогрнцу
ТОПОЉАР, пот. у Трнавцу
ТОПОЉЕ, пот. у Рготини
ТОШКОВИБИ, р. у Градскову
ТРАИЛОВИБИ, р. у Лубници
ТРАИЛОВИБИ, р. у Николичеву
ТРАИЛОВИБИ, р. у Шљивару
ТРЕШЊЕВО, топ. у Г. Б. Реци
ТРЕШЊЕВО, пот. у Грлишту
ТРЕШЊЕВО БРДО, пот. у Шљивару
ТРМЧИШТЕ, топ. у Г. Б. Реци
ТРНАВАЦ, с. у Црној Реци
ТРНАВАЧКА КОСА, топ. у Рготини
ТРНИВО (ТРЊАВО) СЕЛИШТЕ, у Великом Извору
ТРНОВЧЕ, топ. између Халова и Шишинца
ТРЊАК, пот. у Грљану
ТРЊАК, топ. у Рготини
ТРЊАРСКА МАХАЛА, у Звездану

ТРЊЕ, топ. у Заграбу
ТРОШАНОВСКА ПОРОДИЦА (данас ЛИЛКОВСКА), у Ве-
ликом Извору
ТРПЧИШТЕ, пот. у Вратарници
ТРСТ, топ. у Заграбу
ТРУЈИБИ, р. у Кривељу
ТРУЈКИБИ, р. у Брестовцу
ТРУЈКИБИ, р. у Кривељу
ТРША, пот. у Слатини
ТУПАН, пот. у Халову
ТУПИЖНИЦА, планина
ТУРСКА ЛИВАДА, топ. у Слатини
ТУРСKE ЊИВЕ, пот. у Рготини
ТУРСКО БААТО, пот. у Великом Извору

Б

БЕРАМИЦИЈСКО, пот. у Халову
БОСИБИ, р. у Кривељу
БОШКИНИ (ДРДИНИ), р. у Г. Б. Реци
БУКОВАЧКИ ПОТОК, у атару Рготине

У

УГАРИ, пот. у Грлишту
УДОВИЧИБЕВ ИЗВОР, у Трнавцу
УДОВИЧИБИ, р. у Трнавцу
УЗУНСКА ПОРОДИЦА, у Великом Извору
УЈОВА, з. у Кривељу
УЈОВА, п. у Кривељу
УМНИ ДОЛ, пот. у Вратарници
УМНИ ДОЛ, пот. у Заграбу
УНГУРАЊАСКА, селиште у Никодичеву
УНГУРЈАНОВИБИ, р. у Халову
УСКИ РТ, топ. у Рготини

УСТРИЧЕВИЦА, вис на западу Црне Реке
УТРИНА, топ. у Грлишту

Ф

ФАЦЕТ, бр. у Лубници
ФИРАНОВИЋИ, р. у Кривељу
ФИРОВЦИ, р. у Грљану
ФИРУЛОВИЋИ, р. у Николичеву
ФЛАМ'НДА, пот. у Слатини
ФЛОКАЊЕ, р. у Градскову
ФУНИЈА, пот. у Грљану

Х

ХАЛОВО, с. у Црној Реци

Ц

ЦАКИНА ЈЕЗАВА, пот. у Вратарници
ЦАКИН РТ, пот. у Рготини
ЦАРВЕ СЕЛО, з. у Кривељу
ЦАРИНА, пот. у Рготини
ЦВЕТИЋИ, р. у Рготини
ЦВЕТКОВА ПОЉАНА, топ. у Рготини
ЦЕЛИНА, пот. у Николичеву
ЦЕПИНЦИ, р. у Г. Б. Реци
ЦЕР, пот. у Градскову
ЦЕРАК, топ. у Г. Б. Реци
ЦЕРОВА, з. у Кривељу
ЦИГАНСКА ПАДИНА, пот. у Заграђу
ЦИГАНСКИ ВРХ, мах. у Великом Извору
ЦИЛАНЕЛОВЦИ, р. у Г. Б. Реци
ЦОКИЋИ (ЦОКИЋИНИ), р. Грлишту
ЦОКИЋИ, р. у Кривељу
ЦОНИНЦИ, р. у Г. Б. Реци
ЦОНИЋИ, р. у Вражогрнцу

ЦОНИБИ, р. у Трнавцу
ЦРВЕНА, з. у Кривељу
ЦРВЕНА, р. у Кривељу
ЦРВЕНА ЛИПА, пот. у Кривељу
ЦРВЕЊАЈА, топ. у Рготини
ЦРКВИНА, пот. у Вражогрнцу
ЦРКВИНА, гробиште у Д. Б. Реци
ЦРКВИШТЕ, топ. у Г. Б. Реци
ЦРКВИШТЕ, пот. у Рготини
ЦРНА РЕКА, пот. у Д. Б. Реци
ЦРНА РЕКА (КРИВЕЉСКА РЕКА), протиче поред Оштре-
ља
ЦРНЕВНА, мах. у Рготини
ЦРНИ ВРХ, планина
ЦРНОГЛАВ, пот. у Заграђу
ЦУРОВИБИ, р. у Градскову
ЦУЦИБИ, р. у Вражогрнцу

Ч

ЧЕБУКАЊЕ, р. у Градскову
ЧЕЛЕБИЈА, пот. у Градскову
ЧЕЛЕБИЈА, пот. у Халову
ЧЕЛИКОВИБИ, р. у Трнавцу
ЧЕРЕТ, топ. у Бучју
ЧЕРЕТ, мах. у Топли, засеоку села Бучја
ЧЕР'Ш, пот. у Градскову
ЧЕТАТЕ, пот. у Халову
ЧЕТАТЕ (ЧЕСПАТЕ), пот. у Градскову
ЧИЛИНЦИ, р. у Г. Б. Реци
ЧИРИШАК, топ. у Грљану
ЧИРИШАК, пот. у Шљивару
ЧОВИКАНОВИБИ, р. у Брестовцу
ЧОВИКАНОВИБИ, р. у Кривељу
ЧОКА БАРА, пот. у Кривељу
ЧОКА БУНАРУЛУЈ, мах. у Брестовцу

ЧОКАЊЕШБИ, р. у Николичеву
ЧОКА ПОПИ, пот. у Слатини
ЧОКА ЧЕРБАН, пот. у Кривељу
ЧОКА ЧУЛУЛУЈ, пот. у Кривељу
ЧОКА ШАРБАН, пот. у Кривељу
ЧОКЛЧЕВО БРДО, топ. у Шљивару
ЧОКОВ КЛАДАНАЦ, из. у Грљану
ЧОКОЈЦИ, р. у Прлити
ЧОЛАКОВИЋИ, р. у Лубници
ЧОЛИЋИ, р. у Вражогрнцу
ЧОПЕК, р. у Лубпици
ЧУКА, пот. у Вражогрнцу
ЧУКА, топ. у Г. Б. Реци
ЧУКА, топ. у Лесковцу
ЧУКА, пот. у Рготини
ЧУКА, пот. у Халову
ЧУКА МАЛОГ ГОЛИНЦА, топ. у Вражогрнцу
ЧУКАРИЦА, пот. у Николичеву
ЧУЋЕР, топ. у Г. Б. Реци
ЧУЧКОВЦИ, р. у Г. Б. Реци
ЧУЧОВЕ ПОЈАТЕ, пот. у Грљану
ЧУЧУЛЕЈКА, пот. у Кривељу

Ц

ЦАНОВО ПОЉЕ, пот. у Метовници
ЦИДОВСКА ГЛАВИЦА, топ. у Рготини
ЦИНОВСКО ГРОБЉЕ (Riesengräber), гробиште код Заје-
чара, према Вражогрнцу
ЦИНИНО БИЛО, пот. у Вратарници
ЦУЛУМОВО (ЦУНОВО) ПОЉЕ, пот. у Гамзиграду
ЦУАУМОВО ПОЉЕ, пот. у Метовници

Ш

ШАБИНСКИ ЧУКАР, топ. у Заграбу
ШАЈТИНСКИ ЧУКАР, топ. у Заграбу

ШАЛИТРИН КАМЕН, топ. у Г. Б. Реци
ШАНАЦ, з. у Кривељу
ШАРБАНОВАЦ, с. у Црној Реци
ШАШКА, пот. у Великом Извору
ШАШКА РЕКА, у Вратарници
ШАШКИ ДЕО, вис на западу Црне Реке
ШЕРЕТ, з. у Кривељу
ШЕШТУР, топ. у Шљивару
ШИБА, топ. у Лесковцу
ШИРОКИ РТ, пот. у Рготини
ШИРОКО ПОЉЕ, пот. у Лубници
ШЉИВА, топ. у Грљану
ШЉИВАР, с. у Црној Реци
ШЉИВАР, пот. у Рготини
ШЉИВАРСКИ ПОТОК, тече кроз Шљивар
ШОВЕДЕЛЦИ (ШЕВЕДЕЛЦИ), р. у Г. Б. Реци
ШОНТОЛОВО, пот. у Великом Извору
ШТЕМЊАНЦИ, р. у Гамзиграду
ШТРБАН, р. у Лубници
ШТУБЕЈ, пот. у Бучју
ШЋОПИБИ, р. у Кривељу
ШЋУБЕЈСКИ ИЗВОР, у Слатини
ШУМАК, пот. у Грлишту
ШУТИБИ, р. у Вражогрнцу

САДРЖАЈ

Страна

МАРИНКО СТАНОЈЕВИЋ	5
УВОД	19
1. БРЕСТОВАЦ	26
2. БУЧЈЕ	28
3. ВЕЛИКИ ИЗВОР	30
4. ВРАЖОГРНАЦ	33
5. ВРАТАРНИЦА	42
6. ГАМЗИГРАД	48
7. ГОРЊА БЕЛА РЕКА	50
8. ГРАДСКОВО	56
9. ГРЛИШТЕ	58
10. ГРЉАН	64
11. ДОЊА БЕЛА РЕКА	69
12. ЗАГРАБЕ	71
13. ЗВЕЗДАН	74
14. КРИВЕЉ	76
15. ЛЕСКОВАЦ	82
16. ЛУБНИЦА	85
17. МЕТОВНИЦА	90
18. НИКОЛИЧЕВО	95
19. ОШТРЕЉ	99
20. ПРЛИТА	101
21. РГОТИНА	106
22. СЛАТИНА	114
23. ТРНАВАЦ	118
24. ХАЛОВО	121
25. ШЉИВАР	124
РЕГИСТАР НАЗИВА У ЦРНОЈ РЕЦИ	129